

TC

MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANA BİLİM DALI

**BALKAN SAVAŞLARI'NDA TÜRKLERE YAPILAN
BULGAR MEZALİMİ**

SİBEL ORHAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HATAY/2008

T.C.
MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**BALKAN SAVAŞLARI'NDA TÜRKLERE YAPILAN
BULGAR MEZALİMİ**

SİBEL ORHAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. SÜLEYMAN HATİPOĞLU

HATAY/2008

MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Tarih Anabilim Dalı öğrencisi Sibel ORHAN tarafından hazırlanan “**BALKAN SAVAŞLARI'NDA TÜRKLERE YAPILAN BULGAR MEZALİMİ**” başlıklı çalışma, . . ./.../..... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı
(Başkan)

Üye

Üye

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../.....

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Tarihi süreçte sınır ortaklığı olan, iç içe yaşamış olan ulusların daima huzura şahit oldukları tabi ki söylenemez. Elbette zaman zaman siyasî ve maddî çıkarlar, dış devletlerin müdahalesi, toprak hırsı gibi etkenler dengeleri bozmuştur. Bozulan bu denge savaş ya da barış, bir şekilde sonuçlanmış fakat çoğu zaman geride ağır kayıplar, akıllardan silinemeyecek izler bırakmıştır. Balkan Savaşları da Türk tarihinde derin yaralar açmış, Türk-İslam halkının özellikle Bulgarlar olmak üzere Balkan milletleri tarafından uğradığı zulümlere sahne olmuştur.

Türk-Bulgar ilişkilerindeki şüphenin temelinde geçmişteki lekeler, Bulgaristan'ın uluslar arası hukuk ihlalleri ve Türk azınlığa teminat veren kendi anayasasını çiğnemiş olması yatmaktadır. Balkan Savaşları'nda Bulgaristan'ın izlemiş olduğu politika da bunların bir sonucudur. Fakat 1912-1913 Balkan Savaşları, Bulgarlar tarafından Müslümanlara uygulanan mezalimin tek sahnesi değildir. 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nden itibaren, Bulgaristan'daki Türk toplumuna karşı, sistemli bir yok etme politikası takip edilmiştir. Yani 19. yüzyılın sonlarındayken, Rusya'nın teşviki ve Batı dünyasının sessizliği ile Bulgaristan'da çoğunlukta olan Türkler soykırıma tabi tutulmaya başlanmıştır. Fakat Balkan Harbi esnasında yaşananlar Bulgar zulmü açısından doruk noktası olmuştur. Savaşın yaşandığı 20. yüzyılda tüm dünya, özellikle Avrupalı devletler insan haklarından bahsederken, Türklerin bu derece katledilmeleri şaşırtıcıdır. Bu hususta, yapılan katliamın farklı ve haklı şekilde Avrupa'ya yansıtılmasının da etkisi vardır. Dünya, Türklerin Bulgarları katlettiği haberine inandırılmaya çalışılmıştır. Tarihi süreçte, Türkler hiç insan öldürmemiştir denilemez tabi ki. Fakat bazı küçük olaylar durumu bu derece genelleştirmemelidir. Osmanlı Devleti, yaşadığı zaman içerisinde arşiv belgelerinin de doğruladığı üzere gayr-i Müslimlere sistemli, planlı bir soykırım uygulamamıştır. Hatta Bulgarlar ve diğer azınlıklar yıllarca Osmanlı idaresinde adalet ve hoşgörü çizgisinde yaşamışlardır. Bunun karşılığında Türklere de (sırf sahip oldukları etnik veya dinsel kimlikleri yüzünden) yaşadıkları maddi-manevi zulüm ve ardından gelen göç eziyeti reva görülmüştür.

Tarihsel objektiflik ve uluslar arası hukuk açısından irdelemeye uğraştığımız bu çalışmanın amacı da; içinde bulunduğumuz 21.yüzyılda yasalar önünde, dünya devletleri nazarında “insan” unsuru bu kadar önemli görülürken, geçmişteki katliamlar ayıplanırken, yaşanmış bu insanlık ayıbının da unutulmamasıdır.

Böyle bir çalışmanın hazırlanmasında daima destek ve teşviklerini esirgemeyen, yerinde tenkit ve ikazlarıyla yönlendiren danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Süleyman HATİPOĞLU'na, ayrıca tecrübelerinden yararlandığım hocalarım Yrd. Doç. Dr. Ahmet GÜNDÜZ'e, Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÇOLAK'a, Yrd. Doç. Dr. Songül ÇOLAK'a, Okt. Özer ÖZBOZDAĞLI'ya ve Arş. Gör. Ülkü TECİMEN'e teşekkürü bir borç bilirim. Tez yazımı konusunda ise yardımını aldığım Cennet HİLOOĞLU'na ve Ahmet ACAR'a da çok teşekkür ederim. Son olarak, tez dönemim boyunca desteklerini gördüğüm aileme ve Fırat VAYVALAK'a şükran duygularımı ifade etmek isterim.

BALKAN SAVAŞLARI'NDA TÜRKLERE YAPILAN BULGAR MEZALİMİ

Yüksek Lisans Tezi, Sibel ORHAN

Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Süleyman HATİPOĞLU

ÖZET

1912 – 13 Balkan Savaşları'nda yaşanan Bulgar mezalimi, uzun bir süreçte, planlı ve ısrarlı bir şekilde uygulanarak, Müslüman Türkleri yok etmeyi veya dininden, isminden ve geleneklerinden koparmayı amaçlamıştır. Bu doğrultuda Türkler katledilmiş, camiler kiliseye dönüştürülmüş, halk Hıristiyanlığı kabule zorlanmıştır. Bunların neticesinde yoğun bir şekilde göç etmeye, Bulgar elinden kaçmaya başlamışlardır.

Çalışmamızın birinci bölümü, çalışmanın amacı, konusu, önemi ve yönteminden oluşmaktadır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde Balkan Savaşları'na zemin hazırlayan olaylar ve bu çerçevede Balkan Devletleri'nin kurduğu ittifaktan bahsedilmiştir. Birinci ve İkinci Balkan Savaşları, savaşların sonuçları ve Bulgaristan ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan antlaşmaya da değinilmiştir.

Üçüncü bölüm, konunun temelini içermektedir. Savaş esnasında Bulgarların Türklere yaptığı katliamlara, uyguladıkları dinî ve sosyal baskılara, halkın mallarını ve evlerini yağmalamalarına yer verilmiştir. Ayrıca, yaşananların o dönemdeki basın organlarına nasıl yansıdığı örneklerle belirtilmiştir. Bu sayede, gayr-i Müslim azınlıkların dahi Bulgar faaliyetlerini ayıpladıkları gösterilmiştir. Bu bölümün sonunda ise, mezalimin kaçınılmaz sonu olan göç hareketleri, mezalimin ve göçün bilançosu ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde, önceki bölümlerde yapılan açıklamalara, ekler kısmındaki belge ve fotoğraflara dayanarak genel bir değerlendirme yapılmıştır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

I.ve II. Balkan Savaşları, Balkan Devletleri, Bulgar, Mezalim, Göç, Zulüm

**BULGARIAN ATROCITIES EXERTED UPON TURKISH
COMMUNITY DURING BALKAN WARS**

Sibel ORHAN

History Department, Master of Science

Supervisor: Assistant Associate Professor Dr. Süleyman HATİPOĞLU

ABSTRACT

Bulgarian atrocities persistently practised over a long period throughout Balkan Wars (1912-1913) were aimed at annihilating the Muslim Turks or otherwise deprive them of their religion, traditions and even their names. To this plot, Turks were systematically massacred, their mosques were changed into churches and the people were forced to convert to christianity. Consequently the Turkish in masses began to take refuge in Anatolia from the Bulgarian persecution.

The first chapter of this study elucidates the scope, the topic and the significounce as well as the method of the research.

As to the second chapter, given are the accounts of the very events that led to the Balkan Wars (1912-1913) in addition to the agreement drawn by several Balkan nations in this frame. Also related in this chapter are the first and the second Balkan Wars along with their consequences and the agreement concluded between the Ottoman Empire and Bulgarian side.

The third chapter involving the essence of the topic covers the massacres, social and religious oppressions applied to the Turkish in addition to plunders of Turkish properties and households by the same community. This chapter also exemplifies certain events as reported in the press, which reveals that even the non-muslim minority condemn such Bulgarian cruelty. The final

part of the same chapter sheds light on deportation movement as an eventual result of all this atrocity and gives accounts of the persovering oppression.

The fourth chapter consists of a general evaluation based on the facts included in the previous sections and on the evidence and photos included in the appendix.

KEY WORDS

Balkan Wars I and II, Balkan Nations, Bulgarian, Atrocity, Refugel, Cruelthy

**BALKAN SAVAŞLARI'NDA TÜRKLERE YAPILAN
BULGAR MEZALİMİ
Sibel ORHAN**

İÇİNDEKİLER

Dış Kapak	
İç Kapak	
Jüri Üyeleri Onay Sayfası	
Önsöz.....	i
Özet ve Anahtar Sözcükler.....	iii
Abstract and Key Words.....	V
İçindekiler.....	Vii
Kısaltmalar.....	Xi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1. ÇALIŞMANIN KONUSU, ÖNEMİ, AMACI VE YÖNTEMİ.....	1
1.1. Çalışmanın Konusu ve Önemi.....	1
1.2. Çalışmanın Amacı.....	5
1.3. Çalışmanın Yöntemi.....	6

İKİNCİ BÖLÜM

BALKAN SAVAŞLARI

2. BALKAN SAVAŞLARI, SEBEPLERİ VE SONUÇLARI.....	8
2.1. Balkan Savaşları Öncesi Siyasal Durum.....	8
2.2. Balkan İttifakının Oluşması.....	17
2.3. Balkan Savaşına Sebep Olan Gelişmeler.....	19

2.4. Birinci Balkan Savaşı.....	21
2.5. İkinci Balkan Savaşı.....	26
2.6. Osmanlı İle Bulgaristan Arasında İmzalanan İstanbul Antlaşması.....	27
2.7. Savaşın Sonuçları.....	29

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BALKAN SAVAŞLARI'NDA BULGAR MEZALİMİ

3. BALKAN SAVAŞLARI SIRASINDA YAPILAN BULGAR MEZALİMİ.....	32
3.1. Türklere Yapılan Mezalim ve Katliamlar.....	32
3.2. Türk Halkı Üzerine Uygulanan Sosyal ve Dinî Baskılar.....	46
3.3. Türk-İslam Eserlerine Yönelik Türk İzlerini Silme Teşebbüsleri.....	54
3.4. Bulgar Mezaliminin Türk ve Yabancı Basına Yansımaları.....	57
3.5. Diğer Azınlıklara Yapılan Zulümler.....	65
3.6. Mezalimin Bilançosu.....	68
3.7. Bulgar Mezaliminin Türkler ve Gayr-i Müslim Azınlıklar Tarafından Tel'ini.....	69
3.7.1. Midye (Kadıköy) Mitingi.....	72
3.7.2. Edirne Mitingi.....	72
3.7.3. Osmanlı İdaresine Gönderilen Teşekkürnameler.....	73
3.8. Mezalim Sonucunda Ortaya Çıkan Göç Hareketleri.....	74
3.8.1. Göç Sırasında Yaşanan Zorluklar.....	75
3.8.2. İttihat ve Terakki'nin Göçmenleri İskân Etme Politikası.....	77
3.8.3. Göçmenlerle İlgili Çalışma Yürüten Kurumlar.....	80

3.8.4. 1913 Osmanlı-Bulgar Mübadelesi.....82

3.8.5. Göçün Demografik, Ekonomik ve Sosyal Sonuçları...83

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GENEL DEĞERLENDİRME

X. SONUÇ.....86

EKLER (Belgeler, Tablolar, Haritalar, Resimler).....88

A.Belgeler.....89

Belge 1: Bulgar Mezalimini Anlatan Edirne'den Gelen Şifre.....89

Belge 2: Tanin Gazetesinde “Bulgarların Mezalimi Cedidesi” Başlıklı
Makale.....90

Belge 3: İkdâm Gazetesinde “Bulgarlar mı Medeni imiş Yoksa Türkler mi?”
Başlıklı Makale.....91

Belge 4: Bulgar Mezalimi İntikam Levhası.....92

Belge 5: Balkan Savaşı'nda Bulunan Bir Askerin Annesine Yazdığı
Mektup.....93

Belge 6: “Bulgar Vahşetleri, İntikam, Evlad Ve Ahfada Yadigâr” İsimli
Eserin Kapağı.....96

Belge 7: "Türkiye Uyan" İsimli Eserin Kapağı97

B. Tablolar.....98

Tablo 1: Batı Anadolu'da 1912'den 1922'ye Dek Müslümanların Ölüm
Oranı.....98

Tablo 2: 1912-1920 Döneminde Balkanlardan Gelen Müslümanlar Ve İskân
Yerleri.....99

Tablo 3: Müslüman Sığınmacıların Sayıları.....100

C.Haritalar.....101

Harita 1: Bulgarlar Tarafından Yakılan Köy Ve Kasabalar.....101

Harita 2: Rumeli'de Göçmen Toplanma Merkezleri Ve Göç Yolları.....102

Harita 3: Balkan Savaşları Dönemindeki Balkanlar Haritası.....	103
D.Resimler.....	104
Resim 1: Bir Caminin Bulgarlar Tarafından Şarap Deposu Olarak Kullanılması.....	104
Resim 2: Yürüyüş Köyünde Bulgarlar Üç Kişiyi Parçalayıp Kuyuya Atmıştır.....	105
Resim 3: Selanik'teki Türk Göçmenlerin Durumu.....	106
Resim 4: Rumeli'den Muhacerat.....	107
Resim 5: Edirne Vilayetinde Katledilen Türkler.....	108
Resim 6: Bulgarlar Tarafından Bir Müslüman'a Yapılan Vahşet.....	109
Resim 7: Türk Kadınlarını Hıristiyan Yapabilmek İçin Avuçlarından Çivileyerek Çarmıha Germişlerdir.....	110
Resim 8: Bulgarlar Paşalar Köyünde Kadınları Çırılçıplak Soyarak Oynatmışlardır.....	111
Resim 9: Bulgarlar Müslümanları Hıristiyanlığı Kabule Zorlamışlardır.....	112
Resim 10: Drama'da Bir Anne Ve Yavrusunun Şehit Edilmesi.....	113
KAYNAKÇA.....	114

KISA LTMALAR

- A.** : Adet
- ATASE** : Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi
- Bkz.** : Bakınız
- BOA** : Başbakanlık Osmanlı Arşivi
- Çev.** : Çeviren
- DH.EUM.EMN:**Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti
Emniyet Kalemi
- DH. KMS** : Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti
- Haz.** : Hazırlayan
- No** : Numara
- s.** : Sayfa

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1. ÇALIŞMANIN KONUSU, ÖNEMİ, AMACI VE YÖNTEMİ

1.1. Çalışmanın Konusu ve Önemi

Balkan yarımadası, Avrupa kıtasının güneyindeki üç büyük yarımadanın en doğuda olanıdır. Yarımada verilen “Balkan” adı, bazı Türk lehçelerinde “dağ” manasına gelmektedir (Karpat,1992: 25). Yarımada için Akdeniz, Ege, Yunan ve Adriyatik Denizleri, Karadeniz ve Marmara Denizi'nin kuşattığı bölge ile kıta gövdesi arasında Triyeste Körfezi'nden başlayarak Sava ve Tuna Nehirleri boyunca uzanıp, Karadeniz'de sona eren çizgi, doğal sınır olarak kabul edilir (Duman,2005: 12). Balkanlar coğrafi olarak kuzeyde Tuna Nehri'nin aşağı kesimleri ve Sava Irmağı, doğuda Karadeniz, güneydoğuda Ege denizi, güneyde Akdeniz ve batıda Adriyatik Denizi ile çevrilidir. Bugünkü ülkelerin siyasi sınırları düşünüldüğünde yüzölçümü 788.865 km²'dir (Ağanoğlu, 2001: 25). Balkan Yarımadası'nın onda dokuzu dağlık olup, ortalama yüksekliği 1500 m kadardır (Duman,2005: 13).

Balkanlar dünyanın hiçbir yerinde görülmecek derecede girift bir etnik mozağe sahiptir. Birçok din ve ırk karma bir biçimde yaşamaktadır (Ağanoğlu,2001: 26). Bu yarımada Türkiye, Romanya, Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ arasında paylaşılmıştır. Fakat bu ülkelerden hiçbiri gerçekten kendi doğal sınırları içerisinde yerleşmiş değildir. Romanya dışında Rumenler, Bulgaristan dışında Bulgarlar, Sırbistan ve Yunanistan dışında Sırplar ve Yunanlar bulunmaktadır. Kısacası, hepsinin de anavatanları dışındaki sınırlarda soydaşları vardır. Bunların aralarında coğrafi etkenlerin dışında ırk, din ve amaç doğrultusunda da zıtlıklar doğmuş, bu zıtlıklar çarpışmalara sebep olmuştur (Andonyan, 2002: 15).

Coğrafi şartlar, ırkların çok çeşitli olması ve din ayrılıkları mutlaka bir çatışma konusu yaratmış, yarımadayı karışıklıklara, çoğu zaman da kanlı çatışmalara sürüklemiştir. Ayrıca her ırkın arkasında dindaş, hatta soydaş bir koruyucu devlet

bulunmuştur. Bu devletler için Balkanlar'daki çatışma ve çarpışmalar çok önemli olmuştur; çünkü karışıklıkları bahane ederek siyasî gayelerini gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Doğu Sorunu'nun, Avrupa siyasetinin en önemli hayatî eksenlerinden biri haline gelmesinin nedeni de budur (Bilecen, 2004: 12). Doğu ile uğraşan Türk ve yabancı bütün devlet adamlarının asırlık endişelere sahip olmasına karşın, Balkanların gerçek sınırlarını çizmek imkânı bile bulunamamıştır. Nüfus da aynı çapta belirsiz kalmıştır. Bölge halkını Bulgaristan Bulgar sayarken, Yunanistan Rum, Sırbistan Sırp, Romanya Rumen saymıştır. Balkanlarda bütün egemenlikler iz bırakmıştır. Pelasgoslar'dan başlayarak Helenler, Romalılar, Türkler, Slavlar, Sırp, Bulgarlar velhasıl bu verimli diyarı ele geçiren bütün kavimler Balkanların çeşitli yerlerinde yaşamış, kendilerinden halk kitlesi bırakmışlardır. Bütün Balkan milletlerinin aynı zamanda Makedonya¹ üzerinde iddialar ileri sürmeleri bundandır. Her biri “Orası benim, sadece benim” diye iddia etmiştir. Bu durumu aşağıda verilen tablo da açıkça göstermektedir:

Tablo-1: Her Ulusun Kendisini Kalabalık Gösteren Nüfus Tablosu

	Sırp Listesi	Bulgar Listesi	Yunan Listesi
Türk	213.400	489.644	576.600
Bulgar	57.600	1.184.036	454.700
Sırp	2.048.320	700	-
Rum	201.140	222.152	656.300
Arnavutluk	165.620	124.211	-
Ulah	74.465	72.267	41.200
Karışık	101.875	147.244	91.700
TOPLAM	2.880.420	2.245.274	1.820.500

¹ Balkanların sınırları tam olarak çizilmemekle birlikte Osmanlı kaynaklarında “Rumeli”, Avrupa kaynaklarında ise “Makedonya” olarak ifade edilmektedir (Bilecen, 2004: 9).

Yalnız şu var ki, haritalar istatistikler ne şekilde hazırlanmış olursa olsun, Bulgarlar da, Sırlar da, Yunanlar ve Rumelililer de iddia sınırlarını alabildiğine genişletmekle birlikte diğer milletleri Balkanlar'ın dışında bırakmamışlardır. Az yer de verseler onların varlığını kabul etmişlerdir (Bilecen, 2004: 9). Çalıştığımız konu çerçevesine bağlı olarak Balkanlar'daki bu milletlerden Türklerin bu bölgeye nasıl yerleştiklerini ve sonraki süreçteki Türk-Bulgar ilişkilerini ele alacağız.

Türklerin Balkan topraklarına kesin olarak yerleşmeleri ve bu topraklara Türk kültürünün damgalarını vurmaya başlamaları Osmanlılar döneminde olmuştur. 1299 yılında Osmanlı Devleti'nin kurulmasından kısa bir müddet sonra Rumeli'ye akınlar başlatılmıştır (Maranki, 1993: 58). Osmanlıların Rumeli'ye geçip Edirne ve Filibe'yi almaları üzerine bu bölgelere sınırı bulunan Bulgarlarla ilk olarak temasa geçilmiştir. Bu süreçten itibaren toprak meselesi veya diğer devletlerle münasebetler dolayısıyla Osmanlı ile Bulgaristan sık sık karşı karşıya gelmiştir. Bugünkü Bulgaristan'ı oluşturan topraklara karşı ilk Osmanlı fütuhata ise I. Murad zamanında başlamıştır. Fethedilen yerlere Anadolu'dan Türk göçmenler getirilerek nüfus artırılmış, Balkanların Türkleşmesi amaçlanmıştır (Y.Halaçoğlu, 1992: 396). Bilindiği gibi Türkler ile aynı kökenden olan ancak VIII. yüzyıldan sonra Slav kültürünü benimseyen Bulgarlar, Osmanlı hakimiyetini de kolaylıkla benimsemişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu halkın din, dil ve eğitim özgürlüğüne dokunmamıştır. Bulgarlar 500 yıl Osmanlı idaresinde barış içerisinde ve benliklerinden hiçbir şey kaybetmeden yaşamışlardır (Hatipoğlu, 1997: 3). Osmanlı kuvvetlerinin Ploşnik'te aldığı yenilgi (1388), Hıristiyan dünyasında öteden beri yenilmez denilen Türklerin yenilebileceği inancının hakim olmasına ve dolayısıyla Balkanlar'ın büyük bir kısmını ele geçirmiş olan Osmanlı Devleti'ne karşı geniş çaplı bir ittifaka sebep olmuştur. Nitekim Türkleri Balkanlar'dan tamamıyla atmak düşüncesiyle Sırp, Bulgar, Eflak, Boşnak, Arnavut, Macar, Boğdan, Çek ve Bosna krallıkları aralarında anlaşarak kuvvetlerini Osmanlı'ya karşı birleştirmişlerdir. İşte Bulgarlar bu noktada Osmanlı Devleti'ne karşı farklı bir siyaset takip etmeye başlamıştır. Daha da ileriki yıllara bakıldığında Bulgarları tetikleyen başka olaylar da olmuştur. XIX. yüzyıla kadar Bulgarların Türk idaresinden hiç şikâyetçi olmamasına karşın Fransız İhtilâli'nin milliyetçilik fikri, Rusların panslavist politikası ve Fener

Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Bulgarları istismarı, Bulgaristan'da isyan komitelerinin kurulmasına ve ilk olayların başlamasına sebep olmuştur. Böylelikle Bulgarlarda istiklâl düşüncesi uyanmıştır. Rusların da desteğiyle Bulgarlar, ilk ciddi isyan 1841'de olmak üzere, Osmanlı Devleti'ne karşı birçok kez isyan etmişlerdir. Türk köy ve kasabaları yakılmış, Müslüman ahali katledilmiştir.

Bu noktadan sonra Bulgaristan bölgesinde gerçekleşen (çete hareketleri ve savaşlar sebebiyle) olaylar, Türkler aleyhine gelişme göstermiştir (Y. Halaçoğlu, 1992: 397-398). Bulgaristan'da bulunan Türk nüfus Bulgar idaresi altına girmiştir. Bulgaristan'da yaşayan Türklerin Bulgar idaresi altına girişi dört aşamada olmuştur:

1. Önce 1877-78 Türk-Rus Savaşı sonunda imzalanan 1878 Berlin Antlaşması ile Tuna vilayetinin Sofya, Vidin, Rusçuk, Tırnova ve Varna sancakları üzerinde bir Bulgar Prensiği kurulmuş, böylece buraların Türk halkı Osmanlı'dan koparılmıştır.

2. Aynı antlaşma Edirne vilayetinin Filibe (Plovdiv) ve İslimye (Sliren) sancakları üzerinde imtiyazlı Doğu Rumeli vilayetinin kurulmasına neden olmuştur. 1885'te bu vilayet de Bulgaristan'a katılmış ve Doğu Rumeli Türkleri de Bulgar yönetiminde kalmışlardır.

3. 1912-13 Balkan Savaşları sonunda Bulgaristan, Batı Trakya ve Rodoplar bölgesinde dokuz Türk ilçesini topraklarına katmıştır: Kırcaali, Eğridere, Koşukkavak, Darıdere, Mestanlı, Ortaköy, Dövler, Paşmaklı ve Nevrapop. Buralardaki Türkler de Bulgar vatandaşı olmuştur.

4. Son olarak 1940'ta, Güney Dobruca toprakları da Romanya'dan alınıp Bulgaristan'a verilmiş, buraların Türk halkı da toprakla birlikte Bulgaristan'a geçmiştir (Hatipoğlu, 1997: 3-4).

Bulgar Hükümeti'nin 1888'de neşrettiği resmî nüfus sayımına göre Bulgaristan Prensiği'nde nüfus 2.133.434 olarak tespit edilmiştir. Aynı tarihte Doğu Rumeli'nin nüfusu da 960.941'dir. Buna göre bütün Bulgaristan'daki toplam nüfus 3.154.375 olup, bunun 607.372'si Türkçe konuşan Müslümanlar olarak gösterilmiştir. Bulgarlar ise diğer milletlere ait nüfus çıkarıldıktan sonra 2.130.000

olarak tespit edilmiştir (Y. Halaçoğlu, 1992: 398). Resmî Bulgar sayımlarına göre 1887-1910 yılları arasında Bulgaristan'daki Türklerin nüfusu şöyledir (Bu sayılar içinde Pomak ve Tatarlar da yer alır.):

1887'de	603.301	
1892'de	569.728	
1900'da	539.656	
1905'te	505.439	
1910'da	504.566	(Kocacık, 1985: 159).

Nüfus bu şekilde iken, Bulgaristan'ın 1900'lü yıllardaki siyasi durumuna baktığımızda, 5 Ekim 1908'de Bulgaristan Prensi ve Genel Valisi Ferdinand, bağımsızlığını ilan ederek kendisine “çar” ünvanını almıştır. 19 Nisan 1909 tarihli “İstanbul Protokolü” ve sözleşmesiyle Osmanlı Devleti de Bulgaristan'ın bağımsızlığını kabul etmiştir (Kuyucuklu, 1992: 399). Çar Ferdinand yönetimdeki bağımsızlık ilanıyla yetinmemiş, Osmanlı Devleti aleyhine bir Balkan ittifakı oluşturulmasında da önemli rol oynamıştır. Bu ittifak çerçevesinde 1912'de başlayan I. Balkan Savaşı'na Bulgaristan'ın yanında Sırbistan, Yunanistan, Karadağ, Romanya da katılmıştır. Bu savaş sırasında aldıkları toprakların paylaşımında anlaşamayınca kendi aralarında II. Balkan Savaşı patlak vermiştir. Konumuz gereği Balkan Savaşları esnasında ve sonrasında katledilen, göç eden Türk nüfus üzerine çalışılmıştır. Ne yazık ki, bu süreçte çok sayıda Türk katledilmiş ya da kaçıp göç etmiştir. Hatta 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında öldürülen ve göçe zorlanan Türk sayısı Balkan Savaşları sonunda en yüksek seviyesine ulaşmıştır (Y. Halaçoğlu, 1992: 398).

1.2. Çalışmanın Amacı

Osmanlı Tarihi üzerinde yapılan araştırmalar, genellikle siyasî alanda yoğunluk kazanmıştır. Fakat bu siyasî sürece, doğrudan etki eden sosyal ve iktisadî meseleler geri planda kalmıştır. Oysa ki ulusların tarihini derinden etkilemesine rağmen geçmişin derinliklerine gömülmüş olan nice satırlar vardır. Bu yüzden

geçmişte yaşananlara daha yakından bakabilmenin ve bunları kaleme alabilmenin ulusal bir sorumluluk olduğunu düşünmekteyim. Bu doğrultuda “Balkan Savaşları’nda Türklere Yapılan Bulgar Mezalimi” adı altındaki bu çalışmanın siyasî, millî tarih sürecine bir destek olacağına inanmaktayım.

Balkan Savaşları döneminde Osmanlı Devleti’nin izlediği politika, yaşanan baskı, zulüm ve göçlerden geniş ölçüde etkilenmiştir. Savaşlar o yıllarda olup bitmemiştir, hem demografik, ekonomik, manevi hem de siyasî kayıpların izleri sonraki yıllarda da silinmemiştir. Özellikle manevi boyutu düşünülecek olursa ne kadar ağır bir sonuca mal olduğu anlaşılabilir. Bulgarlar, anlaşmalarda, sözleşmelerde insan haklarından, azınlık ayrıcalıklarından bahsetmelerine rağmen, Türk halkına baskı ve zulüm uygulamışlardır. Yıllarca Osmanlı himayesinde hoşgörü, adalet çerçevesinde yaşayan ve üstelik Türk kökenli olan Bulgarlar, kendi sınırlarındaki Türklere zulmü reva görmüşlerdir. Bu sahneleri de dünyaya daha farklı yansıtmaya çalışmışlardır.

İşte, savaşın tek yönlü değerlendirilmesini önlemek, Türk halkının yaşadığı mezalimi göz ardı etmemek amacıyla böyle bir araştırma konusu seçtik. Müslümanların gördüğü bu sosyal, ekonomik, manevi baskı ve asimilasyon politikalarının nasıl yapıldığını belge ve verilerle izah etmeye çalıştık. Konunun bütün halinde değerlendirilmesi için savaş öncesi döneme ve siyasi olaylara da değindik.

1.3. Çalışmanın Yöntemi

Tarih araştırmacılığında dikkat gerektiren hususlardan biri, araştırmacının olaylara objektif olarak yaklaşması ve gerçeği bu şekilde yansıtmasıdır. Bu nedenle uygulayacağımız yöntem; ilk olarak belge ve kanıtlara başvurmaktır. Bizler de çalışmamızda ön aşama niteliğinde konuya ilişkin devlet arşivlerinde kaynak taraması yaptık. Daha sonra bu kaynakların çözümlenmesi, değerlendirilmesi üzerinde yoğunlaştık. Bunu takiben, o dönemden kalan anılara ve konuyla ilgili ikinci el kaynaklara da yer vererek bir bütün oluşturmaya çalıştık. Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde, Dahiliye Nezareti’ne gelen belgelerden faydalanırken, diğer taraftan dönemin basın gücüne de yer verdik. Bu basın organları; 1912-1913

yıllarında yayınlanan Tanin, Sabah, İkdam gazeteleri ve Şehbâl dergisidir. İkinci el kaynaklar arasında en çok faydalandıklarımız ise; İlker Alp (Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi), Ahmet Maranki (Balkan Mezalimi), Dr. Cemil (Bulgar Vahşetleri, İntikam), Yıldırım Ağanoğlu (Balkanların Makûs Talihi Göç), Ahmet Cevad (Balkanlarda Akan Kan) adlı çalışmalardır.

İzlemiş olduğumuz bu yol neticesinde elde edilen bulgu ve belgeler değerlendirilerek yazım aşamasına geçilmiş ve konu kronolojik ve objektif olarak işlenmeye çalışılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

BALKAN SAVAŞLARI

2. BALKAN SAVAŞLARI, SEBEPLERİ VE SONUÇLARI

2.1. Balkan Savaşları Öncesi Siyasal Durum

Bilindiği gibi XIX. yüzyılda başlayan Osmanlı Devleti'nin yıkılma dönemi, büyük toprak ve nüfus kayıplarıyla kendini göstermiştir. Devlet idaresinin çağın ihtiyaçlarına göre düzenlenmemiş olması, özellikle hızla değişen dünya siyasi şartları, Osmanlı Devleti'nin geri kalmasına ve yıkılmasına sebep olmuştur. Devletin dışında meydana gelen siyasi gelişmeler, özellikle Fransız İhtilali'nin doğurduğu fikir akımları, devlete bağlı unsurlar arasında ayrılık hareketlerini arttırmıştır. Durumun ciddiyetini gören Osmanlı Devleti, bir dizi ıslahat programını uygulamaya başlamıştır (Duman, 2005: 15-17).

1839 Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile birlikte hızlanan değişiklikler, Islahat Fermanı (1856) ile Balkanlarda gelişen olaylar ve Rusya'nın panslavist politikası; bu bölgeyi barut fıçısı haline getirmiştir (İpek, 2002: 15). Rusya'nın bu politikası 1876 Bulgar hareketinin başlatılmasında önemli bir yer teşkil etmiştir. Mayıs 1876'da Yergöğü ihtilal komitesince planlanan ve başlatılan isyan Türk makamlarının gerekli tedbirleri alamaması üzerine kısa bir sürede büyümüştür. Bu isyanın hedefi Bulgar Devleti kurmaktır. İsyan sahası her ne kadar genişlediyse de büyük kitlelerin desteğinden mahrum olduğu için neticede Osmanlı kuvvetlerince bastırılmıştır. Bu olay Ruslar tarafından istismar edildiğinden, milletlerarası önemli bir sorun haline dönüşmüştür. Rusya'nın Avrupa kamuoyunu etkilemek ve Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtmak için Bulgaristan'da on binlerce Hıristiyan'ın öldürüldüğü şeklinde propaganda yapmasıyla, Avrupa kamuoyunda Türk düşmanlığı hâkim olmuştur (İpek, 1999: 9-16).

Aynı yıl içerisinde önce Filibe'de daha sonra da Selanik'te yeni ayaklanmalar baş göstermiştir. Bu hadiseler meydana gelirken, İstanbul'da da önemli

değişiklikler olmuştur. Sultan Abdülhamit tahttan indirilmiş (30 Mayıs 1876) ve yerine V. Murat geçirilmiştir. Fakat çok geçmeden, V. Murat'ın da deli olduğu iddia edilerek tahttan indirilmiş, yerine II. Abdülhamit sultan olmuştur (31 Ağustos 1876). Bu ortamdan faydalanmak isteyen Karadağ ve Sırbistan da Balkan yarımadasının batısında büyük ulusal devletler kurmak amacıyla, Osmanlı Devleti'ne 2 Temmuz 1876'da savaş ilan etmiştir (Hall, 2002: 2).

Bu sıralarda altı büyük Avrupalı devlet, Balkanlardaki Hıristiyan ahalinin haklarını korumak ve gerekli reformları tespit etmek için İstanbul'da Tersane Konferansı adı altında bir konferans düzenlemiştir. Bu devletler tarafından teklif edilen görüşlerin Balkanlarda Osmanlı Devleti aleyhinde olacağı sezilmiştir. Çünkü bu konferans Rusya ile Avrupalı devletlerin Balkanlar konusunda birleştiğini göstermiştir. Konferans devam ettiği sırada Osmanlı Devleti'nde ise 101 pare top atışı ile Meşrutiyet ilan edilmiştir. (23 Aralık 1876) Böylelikle konferans üyelerinden bilhassa Avrupalı devletlere, istenen ıslahatın yapıldığı duyurulmuştur. Fakat Meşrutiyet'in ilanı konferansçıların kararlarında herhangi bir değişiklik emaresi göstermemiştir (Sultan Abdülhamit, 1987: 21).

İstanbul Tersane Konferansı'nda alınan kararlar şunlardır: Sırbistan ve Karadağ'ın sınırları, Bosna'da yapılacak bazı toprak düzenlemeleri dışında eskisi gibi kalacak; Bosna ve Hersek eyaletleri, Sultanın Avrupa devletlerinin düşüncesini ve onayını aldıktan sonra atanacak bir vali tarafından yönetilmek üzere birleştirilecek, Bulgaristan'ın Ege Denizi'ne inmesinden vazgeçilecek ancak Bulgaristan, Sultan tarafından ömür boyu atanacak bir Hıristiyan valinin yönetimine verilecektir. Yeni yönetim düzenleninceye kadar, Bulgaristan Rus işgali altında kalacaktır (Özbozdağlı, 2005: 13). Fakat Mebusan Meclisi konferansın isteklerini 20 Ocak 1877'de reddetmiştir. Rusya, meclisin bu kararından son derece memnundur, çünkü harp için vesile aramakta ve Avrupa devletlerinin tarafsızlığını sağlayacak diplomasi oyunlarına devam etmektedir (Sultan Abdülhamit, 1987: 21). Böylelikle konferans sonuçsuz dağılmıştır. Bunun üzerine elçiler İstanbul'u terk edince işin ciddiyetini anlayan Mithat Paşa, Sırp ve Karadağ prensiplerini mütareke müzakeresine davet etmiştir. Sırbistan harpten önceki durumun muhafazası şartıyla Osmanlı Devleti'ne tabi bir prenslik statüsü almış; ancak Karadağ ile bir uzlaşma

temin edilememiştir. Karadağ temsilcileri İstanbul'u terk ederek Ruslardan yardım talep etmişlerdir. Rusya'nın gayretiyle Avrupa büyük devletleri arasında imzalanan Londra Protokolü'nün (31 Mart 1877) Bâb-ı Ali tarafından reddedilmesi üzerine, siyasî ve askerî bütün avantajları eline geçiren Rusya, şark meselesini halletmek ve Osmanlı tebaası Hıristiyanları korumak iddiasıyla Osmanlı Devleti'ne 24 Nisan 1877'de savaş ilan etmiştir (İpek, 2002: 16).

93 Harbi olarak bilinen ve 24 Nisan 1877'de başlayan bu harp, Rumeli ve Kafkas cephelerinde cereyan etmiştir (Duman, 2005: 19). 31 Ocak 1878 tarihine kadar süren 93 Harbi'nin ilk günlerinden başlamak üzere masum Türk halk kitlelerine karşı girişilen acımasız katliam gayr-i insanî mezalim haline dönüşmüştür (İpek, 1999: 10; A. Halaçoğlu, 2002 A: 309-310). Rusların teşvik, kışkırtma ve tahrikleriyle alevlenen Bulgar hırsı, Bulgaristan'da sürdürülen bu "yok etme" siyasetine uygun kanlı bir güç haline gelmiştir. Şunu da belirtmek gerekir ki, Bulgarlar sadece Müslümanlara değil, Ortodoks-Bulgar olmayan bütün unsurlara karşıdır. Kazaklar da yerel Bulgar halkıyla sık sık işbirliği yapmışlardır. Mesela, Ağustos 1877'de Ferdice-Kızanlık yolu üzerinde Rus Kazakları ve Bulgarlar tarafından katledilmiş sayısız Müslüman kadın, erkek ve çocuk cesedi bulunmuştur (İpek, 1999: 16-18).

Savaşın sadece Tuna cephesinde yedi ay içinde 700.000 Türk ölmüştür. 1877-79 yılları arasında yalnız Tatarpazarcığı'nda 938 Türk evi, 7 medrese ve 21 cami yıkılmıştır. Filibe'de eğitim ve din ile ilgili 80 kurumdan sadece 5 tanesi kalmıştır (Ercan, 1990:302). Üzerinde Bulgaristan kurulu topraklarda, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan önce 3.200.00 insan yaşamaktadır. Bu insanların yaklaşık 1.600.000'i Türk ve Müslüman'dır. Savaştan sonra kurulan Bulgaristan Prensligi'nde yapılan sayım sonuçlarına göre bu topraklarda 800 bin civarında Türk ve Müslüman kalmıştır (Turan, 2006: 96).

1877-78 Savaşı sırasında Müslümanların Bulgarları kıyımdan geçirmesi de hiç olmamış değildir. Bunlar, görsel olarak az sayıdadır; fakat Avrupa basınında, gerçekten yapılmış olanlardan çok daha fazla sayıda vahşet haberi yayınlanmıştır;

ama Müslümanların da Bulgarlar üzerine saldırıda bulunmuş olduğu bir gerçektir (McCarthy, 1998: 83).

93 Harbi sırasında ve sonunda Balkanlar'dan ilk Türk göçleri başlamıştır. Türkler mallarını ve mülklerini bırakarak anavatana sığınmışlardır (Hatipoğlu, 1988: 21). Bu harpteki en önemli problemlerden biri de yığınlar halindeki muhacirlerin kaçmak için demiryolunu kullanmalarındır. Muhacirler cepheye asker ve malzeme taşımada kullanılacak tren vagonlarını can havliyle doldurarak askerin lojistik destek almasını da engellemişlerdir (Ağanoğlu, 2001: 33). Durumun kötüye gittiğini gören Osmanlı Hükümeti büyük devletleri yardıma çağırmıştır; fakat Alman lideri Bismarck bu çağrıya müspet bir cevap verilmesini engellemiştir. Bunun üzerine yalnız kalan Osmanlı Devleti, Rusya ile 3 Mart 1878'de Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması'nı imzalamıştır. Ayastefanos Antlaşması'na göre, Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki hâkimiyeti büyük ölçüde azalmış, Karadağ, Sırbistan ve Romanya tam bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Doğu Rumeli, Batı Trakya ve Makedonya'yı içine alan bölgede Bulgar Prensiği kurulması kararlaştırılmıştır (Duman, 2005: 19). Ayrıca Doğu Anadolu'da, Girit, Teselya ve Arnavutluk'ta ıslahat yapılacağı, Hotur ve civarının İran'a bırakılacağı belirtilmiştir. Rusya'ya harp tazminatı olarak 300.000.000 rublenin yanı sıra Ardahan, Kars, Batum ve Beyazid terk edilmiştir. Böylece Rusya, Ayastefanos Antlaşması ile Avrupa dengesini kendi menfaati doğrultusunda yeni bir şekle dönüştürmüştür (İpek, 2002: 20).

Osmanlı Devleti'nin Ruslara yenilmesi, hatta İstanbul'un Rusların eline geçmesi ihtimali belirince; İstanbul Konferansı'nı yapan, Londra Protokolü'nü imzalayan Avrupalı devletlerin sesi yükselmiştir. Ayastefanos Antlaşması'nı tanımadıklarını ve bu antlaşmayı 1856 Paris Antlaşması'nı¹ imzalayan devletlerin kararlaştırmasını istemişlerdir. Böylece Rusya Berlin Kongresi'nin toplanmasına engel olmayacak ve Osmanlı Devleti'nin belki de ortadan kaldırılmasına sebep olacak durum bertaraf edilecektir. Ama ne var ki bir yıla yakın süren savaşta ezilmiş ve yıpranmış, diplomaside pazarlık gücünü tamamen yitirmiş bir Osmanlı Devleti vardır. Kurnaz Avrupa Devletleri harpten hemen sonra kendi menfaatleri için Berlin

¹ Bu konu hakkında daha geniş bilgi için bkz: Sander, 1994:225-226.

Kongresi'nde birleşip, hisse almaya çalışmışlardır. Yani Berlin Kongresi, Osmanlı Devleti'ni Rus tehlikesinden kurtarmış ama Balkanlardaki Osmanlı varlığını tehlikeye sokmuştur (Sultan Abdülhamit, 1987: 22).

13 Temmuz 1878'de Berlin'de toplanan kongreden sonra Berlin Antlaşması imzalanmıştır. Buna göre: Romanya'nın Dobruca'yı almasına karşılık, Besarabya Rusya'ya bırakılacak, Sırbistan ve Karadağ tam bağımsız olacaktır. Tuna Nehri ile Balkan Dağları arasında kurulacak Bulgaristan, Osmanlı Devleti'ne bağlı muhtar bir devlet halini alacaktır. Balkan Dağlarının güneyinde, Osmanlı Devleti'ne bağlı, yönetimi muhtar bir Doğu Rumeli vilayeti kurulacaktır. Avusturya Bosna Hersek'i işgal edecek ve Yeni Pazar'da söz sahibi olacaktır. Doğuda Kars, Ardahan, Batum Rusya'ya; Kotur civarı İran'a bırakılacaktır. Yunanistan'a bir miktar arazi verilecektir ki, bu nokta karara bağlanmamıştır. Ayrıca, Osmanlı Devleti Girit, Rumeli ve Doğu Anadolu'da Hıristiyanlar lehine ıslahat yapacaktır (Duman, 2005: 20-21). Berlin Kongresi'nin en önemli tartışma konusu Bulgaristan olmuştur. Bunu takiben Berlin Antlaşması'nın 54 maddesinden 22'si Bulgar sorunuyla ilgilidir. Ayastefanos Antlaşması'nın yaratmaya heveslendiği Büyük Bulgaristan Prensligi yerine, dar bir toprak parçasında yeni bir Bulgar Prensligi oluşturulmuştur. Bu toprak Tuna ile Balkanlar arasında sıkışmıştır. Prenslik, sadece Rusya'nın değil, Avrupa devletlerinin kuracağı uluslararası bir komisyon nezaretinde kendi siyasi müesseselerini kendisi kuracak, Osmanlı Devleti'ne de vergi ödeyecektir (Andonyan, 1975: 31)

Antlaşmanın en tehlikeli kısmı ise, üç ayrı Bulgaristan yaratılması olmuştur. Birinci bölgede Osmanlı hakimiyeti altında muhtar, Bâb-ı Ali'ye vergi veren bir prenslik olacaktır. Prens halkın seçimi, tasdiki ve büyük devletlerin onayıyla tayin edilecektir. Prens iktidarda bulunan Avrupa devletleri hanedanlarından birine mensup olmayacaktır. Bulgaristan Prensligi dokuz ay müddetle Rusya tarafından idare edilecektir. İkinci bölge, Rumeli adıyla Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştır. Bu bölgenin idaresi hakkında büyük devletler tarafından kurulan bir komisyonun çalışmalarıyla talimatname hazırlanacaktır. Doğu Rumeli bu statüye göre padişahın tayin ettiği bir vali tarafından idare edilecektir. Aynı ruhu taşıyan soydaş halkı üçe bölmek, elbette ki barışı garantiye alacak bir yol değildir, diğer Balkan halkları da

aynı durumdadır. Yani alınan kararlar gelecekteki karışıklıkların tohumlarını atmaktan başka işe yaramamıştır (Andonyan, 1975: 32).

Balkanlar, 1878'den sonra Avrupa'nın en önemli meselelerinden biri haline gelmiştir. Avusturya 1878'den sonra Balkan siyasetine hız vermiştir. Uzun yıllardan beri Balkan Yarımadası'nın batı kesiminden Selanik'e kadar uzanan topraklar üzerinde egemenlik kurmak amacıyla harekete geçen Avusturya, bu hayallerini gerçekleştirebilmek için Berlin Antlaşması'ndan faydalanmıştır (Karpas, 2004: 151). 28 Temmuz 1878'den itibaren de Bosna - Hersek'i işgale başlamış, 28 Ekim'de işgali tamamlamıştır (Karpas, 2004: 170). Bu arada İngiltere de boş durmamış, Osmanlı Devleti'nin güçsüzlüğünden faydalanarak Mısır'ı işgal etmiştir (15 Eylül 1882). Rusya ise Doğu Rumeli muhtar vilayetini Bulgaristan'a katmak amacıyla Avusturya ile anlaşmaya çalışmıştır. Fakat iki Slav devlet arasındaki anlaşmazlık bunun gerçekleşmesini bir süre mümkün kılmamıştır (Duman, 2005: 22). Yunanistan ise Girit üzerinde farklı hayaller kurmasına rağmen askeri alanda sonuç alamamıştır. 1897'de yapılan bir antlaşma ile Girit Osmanlı'ya bağlı kalmış, imtiyazları da artırılmıştır. Genel olarak bakıldığında Balkanlarda yeni bir karışıklık dönemi başlamıştır (Duman, 2005: 25).

Balkan Savaşı açısından önemli bir konu da, Makedonya sorunu. Bu meseleyi meydana getiren, Makedonya'nın etnik yapısının karışık olmasıdır. Türkler, Slavlar, Rumlar, Bulgarlar, Sırlar, Arnavutlar, Ulahlar, Yahudiler yan yana yaşamaktaydı. Bundan dolayı hepsi Makedonya'da hak iddiasında bulunmuşlardır. Yani asıl mesele Makedonya'nın stratejik önemi. Makedonya; Bulgaristan ve Sırbistan için Ege Denizi'ne açılma fırsatı iken; Osmanlılar için Yunan topraklarıyla bağlantı noktası idi.

Öte yandan Bulgaristan, 1890'dan sonra Makedonya'yı geri alma çabası içine girmiştir (Kocabaş, 2000: 37). Bu doğrultuda da komitacıları kullanarak oradaki Türk halka zulmetmişlerdir. 5328 Türk öldürülmüş, 30.000 Makedonyalı Bulgaristan'a kaçmıştır (Duman, 2005: 27). Bu arada, Makedonya için Avrupalı devletlerin de desteklediği idarî, malî, askerî konularda değişiklikler ele alınmıştır. Fakat bunlardan sonra da Makedonya'da asayiş hâlâ sağlanamamıştır. Bu bölgede

Osmanlı Devleti, Balkan devletleri ve Avrupa devletlerinin çekişmeleri Balkan Savaşı'na kadar devam etmiş, Balkan Savaşı'nın da sebebini teşkil etmiştir (Özbozdağı, 2005: 38).

Balkanlarda bu olaylar yaşanırken Osmanlı Devleti'nin içindeki olaylarına bakarsak, burada da hareketlilik görülmektedir. II. Abdülhamit'in 93 Harbi'ni bahane ederek, 14 Şubat 1878'de Meclis-i Mebusan'ı tatil etmesiyle mutlakiyet yönetimine yeniden dönülmüştür (Babacan, 2005: 1). 93 Harbi'ndeki yenilginin halkta yarattığı genel eksiklik ve ümitsizlik ortamından yararlanan padişah, yalnızca meclisi dağıtmakla kalmamış; aynı zamanda Tanzimat reformları ile zedelenmiş geleneksel padişah otoritesini de yeniden kurmuştur (Macfie, 2003: 22). Mutlakiyet yönetimini ortadan kaldırmak ve Kanun-i Esasi'yi yeniden yürürlüğe koymak için yeni fikir hareketleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca bazı aydınlar meşrutiyet yönetiminin yeniden kurulması amacıyla yurt içinde ve yurt dışında yoğun bir siyasi faaliyete girişmişlerdir (Babacan, 2005: 1).

II. Abdülhamit yönetimine son vermeyi amaç edinen teşkilatlı muhalefetin başında 1889 Mayıs'ında kurulan ve ileride İttihat ve Terakki Cemiyeti adını alacak İttihad-ı Osmanî Cemiyeti geliyordu (Babacan, 2005: 2). Bu örgüt aynı yıl Paris'teki Jön Türklerle ilişki kurmuş ve cemiyet Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti adını almıştır. 1907 yılı başlarına gelindiğinde İttihat ve Terakki Cemiyeti yurt içinde ve dışında toplam on yedi şube açmıştır (Özbozdağı, 2005: 42). 1908 yılına gelindiğinde, Selanik ve çevresinde gelişen İttihat ve Terakki hareketi Makedonya ve Balkanlarda örgütlenmesini yaygınlaştırmış, dış olayların gelişmesi üzerine ise faaliyetlerini hızlandırmıştır (Babacan, 2005: 19-20). Devlet otoritesinin temsilcilerine karşı girişilen devrimci kışkırtma ve gösteriler sonucu idarî otorite ciddi bir şekilde sarsılmıştır. Diğer taraftan da, 9 Haziran 1908'de Reval'de bulunan İngiliz Kralı Edward ile Rus Çarı II. Nikola, Osmanlı Devleti'ni paylaşmak için anlaşmaya varmışlardır. İttihat ve Terakki Cemiyeti bu huzursuzluktan da faydalanarak erler arasında da propaganda faaliyetlerine başlamıştır (Özbozdağı, 2005: 45-46).

Artık Abdülhamit İttihat ve Terakki muhalefetine karşı Kanun-i Esasi'nin ilanına mecbur kalmıştır. 24 Temmuz günü Kanun-i Esasi uyarınca Meclis-i Mebusan'ın açılmasını ve hemen seçime gidilmesini emreden fermanı yayınlamak zorunda kalmıştır (Bayur, 1991: 59). Meclisin açılması ve meşrutî rejimin yürürlüğe girmesiyle padişah hesaba alınacak bir güç olmaktan çıkmıştır. İçte ve dışta artık muhtemel bir tehlike olmadığı düşünölmeye başlanmış ve ona göre planlar yürütölmüştür. Bulgaristan, Rusya, Avusturya, İtalya amaçları doğrultusunda bu durumdan faydalanmışlardır (Ahmad,1986: 64-65).

Yeni rejime karşı ilk darbe Bulgaristan'dan gelmiş, Bulgar Prensliği bağımsızlık için harekete geçmiştir (Andonyan,1975: 174). Bu girişimin sebebi İstanbul'daki yeni yönetimin bu prenslik üzerindeki egemenlik haklarını tekrar arttırmaya çalışacağı endişesiydi (Heinzelmann, 2004: 28). Bulgaristan bu yönde Rusya'nın desteğinden emindi. Avusturya da Bulgaristan'ı cesaretlendiriyordu, çünkü bu ülke Berlin Antlaşması'nı çiğnerse, Avusturya için de Bosna-Hersek ilhakına zemin hazırlanmış olurdu (Armaoğlu,1999: 625).

Prens Ferdinand, Rusya'nın Uzakdoğu sorunları içine dalması ve 1905'te Japonlara yenilmesi nedeniyle kendi emellerine yönelmiştir. Ferdinand'ın iki büyük emeli vardır. Bunların ilki; daha prensliği gününden itibaren Bulgaristan'a bağımsızlığını kazandırmak ve Çar yani Kral ünvanını almak, diğeri de bütün Makedonya'nın Bulgaristan'a katılması suretiyle, Bulgaristan'ı Ayastefanos'taki sınırlarına kavuşturmadır (Castellan, 1995: 339).

Bu sırada Osmanlı-Bulgar münasebetleri de gerginlik içindedir. Bulgaristan vesile ararken, aralarındaki kriz eylöl ayının ortalarındaki 'Geşof Olayı' ile ortaya çıkmıştır. II. Abdülhamit'in verdiği resmî ziyafete Bulgaristan'ın İstanbul temsilcisi Geşof çağrılmamıştır. Bunun üzerine Geşof, durumu protesto ederek Sofya'ya gitmiştir. "Geşof Olayı" halledilmeden Bulgaristan ile Osmanlı arasında "Şark Şimendiferleri (Doğu Demiryolları) Krizi" çıkmış, ilişkiler iyice çıkmaza girmiştir. Hemen akabinde Bulgaristan'da bir demiryolu grevi patlak vermiştir (Andonyan, 1975:175). Bunu bahane eden Bulgar hükümeti de bu demiryollarını işgal etmiştir. Askeri geri çekmemesi ve demiryollarını şirkete iade etmemesi gerginliğin başlıca

sebebi olmuştur (Armaoğlu, 1999:626). Bu gergin ilişkiler sürerken Prens Ferdinand fırsattan istifade ederek 5 Ekim 1908'de Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmiş ve 'çar' ünvanını almıştır (Heinzelmann, 2004: 28; Castellan, 1995: 381).

Osmanlı Devleti, 1908 yılı sonlarından itibaren bağımsızlığı tanınması karşılığında alacağı tazminat konusunda Bulgaristan'la görüşmelere girişmiştir. Bulgaristan tazminat vermeyi kabul etmeyince, Şubat 1909'da Rusya işe müdahale ederek anlaşmalarını sağlamıştır. İki devlet 19 Nisan 1909'da iki anlaşma imzalamıştır (Armaoğlu, 1999:627). Bu anlaşmaların birincisine göre; Osmanlı Devleti Bulgaristan'ın bağımsızlığını tanımaya karşılık, Bulgaristan da Osmanlı Devleti'ne 125 milyon frank tazminat ödeyecektir. Yapılan İstanbul Protokolü'ne ikinci anlaşma niteliğinde bir de sözleşme eklenmiştir. Buna göre, Bulgar Krallığı ülkesindeki Türk-Müslüman azınlığa din ve mezhep özgürlüğü, hak eşitliği tanıyacaktır (Şimşir, 1986: 368-369).

Görülüyor ki; Meşrutiyet'in ilanı Bulgaristan ve Bosna Hersek gibi iki büyük kayba zemin oluşturmuştur. Çünkü Avusturya-Macaristan 5 Ekim 1908'de Bosna-Hersek'i topraklarına katmıştır (Heinzelmann, 2004: 29). Diğer taraftan 6 Ekim 1908'de Girit Adası Yunanistan'la birleştiğini açıklamıştır. Bu dış güçlüklerin arkasından çıkan ve 31 Mart hadisesi diye anılan irtica vakası (13 Nisan 1909), Müslüman Arnavutluk isyanı gibi ciddi iç güçlükler, dış düşmanlara cesaret ve ümit vermiştir (Hall, 2003: 11).

Bu sırada İtalya 26 Eylül 1911'de Osmanlı Devleti'ne bir nota vererek Trablusgarp'ın teslimini istemiştir. Osmanlı bunu kabul etmeyince, İtalya Trablusgarp'a asker çıkarmıştır (Duman, 2005: 29). Osmanlı Devleti zor şartlarla savaşa girmiş olmasına rağmen, onu savaştan çekilmeye zorlayan İtalya'nın gücü değil, bu sırada başlayan Balkan Savaşı olmuştur. İki ateş arasında kalan Osmanlı Devleti, 1912 Ekiminde imzaladığı Ouchi (Uşi) Barışı ile Trablusgarp'ı İtalya'ya vermiştir. Bu belalar silsilesinin en mühimi yani Balkan Harbi'ni doğuran sebeplerin en tesirlisi de Trablusgarp Savaşı olmuştur (Şeyhülislam Cemaleddin, 1978: 65).

2.2. Balkan İttifakının Oluşması

Osmanlı Devleti bir yandan Trablusgarp olayı, bir yandan da Arnavutluk ayaklanmasıyla meşguldür. Bu durum, Balkan devletlerinin (Rusya'nın da kışkırtmasıyla) Rumeli'yi paylaşmak için bağlaşımlarına ve elbirliği ile saldırılarına sebep olmuştur (ATASE, Balkan Harbi III. Cilt I. Kısım, 1993:3). Rusya Balkanlar'da ve Avrupa'daki durumunu kuvvetlendirmek için Osmanlı Devleti'ne karşı olan siyasetine yeni bir yön vermek istemiştir. Ulaşmak istediği hedef, boğazları Rus harp gemilerine açtırmaktır. Bu maksatla yapılan teşebbüs başarısız oluncaya, bu kez Ruslar Osmanlı'nın dahil olacağı bir Balkan birliği kurulmasını istemişlerdir. Bundan maksatları ise;

- Balkanlardaki statüyü korumak,
- Rusya ile Avusturya arasında bir harp çıktığı takdirde Rusya'yı kuvvetli durumda bulundurmamak,
- Türkiye'yi Rus himayesine almak istemesidir. Çünkü böyle bir birleşme Türkiye'nin savunmasını Balkan devletlerine, Balkan devletlerinin savunmasını da, Rusya'nın garantisine bağlamış olacaktır.

Bu plan Türkleri şüpheye düşürdüğü gibi, Balkan devletleri tarafından benimsenince yeni bir düşünce ortaya atılmıştır. Buna göre; Rus siyasî üstünlük ve baskısı altında Türkiye hariç, yeni bir Balkan birliği kurulması düşünülmüştür. Maksat; görünüşte Balkanlardaki statüyü korumaksa da, gerçekte, hem Avusturya'ya hem Türkiye'ye çevrilebilecek bir kuvvet meydana getirmiş olmaktadır (ATASE, Balkan Harbi I. Cilt, 1970: 44-45). Balkan devletlerine baktığımızda Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan üçü de Makedonya'nın tamamına sahip olmak amacıyla aralarında anlaşmalar yapmışlardır (Kocabaş, 1986: 259).

13 Mart 1912'de Bulgaristan-Sırbistan antlaşması imzalanmıştı. Sırbistan, Avusturya'nın günün birinde Yenipazar Sancağı'nı ve Sırbistan'ın Makedonya ile Arnavutluk'ta göz koyduğu kısımları ilhak etmesinden korkuyordu. Bu bakımdan ilk günden itibaren bağlaşımların Avusturya'ya karşı yapılmasını istemişti. Ancak, Bulgaristan Sırbistan'ın bu kaygılarına pek ilgili görünmüyordu. Onun gözleri

Makedonya, Trakya ve hatta İstanbul üzerine çevrilmişti ve imzalanacak antlaşmanın buralarla ilgili hükümler taşımamasını istiyordu. Bu bakımdan antlaşmaya; “Türkiye’de karışıklıklar çıkar ve Balkanlardaki statüko tehlikeye düşerse, iki devlet birbirine danıştıktan sonra birlikte hareket edecektir şeklinde gizli bir madde konmuştu (ATASE, Balkan Harbi I. Cilt, 1970: 45).

Bu antlaşmadan iki ay sonra iki devlet arasında ayrıca bir askerî sözleşme (11 Mayıs 1912), bir de genelkurmayları arasında bir antlaşma (1 Temmuz 1912) imzalanmıştır. Askerî sözleşmede; Türkiye, Avusturya ve Romanya tarafından kendilerine taarruz olduğu takdirde ne şekilde hareket edileceği; antlaşmada ise, iki tarafın muhtemel hareket planları ve orduların iki harekât alanına bölünmesi görüşülmüştür (ATASE, Balkan Harbi III. Cilt I. Kısım, 1993:5). Fakat her iki taraf da kendi düşüncesinde direndiği için tam anlaşmaya varılamamış, sonunda 14 Eylül 1912’de tekrar bir görüşme ile uzlaşmaya varılmıştır. Görülüyor ki, iki Slav Devleti arasındaki anlaşmazlıklar da derindir. Bu iki devleti, tek bir şey bir araya getirmiştir : “Türk düşmanlığı” (Kocabaş, 1986:259).

Bu sırada Bulgaristan, bir yandan da Yunanistan ile antlaşma yollarını araştırmaktaydı. Ancak Rusya’nın “Balkan İttifakı Planı”nda Yunanistan yoktu. Rusya, işin içine Karadağ’ı da katarak Balkanlar’da bir “Slav Bloğu” oluşturmak istiyordu. Bulgaristan ile Yunanistan arasındaki bu yakınlaşma ve ittifak girişimi Rusya’dan ziyade iki devlet arasında cereyan etti (Kocabaş, 2000: 73). İlk ittifak teklifi 1911’de Yunanistan başvekili Venizelos’dan gelmişti. Kral Ferdinand ile Başvekil Geşof’a uzun ve özel bir mektup gönderdi. Bu olayı Yunan kralı ile kendisinden başkası bilmiyordu (Bayar, 1997: 89-90). Bu suretle Bulgaristan ile Yunanistan arasında 29 Mayıs 1912’de karşılıklı gizli bir yardım antlaşması, 22 Eylül’de de askerî sözleşme imzalandı (ATASE, Balkan Harbi I. Cilt, 1970: 48). Antlaşma içeriği genel bakımdan Bulgar-Sırp Antlaşması ile aynıdır denilebilir. Aradaki fark Yunan-Bulgar Antlaşması’nda toprak taksiminden bahsedilmemesidir. Ayrıca Bulgar-Sırp Antlaşması’nda şöyle bir farklı madde de vardır; “*tarafardan biri, Osmanlı Devleti’nin taarruzuna uğradığı takdirde bu saldırış ister kendi memleketi içinde olsun ister antlaşma veya esas devlet hukuku bakımından haklarının ihlal edilmesi suretiyle vuku bulmuş olsun her ikisi de tüm kuvvetleri ile*

birbirine yardım etmeye ve birlikte sulh yapmaya mecbur olacaklardır” (Bayar, 1997: 93).

Karadağ Hükümeti’ne gelince, öteden beri Hıristiyan devletlerin Osmanlılar aleyhine birleşmesini istiyor, diğer Balkanlılar gibi maskeli politika takibini manasız buluyordu. Arzusu açıktı : “Güneş altında ele geçirilecek bir yer” arıyordu. Bu da ancak Osmanlı toprakları olabilirdi (Bayar, 1997: 94). Zaten Karadağ 1910’da Bulgaristan’la ilk uzlaşmaya varmıştı. Karadağ, Osmanlılara saldırırsa, Bulgaristan ona para yardımı yapacak, sonra diğer Balkan ülkeleriyle de anlaşma sağlandığı takdirde askerî yardıma koşulacaktı (Kocabaş, 2000:75).

Bunun Rusya ve Balkanlılar arasında kararlaştırılmış bir oyun olduğundan şüphe yoktur. Amaçları, diğer üç Balkan devletinin büyük devletlere ve Avrupa kamuoyuna : *“Ne yapalım müttefiklerimizin en küçüğü savaşa tutuşmuş bulunuyor, onu yalnız bırakamayız”* diyebilmelerini ve manevi bakımdan daha iyi bir durumda bulunmalarını sağlamaktır. Nitekim de olaylar bu doğrultuda cereyan edecek, Türkiye’ye karşı birkaç basit sınır vakasını ileri sürerek ilk harp ilan eden devlet Karadağ olacaktır. Bu harp ilanı neticesinde ayrıca, Balkan Harbi’nin ana cephelerinden bir kısım Türk birliklerinin Karadağ üzerine kaydırılması sonucu diğer üç devletin yükü hafifletilecektir (Kocabaş, 1986: 261).

Diğer taraftan Avrupa devletleri bu Balkan bağlaşmasına tepki vermiş ve siyasî yöndeki faaliyetlerini de arttırmışlardır. Ayrıca, Ekim 1912’de diğer büyük devletler adına Rusya ile Avusturya-Macaristan, harbe sebep olacak herhangi bir harekete taraftar olmadıklarını, Rumeli’de reform sorununu kendi ellerine aldıklarını ve harp çıktığı takdirde sonucu ne olursa olsun sınırların değişmesine asla izin vermeyeceklerini belirtmişti (ATASE, Balkan Harbi I. Cilt, 1970: 51).

2.3. Balkan Savaşına Sebep Olan Gelişmeler

Osmanlı Tarihi’nin en büyük yenilgilerinden biri olan Balkan Savaşları’nı sadece Türkler ve küçük Balkan devletleri arasındaki bir mücadelenin ürünü saymak yanlış olur. Dünya güç dengelerinin oluşmasında önemli bir yeri olan, hatta I. Dünya Savaşı’nın sebepleri arasında bile sayılabilecek Balkan Savaşları’nın çıkmasında

birçok etken vardır (Ağanoğlu, 2001: 44). Aslında savaşın sebeplerini Ayastefanos Antlaşması'na kadar götürmek mümkündür. Bu antlaşmaya Balkan devletlerinin toprak kazanma gayesi, Rusya'nın Balkan Slavları üzerindeki kışkırtmaları sebep olarak gösterilebilir. Bu hadiselerde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Balkanlar'da genişleme faaliyetleri ve bu faaliyetlerin önemli safhasını teşkil eden Bosna Hersek'in ilhakı bir dönüm noktası olmuştur. Bu durum Rusya'yı Avusturya'nın yayılmasını engellemeye ve Slavları birleştirip, Balkanlar'da geri kalan Osmanlı topraklarını paylaşmaya yöneltmiştir (A. Halaçoğlu, 2002: 296).

Önemli sebeplerden biri de Makedonya meselesidir. Avusturyalılar ile onların desteklediği Bulgarların tercihi, kendi kontrollerindeki bağımsız ya da özerk bir Makedonya'dan yana olmuştur. Fransa, İngiltere ve Rusya ise Avusturya'nın Makedonya'yı nüfuz alanına katarak Balkanlarda büyümesi yerine, Makedonya'nın Balkan devletlerince paylaşılmasını istemiştir (Yerasimos, 1994: 100).

Diğer bir konu ise, İttihat ve Terakki Hükümeti'nin Makedonya'daki anlaşmazlıkları çözmek için 3 Temmuz 1910 yılında "Kilise Kanunu" çıkarmış olmasıdır. Çıkarılan bu kilise kanunu ile ihtilafli kilise ve mekteplerin nüfus nispetine göre aidiyeti tespit edilmiştir. Böylece Balkan milletleri arasındaki en önemli mesele de halledilmiş ve Osmanlı Devleti aleyhinde birleşmelerine yol açılmıştır (A. Halaçoğlu, 2000 B: 297). Öte yandan, Osmanlı Devleti içinde yaşanan siyasî kavgalar, subaylar arasında çıkan "Halâskârlık" hadisesi ve Temmuz 1912'deki Arnavutluk isyanı Osmanlı ordusunu zayıflatmıştır. Balkan devletleri de bu durumu Osmanlı'ya saldırmak için fırsat saymışlardır (Bıyıklıoğlu, 1992: 63-64).

Savaşın sebeplerini genel olarak özetlersek;

- Karadağ'ın Balkanlar'da daha fazla büyüme isteği,
- Yunanistan'ın, Tuna ile Karadeniz, Adriyatik Denizi ve Yunan Denizi arasındaki toprakları, Ege Adalarını, Akdeniz kıyılarını, İstanbul ve Anadolu'yu içine alacak bir "Doğu İmparatorluğu" kurma sevdası. Harp öncesi hedefi ise, kendi soyunun yaşadığı Makedonya kısmını almak istemesi,

- Sırbistan'ın, Tuna'dan Korent Kanalı'na, Akdeniz'den Adriyatik kıyılarına kadar uzanan eski Sırbistan'ı tekrar ihya etmek istemesi; harp öncesi hedefi ise, kendine ait olduğunu düşündüğü Makedonya kısmını almak arzusu,
- Bulgaristan'ın, Balkanlar'da yaşayan bütün milletlerin özünü Bulgarların teşkil ettikleri inancı ile Balkanlar'da dinsel ve siyasal bir birlik kurmak ve "Büyük Bulgaristan"ı ihya etmek çabasında oluşu. Harp öncesi hedefi ise, Trakya'yı ve Bulgarlarla meskûn Makedonya kısmını almak istemesi,
- İç siyasî durumu bozuk ve harp gücü yeterli olmayan Osmanlı Devleti aleyhine Balkan Devletleri arasında yapılan bağlaşımlar (ATASE, Balkan Harbi III. Cilt, I. Kısım, 1993: 6-7).
- Ayrıca Osmanlı Devleti'nin İtalya'ya karşı mağlup olması ve seferberlik hazırlıkları sırasında, Ege Denizi'nde İtalyan ablukası devam ettiği için, Balkan limanlarına denizden asker sevk edemeyecek olması da diğer sebepler arasında sayılabilir (Ağanoğlu, 2001: 48).

2.4. Birinci Balkan Savaşı

Osmanlı Devleti'nin bir yandan Trablusgarp bir yandan Arnavutluk isyanıyla meşgul olması ve Rusya'nın kışkırtması üzerine Balkan Devletleri Rumeli'yi paylaşmak üzere Osmanlı'ya saldırmışlardır (Akşin, 1987: 205). Fakat Balkan ittifakını el altından hazırlayan Rusya'nın, Balkanlar'da savaş olmayacağı konusunda bir süre önce verdiği sahte teminata dayanılarak, Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki 120 tabur talimli askeri terhis edilmiştir. Balkanlar'da sarsılmış Osmanlı ordusunun toparlanmasına meydan vermemek için Balkan Devletleri de 17 Eylül 1912'de umumi seferberlik ilan etmişlerdir. Bu durum karşısında Osmanlı Devleti de 19 Eylül'de seferberlik kararı almıştır (Heinzelmann, 2004: 38). 3 Ekim 1912'de de Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ hükümetleri Bâb-ı Ali'ye ortak bir nota vererek Türk Hükümeti'nden üç gün içinde eski Sırbistan, Makedonya, Arnavutluk ve Girit'e muhtariyet verilmesini istemişlerdir (A. Halaçoğlu, 2002 B: 298).

Diğer taraftan bu yıllarda, İttihat ve Terakki mensupları iktidara gelebilmek için çeşitli yollar aramakta, siyasal entrikalara başvurmaktadırlar. Darülfünun öğrencileri “Harp isteriz” diye gösteriler yaparken, orduda “İttihatçılık-İtilafçılık” ayrımı genişlemiştir (Duman, 2005: 33).

Balkanlar’da daha fazla büyümek arzusundaki Karadağ’ın 8 Ekim günü harp ilan etmesiyle başlayan Balkan Harbi, 30 Mayıs 1913 tarihine kadar tam 7 ay 23 gün sürmüştür. Karadağ’dan sonra Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan 13 Ekim 1912’de Rumeli’de yapılacak ıslahatın büyük devletlerle birlikte kendi kontrolleri altında yapılmasını ağır bir nota ile Osmanlı Devleti’nden istemişlerdir. Osmanlı Devleti ise bu notayı Balkan Devletleri ile olan münasebetini kesmek şeklinde cevaplandırmıştır (A.Halaçoğlu, 2002 B:298). Bunun üzerine Karadağ artık tamamen harekete geçmiştir. Savaşı ilk önce bu en küçük Balkan Devletinin ilan etmesi, Avrupa diplomasisinin durumunu göstermesi bakımından ilgi çekicidir (Kocabaş, 2000:111).

Ardından, İngilizler ve Ruslar tarafından birleşmeye çağırılan Balkan Devletleri 18 Ekim 1912’de Türklere saldırmışlardır (Yerasimos, 1994: 69). Balkan ittifakının ansızın kurulmasına şaşırın Osmanlı Hükümeti, dağınık bir halde bulunan kolordularının seferberliğini icra ve bunları tahşid¹ etmek için zamana muhtaçtır. Fakat bu tarzdaki harekete savaştan başka bir şeyle cevap verilememiştir (ATASE, Balkan Harbi II.Cilt, 1943: 3). Bunun üzerine Osmanlı Devleti de adı geçen devletlere ayrı ayrı savaş ilan etmiştir. Fakat Osmanlı Devleti savaşa çok büyük imkânsızlıklar içinde girmiştir. Savaşın ilk gününden itibaren askerinin yiyecek sıkıntısının yanı sıra, ordunun politikaya girmesi komutanlar arasında ikiliğe sebep olmuştur (A. Halaçoğlu, 2002 B: 298-299). Tüm bunların üzerine bir yandan da Avrupalı Devletler, savaş sonunda hiçbir toprak değişikliğini kabul etmeyeceklerini ve statükoyu koruyacaklarını Osmanlı Devleti’ne bildirmişlerdir. Çünkü bu savaşta Osmanlıların Balkan Devletleri’ni ağır yenilgiye uğratacağı ve toprakları işgal edeceği düşünülmüştür (Ağanoğlu, 2001: 50-51).

¹ Tahşid: Biriktirme, yığma (Devellioğlu, 1995: 1223)

Osmanlı Devleti ise her şeye rağmen hazırlıklara başlamıştır. Savaş için hazırlanan askerî planlar gereğince, Türk ordusu iki kısma ayrılmıştır. Doğu ordusu, Doğu Trakya ve kısmen Batı Trakya’da Bulgarlara karşı kullanılacak ordudur. Batı ordusu ise, Makedonya’da Bulgarlara, Sırlara, Karadağ ve Yunanlara karşı savaşılan olan ordudur (Duman, 2005: 34-35). Doğu harekât alanında; Bulgarlar 200.000, Türkler 115.000 iken, Batı hareket alanında ise Bulgarlar 33.000, Sırlar 130.000, Karadağlılar 31.000, Yunanlar 80.000 ve Türkler 175.000 kişilik kuvvete sahiplerdir (ATASE, Balkan Harbi III. Cilt, I. Kısım, 1993: 8). Osmanlı ordularının başkomutanlığı Harbiye Nazırı Nâzım Paşa’ya verilirken, Doğu ordusu kumandalığına da I. Ferik Abdullah Paşa getirilmiştir (Duman, 2005: 39).

Başkumandanlığında General Savof’un bulunduğu Bulgar kuvvetleri 18 Ekim 1912’de saldırıya geçmiştir. Hazırlıkların bitmesi ile birlikte Doğu ordusu, hemen Filibe’ye hücum ederek, Bulgar ordusunu arkadan çevirmek istemişse de kısa zamanda bozguna uğramıştır. Bunun üzerine 22-23 Ekim 1912’de Kırklareli (Kırkkilise) Savaşı yaşanmış, ancak gece eğitime alışık olmayan Osmanlı askerlerinin, gerekli önlemleri almadan uyuması savaşın kaybedilmesine neden olmuştur. 28 Ekim – 2 Kasım arasında Pınarhisar-Lüleburgaz savaşları da kaybedilince, 100.000’i aşkın ordu ve muhacir Çatalca’ya kadar geri çekilmiştir. Bulgarlar da Çatalca’ya dek gelmişlerdir (Ağanoğlu, 2001: 52). Doğu Ordusu’nun kısa sürede yenilip Çatalca’ya çekilmesi ve bu arada Yunan donanmasının Ege’de üstünlük kurması Osmanlı Devleti’nin ve aynı zamanda Doğu Ordusu’nun, Batı Ordusu ve Makedonya ile bağlantısının kesilmesine sebep olmuştur (A. Halaçoğlu, 2002 B: 299).

Diğer taraftan Sırlar Komanova’ya doğru ilerlemişler, ilk gün çok kayıp vermişlerdir. Tam Türk ordusu başarıya ulaşacağı bir sırada 23-24 Ekim 1912 gecesi Arnavutlardan oluşan tümenin askerleri cepheyi terk edip evlerine gidince Sırlar ansızın saldırmıştır. Üsküp’te yenilen Batı Ordusu Kırçova-Manastır hattına çekilmek zorunda kalmıştır (Duman, 2005: 43).

Yunanlılar ise Girit, Yanya, Ege Adaları gibi başka hedefleri de olmasına rağmen ilk önce Selanik’e yürümüşlerdir. Çünkü Selanik üzerinde Bulgaristan’ın

ciddi ilhak emelleri olduğu için, onlar gelmeden burayı ele geçirmeyi planlamışlardır (Kocabaş, 2000: 156). Yunanlılar ilk etapta Serfice, Yenice-Vardar Savaşları'nı kazanınca, Selanik şehri tek kurşun atılmadan Tahsin Paşa tarafından teslim edilmiştir (9 Kasım 1912). Ayrıca Yunanlılar Yanya şehrini de kuşatmışlardır (Ağanoğlu, 2001: 53). Türk donanması Yunan deniz gücü karşısında zayıf olduğu için, Yunan donanması Bozcaada, Limni, Midilli, Sakız Adaları'nı da işgal etmiş ve "Cezâir-i bahr-i sefid vilâyeti" tamamen elden çıkmıştır (Duman, 2005: 44-45).

Öte yandan Karadağlılar da İşkodra'yı muhasaraya başlamıştır. Yani Edirne Bulgarların, Yanya Yunanlıların, İşkodra da Karadağlıların kuşatmasına direnmiştir. Sırbistan'ın birdenbire genişleyip, Arnavutluk'u işgal etmesi ve Adriyatik'e inmesi de Avusturya ve İtalya'yı korkutmuştur. Bu sebepten, Avusturya bağımsız bir Arnavut Devleti kurarak, Sırbistan üzerinde baskı vasıtası olarak kullanmayı uygun görmüştür. İtalya da Avusturya'yı destekleyince 28 Kasım 1912'de Arnavutlar bağımsızlığını ilan etmiştir (A.Halaçoğlu, 2002 B: 299).

Tüm bu olumsuzluklar, Osmanlı Devleti'nin almış olduğu yenilgiler iç politikada da tepki doğurmuştur. Çaresizlik karşısında Ahmet Muhtar Paşa sadareten çekilmiş ve yerine 29 Ekim 1912'de, İngiltere yanlısı olarak bilinen Kâmil Paşa yeni hükümeti kurmuştur (A. Halaçoğlu, 2002 B: 300).

Balkan buhranı bu şekilde gelişmeler gösterirken, 12 Kasım 1912'de Bulgarlar Çatalca'daki Osmanlı mevzilerine bir taarruzda bulunmuştur. Bu taarruz sonuç vermeyince, Bulgaristan, Osmanlı Devleti'nin daha önceden teklif ettiği mütarekeyi kabul etmiştir. 3 Aralık 1912'de imzalanan bu mütarekeye göre; Bulgarlar, Edirne-İstanbul demiryolu vasıtasıyla Çatalca'daki ordularına her türlü ihtiyacı ulaştırabileceklerdir. Türkler ise aynı hakka sahip olamayacaklardır. Fakat bu antlaşmayı Yunanistan kabul etmeyince, durum Londra'da toplanacak konferansa bırakılmıştır (Armaoğlu, 1999: 674).

17 Aralık'ta başlamış olan Londra Barış Konferansı'nda, Arnavutluk, Ege Adaları konusu ve Osmanlı Devleti'nin Edirne'yi Bulgarlara vermek istememesi nedenleriyle görüşmeler uzamıştır (Armaoğlu, 1999: 674). Büyük devletler, konferansın dağılması üzerine 17 Ocak 1913'te Osmanlı Devleti'ne bir nota

vermiştir. Bu notada adalar sorununu kendileri çözmek istemiş ve Edirne'nin Bulgarlara verilmesini talep etmişlerdir. Ayrıca bu tavsiye dinlenmezse savaşın yeniden başlayacağı ve Osmanlı'nın zor durumda kalacağı da bildirilmiştir. Bâb-ı Ali ne yapacağını şaşırmıştır. Bu sırada Kâmil Paşa'nın Edirne'den vazgeçmeye karar verdiğini düşünen İttihatçılar 23 Ocak'ta bir hükümet darbesi ile Kâmil Paşa'yı devirmişler ve yeni hükümet kurmuşlardır (Ahmad, 1986: 196). Başında Enver ve Talat Beylerin bulunduğu bir grup, Nazım Paşa ve yaverini öldürüp, Sadrazam Kâmil Paşa'yı istifaya zorlamışlar, yerine Mahmut Şevket Paşa'yı getirmişlerdir (Andonyan, 1975: 529; Aydemir, 1976: 380). Tarihte "Bâb-ı Ali Baskını" olarak bilinen bu hareket için basit bir baskın diye düşünülmemelidir, darbe uzun süredir planlı şekilde hazırlanmıştır (Ahmad, 1986:196).

Yeni oluşan kabineden notaya cevap istenmiş ama kabine karara varamamıştır. Bunun üzerine 29 Ocak 1913'te Balkan temsilcileri mütarekeyi bozarak 3 Şubat'ta savaşın yeniden başladığını duyurmuşlardır (Sloane, 1987: 140). 26 Mart 1913'te Bulgarların ani hücumuyla Edirne teslim olmuş, hemen ardından Yanya Yunanların, İşkodra da Karadağlıların eline geçmiştir. Osmanlı Devleti ise yeniden barış masasına dönmüş, Balkan Devletleri ile 30 Mayıs 1913'te Londra'da barış antlaşması imzalamıştır. Antlaşmaya göre; Osmanlı Devleti Arnavutluk'un bağımsızlığını tanıyacak, Ege Adaları'nın geleceğinin tespitini Büyük Devletlere bırakacak, Yunanistan Selanik, Girit, Güney Makedonya'yı; Sırbistan, Orta ve Kuzey Makedonya'yı; Bulgaristan ise Kavala, Dedeağaç, Edirne ile bütün Rumeli'yi alarak Ege Denizi'ne çıkacaktı. Böylece Osmanlı Devleti, Midye-Enez çizgisinin batısında kalan tüm Avrupa topraklarını kaybedecekti (A. Halaçoğlu, 2002 B: 300-301). Balkan Savaşı'nda zayıf düşmüş Osmanlı Devleti'nin artık hiçbir hakkı kalmamıştır. Yani bu maddeler ile "*Kuvvet hakka üstündür*" sözü Türklere bütün kapsamıyla ve açıkça uygulanmıştır (Talât Paşa'nın Anıları, 1990: 28). Bir de Londra Antlaşması'ndan iki hafta sonra 12 Haziran 1913'te Sadrazam Mahmut Şevket Paşa bir suikast ile öldürülmüş, sadrazamlığa Sait Halim Paşa getirilmiştir (Ağanoğlu, 2001: 55).

2.5. İkinci Balkan Savaşı

Londra Antlaşması ile bütün Rumeli Balkan devletlerine terk edilmiş, Midye-Enez hattı sınır kabul edilerek, Edirne Bulgaristan'a bırakılmıştır. Bu antlaşma ile bir hayli toprak elde eden Balkan müttefikleri arasında bir buçuk ay sonra yeni bir savaş çıkmıştır. Bu savaş Bulgaristan, Romanya, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ arasında cereyan etmiştir. Asıl sebep, Rumeli'deki Osmanlı mirasını paylaşamama hususudur.

I. Balkan Savaşı'na girmemiş olan Romanya, Bulgaristan'ın ani büyümesini engellemek için aralarındaki Dobruca meselesini yeniden canlandırmıştır. Ayrıca büyük kısmı Bulgaristan'a kalan Makedonya'nın bölünmesi Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ arasında büyük bir mesele olmuştur. Bulgaristan bu üç devletle mücadeleye başlayınca Romanya da araya girmiştir (Duman, 2005: 45-46). Romanya, durumdan istifade ederek, 300.000 kişilik bir ordu ile kuzeyde Tuna ve Dobruca üzerinden harekete geçmiş ve Tutrakan – Balçık hattına kadar olan bölge ile Bulgar Dobrucası'nı işgal etmiştir (A. Halaçoğlu, 2002 B: 301).

Bu gelişmeler karşısında Osmanlı Devleti de fırsattan istifade ile Türk menfaatlerini korumak istemiş, fakat Alman ve İngiliz Hükümetleri de dahil olmak üzere büyük devletlerin tepkisi ile karşılaşmıştır. Bu devletler *“Türkler Londra Antlaşması'nı yok saymaya, Edirne'yi işgal etmeye kalkıştırlarsa, sonradan uğrayacakları ceza pek şiddetli olacaktır, belki İstanbul'u bile kaybedeceklerdir”* demiştir (Cemal Paşa, 1977: 62). Bu yüzden Bâb-ı Ali bu hattı geçmekte ilk zamanlar tereddüt göstermiştir. Londra ve Paris elçileri sakin olunmasını ve beklenilmesini bildirirlerken, Talât ve Enver Bey'lerin baskısıyla sonunda Bâb-ı Ali Osmanlı ordusunun Midye-Enez çizgisini geçmesine karar vermiştir. 23 Temmuz 1913'te Kolordunun Kurmay Başkanı Enver Bey ile İbrahim Bey emrindeki Süvari Tugayı Edirne'yi işgal etmiştir (Aydemir, 1976: 184). Zaten, Bulgarlar Mayıs ayında Çatalca hattında büyük bir kuvvet buldurmalarına rağmen, Londra Barışı'nın imzalanmasından sonra ordularının büyük bir kısmını eski müttefiklerinin cephelerine çekmiştir (Duru, 1957: 55). Bunun da etkisiyle Edirne geri alınmış ve II. Balkan Savaşı Bulgaristan'ın yenilgisiyle sonuçlanmıştır. 21 Temmuz 1913'te

Kırkkilise'nin de geri alınmış olması ile Trakya'nın önemli bir kısmı düşman işgalinden kurtarılmıştır. Artık nihai tasfiye için kesin barış antlaşmalarını imzalamaktan başka yapılacak bir şey kalmamıştır (Andonyan, 1975: 531).

Balkan Devletleri arasında 10 Ağustos 1913'te Bükreş Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmaya göre yeni harita şu şekli almıştır; Bulgaristan Silistre dahil olmak üzere Tutrakan ve Güney Dobruca'yı Romanya'ya vermiştir. Yunanistan Güney Makedonya'nın büyük kısmı ile Selanik, Drama ve Kavala'yı alarak, Batı Trakya'nın bir kısmını elde etmiştir. Sırbistan'a Manastır, İstip, Üsküp, Priştine verilmiştir. Karadağ da Plevye ve Cakova'yı almış fakat tüm arzularına rağmen İşkodra'yı elde edememiştir. Bu paylaşma sonucu Bulgaristan'a Makedonya'dan küçük bir kısım kalmıştır (A. Halaçoğlu, 2002 B:302).

14 Kasım 1913'te ise Yunanistan ile Osmanlı Devleti arasında Atina Antlaşması imzalanmıştır. Buna göre iki devlet arasındaki Ege Adaları anlaşmazlığı büyük devletlerin kararına bırakılmıştır. Yunanistan'da kalan Türklere dinî hak ve serbestiyet tanınmış, Girit de Yunanistan'a verilmiştir (Hall, 2003:168).

Bir diğer antlaşma ise 14 Mart 1914'te Karadağ ile Osmanlı Devleti arasındaki barış antlaşmasıdır. Ayrıca Sırbistan ile sınır kalmamasına rağmen 26 Mart 1914'te barış imzalanmış, savaşa son verilmiştir (Andonyan, 1975: 531) .

2.6. Osmanlı İle Bulgaristan Arasında İmzalanan İstanbul Antlaşması

Bulgaristan ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiye baktığımızda 29 Eylül 1913 tarihinde, İstanbul'da iki devlet arasında bir barış antlaşması imzalanmıştır. Aynı gün yine İstanbul'da, bir de sözleşme imzalanmıştır (Şimşir, 1986: 370). İstanbul'da yürütülen bu barış görüşmeleri sırasında, Bulgaristan, Ege Denizi'ne çıkış sağlamada çıkarları olduğu için, Türk-Bulgar hududunun tespiti için acele etmiştir. Bu yüzden, Türk tarafının Bulgaristan'daki Türk-Müslüman nüfusa en geniş haklar tanınması isteğine razı gelmiştir (Hakov, 1999: 475).

Tanin gazetesinin 7 Ekim tarihli "Sulh" başlıklı makalesinde, İstanbul Antlaşması şöyle değerlendirilmiştir : *"İstanbul Antlaşması İttihat ve Terakki'nin bir başarısı olarak ortaya konuyor, memleket zor ve tehlikeli bir duruma düştüğünde*

İttihât ve Terakki'nin hayrete değer bir başarı gösterdiği ve memleketi kurtardığı ifade ediliyor." (Müezzinoğlu, 2004: 138). Gerçekten de içerik olarak bakıldığında, gerek barış antlaşmasında, gerek müftülerle ilgili sözleşmede, Bulgaristan Türklerinin azınlık hakları vurgulanmıştır (Şimşir, 1986: 370). Mesela, antlaşmanın 7. maddesinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun terk ettiği arazinin yerlisinden olup da orada kendi isteği ile ikamet etmek isteyen şahıslara Bulgar vatandaşlığı verilmiştir. Fakat bunlar isterlerse dört yıl içinde Osmanlı tabiiyetini seçebilecektir (Gündüz, 1985: 59). Antlaşmanın 8. maddesi ile Türk-Müslüman azınlığın hakları garanti altına alınmıştır (Balkan Türkleri Dayanışma ve Kültür Derneği, 1988: 15; Pazarcı, 1985: 16). Türk yerine Müslüman kelimesi kullanılmıştır. Bulgaristan'ın bilcümle memalikinginde Bulgar tebaasında bulunan Müslümanların, Bulgarlarla eşit olacakları vurgulanmıştır. Onlar gibi din hürriyetine sahip olmuşlardır (Şimşek, 1999: 91). 12. maddede Türk-İslam vakıf mallarına dokunulmayacağına dair teminat verilmiştir. 13. madde ile Türklere mal mülk sahipliği hakkı tanınmış, malı satabilme, kiraya verebilme özgürlüğü getirilmiştir. 14. madde ile de mezarlıklara saygı gösterileceği belirtilmiştir (Hakov, 1999: 475; Kâmil, 1989: 23).

Barış Antlaşması'nın eki olan sözleşmede ise Sofya'da bir baş müftü bulunacağı, Bulgaristan'daki Türk-İslam din ve hayır kurumlarını denetiminde tutacağı kararları alınmıştır. Ayrıca müftülerin Bulgaristan'daki Türk okul encümenlerini denetlemesi, buralarda eğitimin Türkçe yapılması konularına da değinilmiştir (Şimşir, 1986: 372; Hakov, 1999: 475). Müftülerin Bulgaristan'daki Müslüman cemaat arasından seçilecekleri, Bulgar devlet memurlarına tanınan tüm haklardan faydalanacakları da belirtilmiştir. Sözleşmede Türk nüfusun kalabalık olduğu her yerde "İslam cemaati" seçilebileceği hükmüne de yer verilmiştir. Bu cemaat eğitim ve vakıf işlerine bakacaktır (Kâmil, 1989: 24).

Antlaşmanın imzalanmasından sonra, pratik olarak bütün hükümleri yerine getirilmediği gibi, Bulgar Hükümeti birinci derecede önemli olan sorunları çözüme bağladıktan sonra, Türk-Müslüman hakları konusunda yükümlendiği angajmanları¹ sonuna kadar yerine getirmemiştir (Hakov, 1999: 477).

¹ Angajman: Bir işle ilgili sözlü ya da yazılı anlaşma (Püsküllüoğlu, 1995:107)

2.7. Savaşın Sonuçları

Balkan Savaşları'ndan sonra Balkan Devletlerinin nüfus ve toprak yönünden kazançlarının değerlendirilmesi şu şekilde yapılmıştır: Bulgaristan 25.257 km², Yunanistan 55.919 km², Sırbistan 41.873 km², Karadağ 5.590 km² toprak kazanmıştır. Ayrıca, 25.734 km² genişliğinde ve 800.000 nüfuslu Arnavutluk Osmanlı Devleti'nden ayrılmıştır (Öksüz, 1999: 490; Öztuna, 1990:184). Yine bu duruma göre: Sırbistan ile Karadağ'a 1.749.000 nüfus katılarak, iki devletin nüfusu % 56 nispetinde artmıştır. Yunanistan'ın nüfusu da % 81 oranında artarken, Bulgaristan bir yandan 633.000 kazanıp, Dobruca'dan 305.000 nüfus kaybettiğinden ancak % 7 oranında nüfusunu arttırmıştır (Öztuna, 1990:185).

Yani Balkan devletlerinin hepsi az veya çok kazançla savaştan çıkmışlardır. Bu savaşlarda zarar gören sadece Osmanlı Devleti olup, Avrupa topraklarının % 83'ünü, nüfusunun % 69'unu ve buna ilaveten devlet gelirlerinden önemli bir kısmı ile önemli ölçüde bir ziraat potansiyelini kaybetmiştir (A. Halaçoğlu, 2002 B: 303).

Peki bu kayıpların, yenilginin nedenleri nelerdir? Aslında bu bozgunların sorumlusu olarak pek çok fikir öne sürülmüştür. Öyle ki yenilgiler, Jön Türk devrimiyle Osmanlı hükümetinde söz sahibi olan İttihat ve Terakki liderlerinin tecrübesizliğine, benimsedikleri laik siyasete ve dinî temelin zayıflamasına, Hıristiyanların orduya alınmaya başlanmasına, ikinci kalitede görülen "Alman askeri sistemi"nin kabulüne, bozuk ulaşım, büyük devletlerin düşmanca tutumuna dayandırılmıştır (Macfie, 2003: 79-80).

Önemli nedenlerden biri olarak da, İttihat ve Terakki'nin 3 Temmuz 1910'da kabul ettiği "kilise ve mezhep kanunu" gösterilebilir. Çünkü bununla birlikte, birbirleriyle daima düşman olan Sırp, Bulgar, Rum unsurlar arasındaki ihtilaf ortadan kalkmıştır (Yavuz, 1989: 312). Diğer taraftan, Osmanlı Devleti'ne karşı isyan eden Arnavutların İttihat ve Terakki iktidarlarından gördükleri muamele düşünüldüğünde kendi açılarından pek haksız olmadıkları görülür. Ayrıca isyan çıktığında İttihat ve Terakki'nin iktidarı bırakıvermesi de ayrı bir sorumsuzluk örneğidir (Akşin, 1987: 216). Öte yandan harbin aldığı bu fena durumdan faydalanarak, idare mekanizmasını ele geçirme teşebbüsünden geri kalmayan

İttihatçıların yaptığı Bâb-ı Ali baskını da siyasî karışıklık ortaya çıkarmıştır (Şeyhülislam Cemaleddin, 1978: 116).

Osmanlı ordusuna çok sayıda gayr-i Müslim alınmış ve bu olayın Müslüman asker üzerinde büyük zararı olmuştur. Gayr-i Müslimlerin orduya alınışı, Müslüman askerin maneviyatını kırmıştır. O güne kadar din uğrunda mücadele ve cihad ruhu taşırlarken, o gün ne uğruna savaşacaklarını unutuvermişler, ruhî yapıları sarsılmıştır. Asıl felaket, ordunun gırtlığına kadar politikaya gömülmesi olmuştur. Savaş esnasında İttihatçılık-İtilafçılık şeklinde ayırım görülmüştür (Kocabaş, 1986: 279-283). Hem İttihat ve Terakki Cemiyeti hem de sonradan açılan cemiyetler, ordu ve donanmayı siyasal bir alet gibi kullanmak istemişlerdir (Bayur, 1991: 62). Komutanların çoğu tecrübesiz ve harp usüllerine yabancısıdır. Orduları bir arada sevk ve idare edebilmekteki iktidarsızlık çok olumsuz bir etki ortaya koymuştur (Kocabaş,2000: 232). Yenilginin bir diğer sebebi ordunun terhis edilmesi olayıdır. Gazi Ahmet Muhtar Paşa kabinesi iktidarda iken, Avrupa'nın Balkan Savaşları'na izin vermeyeceği kanısıyla yaklaşık yüz bin kişiyi terhis etmiştir. Savaş çıkınca çok zor bir durumla karşılaşmıştır (Talât Paşa'nın Anıları, 1990: 24).

Savaş esnasındaki gıda yetersizliği de büyük sorunlardan biri olmuştur. Avrupa Devletlerinden gıda ve cephane sağlanması yoluna gidilmiş, fakat Balkan Devletlerine olumsuz etki yapacağı bahanesiyle reddedilmiştir (Yavuz,1989: 318). Bunun yanı sıra kolera, açlık ve yoğun yağmur da ölümleri arttırmıştır. Edirne'de askeri doktorlar siperdeki binlerce Türk askerinin sert geçen kış sırasında bacaklarının nasıl kaskatı donduğunu anlatmışlardır. Bulgar birlikleri kente büyük bir morga girer gibi girmişlerdir, sokaklar kolera, açlığın kurbanlarıyla dolmuştur (Glenny, 2001: 213). Askerler çoğunlukla açlıktan ve yorgunluktan bitkin bir halde kalkmamak üzere çamurlara yıkılmışlardır. Hayvanlar derelere yuvarlanmış ve boğulmuştur (Mahmud Muhtar Paşa,2003: 111). Anadolu'daki yolların tamamlanamaması nedeniyle top arabaları çamurlara saplanıp kalmış, mühimmatça da zarara uğranmıştır (Şeyhülislam Cemaleddin, 1978: 105).

Tabi ki, Balkan Savaşları sonucunu zayıf dışında manevî açıdan değerlendirecek olursak, 600 yıllık Osmanlı tarihinin en büyük felâketlerinden biri

olduğunu söyleyebiliriz. Türklerin Anadolu'dan sonra ikinci vatan haline getirdikleri, yurt edindikleri ve bunun için milyonlarca şehit verdikleri, binlerce sanat eseri bıraktıkları Rumeli bu savaşla kaybedilmiştir. Burada yaşayan Türk halkı zulümlere maruz kalarak tarihe acılarından birini daha eklemiştir (Öztuna, 1990:187).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BALKAN SAVAŞLARI'NDA BULGAR MEZALİMİ

3. BALKAN SAVAŞLARI SIRASINDA YAPILAN BULGAR MEZALİMİ

Balkan Savaşları esnasında ve sonrasında yaşanan zulümler 19. ve 20. yy. tarihindeki en ağır dramların bir kesitidir. Bu dönemde Yunanlar, Sırp, Karadağlılar ve Bulgarlar tarafından baskı, zulüm yöntemiyle Türkler eritmeye çalışılmıştır. Özellikle Bulgaristan, Balkan topraklarındaki Türklere mezalimin her boyutunu yaşatmıştır. Bireysel zulmün dışında kültüre, tarihi eserlere yönelik yok etme politikası dahi izlemiştir (Ağanoğlu, 2001: 62). Önemli olan bir nokta da, bu yapılanlardan komitacıların, ordunun yanı sıra yöneticilerin de haberdar olmasıdır. Mesela Bulgar Genelkurmay Harekât Dairesi Başkanı Protoyerov'un Bulgaristan Türklerinin yok edilmesine yönelik olarak hazırlattığı plan şunları içermektedir; kültür yönünden eritme, soykırım ile yok etme, göçe zorlama, ülke içinde zorunlu iskân, sınır dışı uygulaması (Şimşek, 1989: 66). Yani Balkan Savaşları sonucunda elden çıkmış olan Rumeli'nin Bulgaristan kesimindeki topraklarda yaşayanların kaderi, Bulgar yöneticiler tarafından uzun vadeli bir plan olarak çizilmiştir (Toğrol, 1989: 70).

3.1. Türklere Yapılan Mezalim ve Katliamlar

Bulgarların Türklere yaşattığı bu süreci, bazı bölgelerde yaşanmış örneklerle, o dönemin gazeteleriyle ve o yıllarda yaşamış kişilerin ifadeleriyle aktarmaya çalışacağız.

Şüphesiz Balkan kavimleri içinde, 1912-1913'de yaptıkları mezalim açısından Bulgarları hiçbir halk geçemez. Bu tarihlerde mezalimden bahseden yerli ve yabancı kaynaklarda en çok geçen Bulgar zulmüdür. Bulgarlar Trakya ile Makedonya'nın bir kısmını işgal ettikleri zaman oralardaki Avrupa muhabirlerinin mensup oldukları gazetelere yazdıklarını İbrahim Hilmi şöyle aktarmıştır: "*Trakya*

ve Makedonya'da manzûr neferimiz olan fecâyî' Kronalı Vosti vahşetlerini fersah fersah geçmiştir. Her nereye uğruyor, her nereden geçiyorsan a'zâları parça parça olmuş naaşlar, yangınlar içinde hâksetir olmuş köyler, tahrip edilmiş çiftlikler, yağma edilmiş hâne ve dükkânlar, kiliseye tahvîl edilmiş camiler, açlıktan can çekişen binlerce aileler, ırz ve namusu hetk¹ edilmiş yüzlerce genç kız... Kim dinler ölen, mahv olan İslamdır! şeklindeki bağırsar... (Tüccarzâde İbrahim Hilmi, 1329: 18-19).

Taşdelenoğulları'ndan Ahmed savaş yıllarında annesine yolladığı bir mektupta yine bu kötü haberlerden bahsetmiştir. Mektubunda Bulgar'ın girdiği köyde genç, yaşlı, çocuk demeden tüm halkı katlettiğini, kadınların ırzına geçtiğini, köyleri yaktığını ağlayarak yazmıştır. Ahmed savaşırken ağır yaralandığını söylemiş ve geride kalanların vatana sahip çıkmasını istemiştir. Anadolu'daki halkın uyanmasını, toprağını savunmasını aksi taktirde Rumeli'de olanların Anadolu'da da olacağını bildirmiştir (Işıldak, 1332: 18).

Öte yandan Bulgarların Davud, Topkuklu ve Maden köylerini tahrip ettikleri sırada, yalnız kadın ve ihtiyarları değil, beşikteki çocukları bile parçaladıkları, Radovişte'de bütün erkeklerin katledildiği bildirilmiştir. Maraş köyüne yakın tren güzergâhında ise başı parça parça edilmiş, arkasından süngü ile kesilmiş, yüzü parçalanmış Türk naaşlarına rastlanmıştır. Bulgar komitacıları Drama'da da tam bir vahşet sergilemişler, 400 hanelik Roksar köyünde Şaban Ağa isminde birinin parasını gasp ettikten sonra, kendisinin önce gözlerini, sonra burun ve kulaklarını, daha sonra ise kol ve bacaklarını keserek vücudunu sokak ortasına atmışlardır. Yine aynı köyde ma'arif memurlarından genç bir muallimin de göz ve kulaklarını keserek katletmişler, adı geçen köyde sadece 40 kişi bırakıp geri kalanları son derece zâlimâne ve gaddarâne bir suretle öldürmüşlerdir (A. Halaçoğlu, 2002A: 311).

Bir Rus gazetesi muhabirinin gönderdiği mektuba göre, Bulgar komitacıları ve ahalisi, Debernecik karyesinde 39 erkek ve kadını bir caminin içinde diri diri yakmış, Kosova karyesinde ise bütün Türkleri, erkek, kadın ve çocukları

¹ Hetk: Yırtma, yağma (Devellioğlu, 1995:359)

boğazlamışlardır (Tüccarzâde İbrahim Hilmi, 1329: 19). Yine İbrahim Hilmi Efendi bu olayları eserinde şöyle kaleme almıştır: “*Karaşova kariyesinde Bulgarlarla Rumlar 14’den 18 yaşına kadar 16 Müslüman genç kızı esir etmişlerdi. Esir etmek demek hep müştereken ırzlarına tasallut etmek demektir. Sakın bu cinayetleri yapanların birtakım serseriler olduğunu zannetmeyiniz. Hayır, bu yağmaları ırza tecavüzleri yapanlar Hıristiyan ayânı ve ağniyası, hatta tahsil görmüş olanlardır.*” (Tüccarzâde İbrahim Hilmi 1329: 21).

Kırklareli mıntıkasında ise Matkoçlar, Kirazlı, Bayırkule, Kişirlik, Kocatarla kuleleri ile Yemişken, Kervansaray, Kızılcıkbayırlı, Küçükkanada, Ermenimahalle köyleri çeteler tarafından yakılmıştır. Hareket esnasında Bulgar köylüleri de Bulgar ordularına azami derecede casusluk yapmışlar, yüksek noktalarda ateşler yakarak Osmanlı ordularının çekildiğini çok uzaklardan işaret etmişlerdir. Bulgar çeteleri Karapınar-Demirciköy istikametinde ilerlerken, rast geldikleri Müslüman köylerini yakıp yıkmışlardır (Beliğ, 1936: 52).

Diğer taraftan Gustave Cirilli bu vahşetlerden şöyle bahsetmiştir: “... *Hadımköy Urla arasında, Çatalca, Sinekli, Çerkezköy, Lüleburgaz’dan geçerken ve büyük katliama sahne olmuş bu meşhur istasyonların çevresine bakarken dumanlı harabelerden, yakılmış evlerden, kanlı, delik deşik ve üstlerinden kadın saçları sarkan duvarlardan başka bir şey görünmüyordu...*” Ayrıca Jean Leune de Demirhisar ve Serez’den bahsederken, ileri gelenlerden 200 kişinin (din adamları, avukatlar, banka müdürleri v.s.) tutuklandığını ve sonsuz işkencelerle öldürüldüğünü dile getirmiştir (Maranki, 1993: 209-210).

1912-1913 dönemiyle ilgili konsolosluk raporlarında mezalimin ölçüsü şöyle ifade edilmiştir: “...*hiç abartmaya düşmeden denebilir ki, Kavala ve Drama yörelerinde Bulgar komitacılarının ve yerel Hıristiyan halkın elinden çile çekmemiş tek bir Türk köyü bile yok gibidir. Çoğunda düzinelerle erkek kıyımdan geçirilmiştir; diğerlerinde, ırza geçmeler ve talan etmeler olmuştur. Daha önceki raporlarda bildirildiği üzere Pravišta’da yaklaşık 200 Türk ve Sarı Şaban’da bir o kadarı kıyımdan geçirilmiştir. Drama bölgesinde, Çatalca, Doksat ve Kırılık Ova’da da çok sayıda Türk öldürülmüştür. Kavala’da, 19 Kasım Çarşamba gecesini Bulgarlar ile*

Rumlar, Türk ve Müslüman olmaktan başka bir kabahati olmayan erkek, kadın ve çocuklardan 105 kişiyi öldürmüşlerdir. Halit adında bir Türk'ün kulaklarını, dudaklarını ve burnunu kesip, gözlerini oymuşlar, sonra da mahallelerden birinde, bir direğe bağlayarak, ahaliye göstermişlerdir.” (Maranki, 1993: 229).

Balkan Harbi'ni yakından izleyen bir gazeteci olan Leon Troçki, savaşın en başında Rodop mıntıkasındaki Bulgar kuvvetlerinin tamamen sivil halktan oluşan bir Pomak köyünü top ateşle yok ettiğini, Dimetoka'da bir süvari bölüğünün silahsız sivil halkı nehir içine sürükleyip yaban ördeği avlar gibi öldürdüklerini yazmıştır. Casusların hakkında gelmek bahanesiyle Tırnova ve Kırcaali yörelerinde Bulgarların karşılaştıkları Türklerin elleri arkadan bağlanarak, boğazlarının boyun kemiklerine kadar kesildiği, çocukların, yaşlı Türk kadın ve erkeklerin kafalarına aldıkları darbelerle evlerinin yanında öldürüldükleri de yine bu yazıda belirtilmiştir (Ağanoğlu, 2001: 70). Bunu destekler nitelikte 23 Ağustos 1329 (1913) tarihinde Kırcaali kazasından mezalimi anlatan bir rapor gönderilmiştir. Kazada askerin az olması sebebiyle Bulgarların sınır boyundaki köylere saldırdıkları, hayvanları zorla alıp götürdükleri belirtilmiştir. En kısa zamanda Kırcaali'ye silah ve asker gönderilmesi istenmiştir (BOA, DH.KMS, No: 63/26).

Havsa'da ise çocuk-kadın, yaşlı-genç demeden Türk olan herkesi, işkenceye tabi tutup katletmişlerdir. Kadınların hatta çocuk yaşta olan kızların namusunu kirlettikten sonra, bu zavallıları vahşiyane bir tarzda öldürmüşlerdir. Cinayetlerini işledikten sonra ise, suçlarını kısmen de olsa gizlemek amacıyla, kurbanlarının cesetlerini kuyulara atmayı ihmal etmemişlerdir. Binden fazla kişiden, yaklaşık olarak ancak 40 kişi katliamdan kurtulabilmiştir (Maranki, 1993: 210).

Ayrıca Bulgarların Mustafapaşa'yı aldıktan sonra o havalideki orman ve sazlıkları ateşe vererek gizlenen muhacirleri öldürdükleri, kaçmaya çalışan kadın, çoluk, çocuk, ihtiyarlardan oluşan 200 kişiyi yakalayıp kurşuna dizdikleri Kief Sekayanısl gazetesinin muhabiri tarafından anlatılmıştır (Cevad, (tarihsiz): 118).

O dönemde Genel Jandarma Müfettişi olan Fransız Buman Paşa'nın Kavala ve Dedeoğaç katliamlarıyla ilgili hazırladığı raporda: “...*Salı günü, saat sekizde, yüz elli Bulgar komitacısı, Kavala'ya girip gece yarısına kadar, ne kadar Müslüman*

varsa cümlesini katleylemişlerdir...” şeklindeki ifadesiyle cinayetleri bildirmiştir (Dr. Cemil, 1330: 168).

Diğer taraftan, 10 Ağustos 1912 tarihinde Fransız şirketine ait Selanik-Dedeağaç demiryolu birleşme hattının Selanik’ten itibaren 23. kilometresinde iki bomba bulunduğu, 12 Ağustos’ta Selanik Avusturya postanesinde bir bomba patladığı şeklinde suikast haberleri gelmiştir. Bu raporlar da ispatlamıştır ki, bu suikastlar Avrupa’yı galeyana getirmek amacıyla özellikle uluslararası demiryolu güzergâhlarında, yabancı postanelerde yapılmıştır. Mesela, Makedonya’da uluslararası jandarma subaylarından bir Fransız subayın raporu ile 11 Ağustos’ta biri sebze, diğeri hububat pazarında olmak üzere iki bomba patladığı, kargaşa çıkınca askerlerin halka rasgele ateş ettiği öğrenilmiştir. Bu vakada yalnızca telef olanların milliyeti öğrenilememiştir. Subayın verdiği bilgiye göre zayıf her iki tarafta eşit sayılmaktayken, Avrupa’nın nazarında ölen ve yaralı olanlar yalnızca Bulgarlardır. Halbuki bir Bulgar köyünde bomba patlamış, kilisenin kapısını tahrip etmiştir. Olaydan bir gün evvel, biliyorlarmış gibi, bütün Hıristiyanlar köyü terk etmişler, suikastten yalnız Müslümanlar etkilenmiştir (Cevad, (tarihsiz): 83-84).

Aralık 1912’de Serez’de, Osmanlı birlikleri çekildikten sonra Müslümanlar şehri savaştan Bulgarlara teslim etmişler, ancak kıyımdan kurtulamamışlardır. Buradaki Rum metropolit, Türkleri korumaya çalışmışsa da Bulgar komitacıları onu tam olarak dinlememişler, buna rağmen yoğun gayretiyle kasabanın mutasarrıf ve eşrafından bazı kişileri kurtarmıştır (Ağanoğlu, 2001: 72). Ancak aynı bölgede nefsi-i müdafaa eden Türklerin iki askeri öldürdükleri gerekçesiyle, Bulgar subayı saatine bakarak; *“şimdi saat yarım, yarın aynı saate kadar Türklere istediğinizi yapabilirsiniz.”* demesi üzerine katliama başlanmış ve gün boyunca 1200 ile 1900 arasında masum Türk halkı öldürülmüştür. Serez sancağındaki 134.000 Müslüman nüfusun 20.000 kadarı Balkan müttefiklerince katledilmiştir. Öte yandan savaş sırasında ele geçirilen savaş esirlerinin birçoğunun ceplerinde küpe ve yüzüklerle süslü kadın kulak ve parmaklarının bulunması, Bulgar insanlığını medeni dünyaya göstermesi açısından önemlidir (A.Halaçoğlu, 2002 A: 311) .

Bu konuda İngiliz arşiv belgelerindeki konsolosluk raporlarında bildirildiğine göre Bulgarların güvence verip, muhacirlerin memleketlerine geri dönebileceklerini ilan etmeleri üzerine, Serez'e sığınmış olan Türklerden kalabalık bir kitle dönüşe başlamış, ama Petriç yakınlarına geldiklerinde köylerinin yakılıp yıkıldığını öğrenmişlerdir. Bu muhacirleri konaklama esnasında basan Bulgarlar onları öldürmüşlerdir. Ayrıca Struma/Karasu Irmağı kıyısındaki Ormançiftlik'te 1200 kişi daha kıyımdan geçirilmiş, 150 Türk Gyurgyevo köyünde öldürülmüş, Petriç'te de kaymakam yardımcısının ilanı ile toplanmaya zorlanan Türklerden 160'ı süngülerle hemen oracıkta katledilmiştir (Ağanoğlu, 2001: 73).

Meşhur Fransız edibi Piyer Loti, Edirne'nin geri alınmasını takiben gördüklerini tasvir ederken "Deyli Telgraf" gazetesine çektiği telgrafta şunları söylemiştir: "...Beni Edirne'ye götüren otomobille hiçbir insan yüzü görmeden kilometrelerce yol aldım. Yalnız şurada burada iskeletler, karga kümeleri, taş yığınları göze çarpıyordu; bu viranelere yaklaşıldıkça, enkaz arasından ürkek yüzü bir zavallı meydana çıkıyordu..." (Beliğ, 1936: 53).

Buna rağmen Bulgarlar Edirne'deki halkı etkilemek ve dolayısıyla mukavemeti kırmak gayesiyle, "İlan-ı Umumî" başlığı altında şu asılsız beyannameleri uçaklarla atmışlardır: "*Bulgarların yani bizim muharebemiz Müslüman ahalisine değil, belki o gaddar, zalim, merhametsiz, beyinsiz rical-i devletinize karşıdır. Malûm ola ki, biz de kan dökmeği arzu etmeyiz. İstedığımız şey, o para yiyici ricalinizden sizi de kurtarmaktır. Maksadımız Balkan Yarımadası'na sulh, asayiş, güzel idare idhâl etmektir. Görmüyor musunuz ki devlet hazinesini soyan memurlar sayesinde Türkiye Devleti ne dereceye geldi? Dört Balkan komşunuz dört taraftan memleketinizi istila ettiler... Artık Edirne'ye hiçbir yerden imdat gelemez. Hal böyle iken neye kan dökelim? Bu kanlar kime fayda getirebilir? Padişahların zevki için mi kan dökülsün?*" (Halaçoğlu, 2002 B: 299).

Bu beyannameyi takiben Edirne ve çevresi Bulgarlar tarafından büyük ölçüde tahrip edilmiş, evler yakılmış, su kuyularına domuz eti atılmış, kapılara, pencerelere, iplere domuz yağı sürülmüştür. On binlerce Türk'ü kimisini Sarayiçi'nde olduğu gibi aç, susuz bırakarak, kimisini Kayapa köyünde olduğu gibi

diri diri ateşte yakarak, kimisini Meriç, Arda ve Tunca nehirlerinin sularında boğarak, kuyu içine atarak, süngüleyerek şehit etmişlerdir. Hatta bu zulmü belgeleyen ve günümüze intikal ettiren Sarayıçi, Söğütlük, Üç Adsız Kahraman, Kayapa, Küçük Döllük Şehitlikleri mevcuttur (Alp, 1986: 3).

Öte yandan Kayapa köyünün yakınlarında, Çekirge taburundan bir bölük askerinin istirahat ettiği sırada, Bulgarlar askerleri yanıltmak amaçlı namaz borusu çalmışlardır. Boruyu duyan Türk askerleri, tüfeklerini çattıktan sonra, mevzilerinden çıkıp, köylülerle birlikte namaza durmuşlardır. Fakat bu esnada, namaz kılanlar Bulgarların kurdukları üç ayrı pusudan, yaylım ateşe tutularak şehit edilmişlerdir (Alp, 1986: 25).

Halk bu zulümlerin yanı sıra açlık, bulaşıcı hastalık sonucu da hayatını kaybetmiştir. Bulgarlar halka yiyecek vermeyince, ağaç kabuğu kemirmekten başka çare bulamayan binlerce Türk kıvranarak ölmüştür. Kıtlik yaşayan halk, süpürge tohumundan yapılan ekmeği yemek zorunda kalmıştır (Alp, 1987 A: 52). Diğer bölgeler dışında sadece Edirne’de 225.000’den fazla Müslüman, Bulgar esareti altında açlıktan hayatını kaybetmiştir (Küçük,1992: 15).

Ayrıca Edirne vilayetinden Dahiliye Nezareti Celilesi’ne gelen, 31 Ağustos 1329 (1913) tarihli şifrede de; Bulgarların, Bulgaristan dahilindeki Müslüman halkı işkence altına alarak, dinlerine taarruz ettikleri ifade edilmiştir. Bulgarların, Paşmaklı ve İskeçe arasındaki Palas mevkiinde otuz saatten beri savaştıkları, Karacaali üzerine yürüyebilecekleri ve oradaki İslamları eskisi gibi mezalim altında ezmeyi amaçladıkları bildirilmiştir (BOA, DH.KMS, No:63/30). Yine Edirne civarında iki zavallı Osmanlı neferi Bulgarlar tarafından katledilmiş, başları vücutlarından ayrılmıştır (Şehbâl, A. 82, 15 Eylül 1329, s.188).

Bu konuyla ilgili Enver Paşa da Edirne’yi anlatırken, Türk askerlerinin boğazlandığını, Bulgarların gözü önünde hiç şikâyet etmeden öldüğünü ve işte o an intikam almaya yemin ettiğini dile getirmiştir (Kendi Mektuplarında Enver Paşa, 1989: 164). Yani Bulgarlar savaş sırasında ellerine geçirdikleri Osmanlı esirlerine, askerlerine de halka reva gördüklerinden farklı davranmamışlardır. Eski Zağra’da ele geçirdikleri 3000 Osmanlı esirini gaddarâne bir şekilde katletmişlerdir (A.

Halaçoğlu, 2002 A: 311). 1913 yılının Nisanında, Edirne'deki tutsak düşmüş askerlerden yalnız yarısı canlı kalabilmiştir. Harekât halindeyken dahi, Uzunköprü denilen yerden geçerlerken Türk askerlerinin çoğunu katletmişlerdir (Şehbâl, A. 82, 15 Eylül 1329, s.189).

Edirne'nin kuşatılmasını ve düşmesi sürecini tümüyle gören Gustave Cirilli askerlerin başına gelenleri şöyle betimlemiştir :*“Uzun kollar halinde tutsaklar sokaklardan geçiyor, subayları başlarında. Açlıktan yanakları çökmüş, bir deri bir kemik kalmışlar. Aşağılık hayvanlar gibi yumruk, çizme, dipçik vuruşlarıyla sürülüyorlar. Onların gömülmemiş cenazelerinden oluşan yığın her gün daha da yükseliyor, o kadar ki, kentte yaşayanlar için kolera gibi bir sorun doğurmuştur”* (McCarthy, 1998: 158-159). Görülüyor ki, şehit ettikleri Osmanlı askerlerinin sayısı on binleri aşmıştır. Mesela, Eskizağra'da toplam 15-16 bin, Serez'de tek bir hadisede 10 bin esir Türk askeri öldürülmüştür. Yine Edirne'de Tunca Adası'nda 5 bin esir askerin tamamı, Sarayıçi'nde 15 bin esir Türk askeri ve 5 bin ahalinin ekserisi açlık, süngü darbeleri ve kurşunla şehit düşmüşlerdir. Belgelere göre, çeşitli hadiselerde 25-26 bin esir Osmanlı askeri şehit edilmiştir. Fakat bazı yerlerde şehit edilen esir askerlerin sayısı tespit edilemediği gibi, durumları meçhul olan 11-12 bin asker de mevcuttur. Böylece, şehit edilen ve akıbeti bilinmeyen esir askerlerin sayısı, en azından 36-38 bin civarındadır (Alp,1990: 30).

Diğer taraftan 25 köyden oluşan Kirmi nahiyesinde de Bulgarlar evleri yakmışlar, zulme başlamışlardır. Kaçabilenler kaçmış, kaçamayanlar ise öldürülmüştür. Yine 15 köyden oluşan Çakal nahiyesinde de eşyalar yağma edilmiş, ahali Gümülcine'ye hicret etmiştir. Ancak yerlerine tekrar dönmeleri sağlanmışsa da, hocaları, imamları, muhtarları, ileri gelenleri katledildikten sonra, kalanlar zorla tenassur ettirilmiştir. Tutrakan kasabasında da tüm Türklerin Bulgarların ellerinden şehit olacağı günü bekledikleri ve her gün birkaç kurban verdikleri haber alınmıştır (A.Halaçoğlu, 2002 A: 11).

Bulgaristan'da 29 Eylül 1912'de alınan bir mektupta Kızılağaç ilçesine bağlı Paşalar köyünde evlerin basıldığı, genç kızların toplandığı bildirilmiştir (Önelçin, 1986: 98-99). Kavala kentinde ise ilk olarak komitacılar gelmiş ve kenti

talan etmişlerdir. Ardından Bulgar ordu birliği gelerek onlara katılmıştır. Türklerden yaklaşık 200 kişi işgalin ilk günlerinde öldürülmüştür. İngiliz konsolosu Young, Sarı Şaban köyünde 220 ailelik nüfus içinde 181 Türk öldürüldüğünü söylemiştir. İşte Kavala'daki olaylar da kanıtıyor ki, Bulgar düzenli ordusunun askerleri Türklerin öldürülmesinde başı çekmemiş olabilir (başlı çekenler komitacılar olabilir) ise de, Bulgar hükümeti bu cinayetlerin suç ortağı olmuştur. Müslümanların mahvedilmesini engellemek yerine gözlemekle yetinmişlerdir (McCarthy, 1998: 168).

İskeçe'de Bulgarlar ele geçirdikleri kişiyi parça parça etmişler, Kumanova ile Üsküp arasında ise 3 bin kişiyi katletmişlerdir. Selanik'teki tarafsız devlet konsoloslarından alınan bilgiye göre 20 bin kişi acımasızca katledilmiştir. Razlık'ta toplanan muhacirler de Bulgar katliamına uğramış ve canlarını kurtaranlar oradan aldırılmaları için Osmanlı Hükümeti'ne başvurmuşlardır. Fakat Osmanlı bu konuda dış devletlerden yardım istemişse de, demiryolu ve ulaşım imkânlarının güvenli olmadığı cevabı verilmiş, Türkler o bölgede kalmıştır (Ağanoğlu, 2001: 77).

Bu sırada Niğbolu'da ise eski müftü Hasan Efendi'nin oğlu Eşref Efendi, güya Romanya'dan, kente çok miktarda silah getirmek ve bunları Türk-İslam ileri gelenlerine dağıtmakla suçlanmış, evleri basılmıştır. Evde silah bulunamayınca, kadın ve çocuklara saldırmışlar, eşyaları almışlardır (Önelçin, 1986: 102).

Ayrıca Strumnitsa kenti, üzerinde hem Sırbistan'ın hem Bulgaristan'ın hak iddia ettiği bir bölge olması sebebiyle, önce Bulgarlarca, sonra Sırp larca işgal edilmiştir. Sırp ların işgali halk için daha felaket getirici olmuştur. 1912 yılının Kasımında iki hafta içinde 500' den fazla Türk; Sırp ların, Rum ların ve Bulgar ların oluşturduğu ve resmi makamların bu iş için kurmuş olduğu bir komisyonun emriyle öldürülmüşlerdir. Konsolos Lamb raporunda şöyle yazmıştır: *“Bu yerde bulunan 20 ile 50 yaş arasındaki bütün Türkler, her gün sürüler halinde tutuklanarak komisyonun önüne götürülüyor. İnceleme yapıldıktan sonra, oylama ile karar verilip, üzerindeki değerli eşyalar alınıyor ve hücreye kapatılıyorlar. Daha sonra kıyımdan geçirme binalarına götürülerek öldürülüyorlar. Kurbanların birçoğunun öldürülmeden önce veya sonra, şurası burası koparılıyor”* (McCarthy, 1998: 160-161).

Karaağaç bölgesinde ise esirler tel ile sırığa bağlanmış, feci bir şekilde şehit edilmiş ve cesetleri kuyuya, nehre atılmıştır (Şehbâl, A.80, 1 Ağustos 1329, s.147). Bu şekilde yapılan eziyetlerin, cinayetlerin yanı sıra kadınlara ve 8,10,13 yaşlarındaki kızlara tecavüz edilmesi namusların da ayaklar altına alındığını göstermektedir. Bu hususta Üçüncü Kolordu Erkan-ı Harbiyyesi tarafından, 27 Temmuz 1329 (1913)'da Başkumandanlık Vekâleti Celilesi'ne Ortaköy ile Karaköy mıntikasında yapılan tahkikatın neticesi arz edilirken, Bulgarların Cermen, Kamarlı, Sarıhızır, Samana köylerindeki Türk kadın ve kızlarını zorla kırlara götürerek tecavüz ettikleri, kadınların bu duruma dayanamayarak Arda Nehri'ne atlayıp hayatlarına son verdikleri bildirilmiştir. Yine Selanik havalisindeki bütün köylerde, Doryan, Kılıkış, Vissoka, İstrumica, Eşekli gibi yerlerde asker ve komitacılar, kadın ve genç kızların önünde erkekleri öldürdükten sonra, bu zavallıların iffetlerini kirletmişlerdir (Maranki, 1993: 213; Alp, 1990: 32). Bunun yanı sıra Bulgar komitaları Paşalar köyünü ateşe vermiş ve erkeklerini de katletmişlerdir. Türk kadınlarını da çırılçıplak soyarak, subayların önünde bu vaziyette oynamaya zorlamışlardır. Sonra da tecavüz ederek öldürmüşlerdir (Dr. Cemil, 1330: 216). Kavala'da ise Türk annelerinin gözleri önünde çocuklarını süngü ile öldürmüşler, kadınlara tecavüz etmişler ve göğüslerini kesip, gözlerini oymuşlardır (Dr. Cemil, 1330: 81).

Bu hususta bir Fransız gazeteci: “...*En büyük suçları, memleketlerini savunmak ve Müslüman olmak olan bu insanlara yapılan işkencelerden, katliamlardan, tecavüzlerden ürpermeden bahsedilebilir mi ? ...*” demek suretiyle, Türklerin bu sebeplerden dolayı katledildiklerini, tecavüze uğradıklarını açıklamıştır (Alp,1990: 33).

Drama'da da bir kadının gözleri önünde eşi, kardeşi ve çocuğu katledilmiştir. Bu facia ile perişan olan kadın, namusunu korumak için baltayla saldırmıştır. Fakat askerler tarafından yakalanarak önce göğüsleri kesilmiş, sonra da kasaturayla karnı yarılarak, içindeki cenin çıkarılmıştır (Maranki, 1993: 219).Yaşananlar bunlarla da kalmamış, Kılıkış yakınlarında, Eşekli'de de, çeşitli zulümler yapıldıktan sonra on üç genç kıza tecavüz edilmiş, bu hadisenin ardından da kızlar diri diri gömülmüştür. Rus hükümeti tarafından, bu Bulgar vahşetlerini

incelemek için gönderilen memur durumu şöyle aktarmıştır: “... *En büyük vahşet ve tecavüz İslam kadınlarına yapılmıştır. Ne yaş, ne de sosyal mevki göz önüne alınmamıştır...*”. Bu ifadesiyle durumun bir Rus tarafından dahi kınandığı anlaşılmaktadır (Dr. Cemil, 1330: 193).

Bulgarlar bunların yanı sıra, Müslümanların tarlalarını, mallarını sahiplenmek isteğiyle, Müslüman sığınmacıların geri dönmemesini ve gitmemiş olanların gitmesini sağlama bağlayacak politikalar da izlemişlerdir. Evlerinin yıkılması, yakılması, hayvanlarının ve yiyeceklerin çalınması gibi sonu göçe giden yolları da denemişlerdir (McCarthy, 1998: 163). Bulgar idarecileri, askerleri, polis kuvvetleri, eşkıya çeteleri ve yerli Bulgarlar da yağmalarda, gasplarda, soygunlarda bulunmuşlardır. Türk evlerindeki eşya, erzak ve hayvanları götürmüşler, evleri yıkarak kerestelerini almışlardır. Öldürdükleri şahısların da kıymetli eşyalarını, elbiselerini, hatta ayakkabılarına varıncaya kadar her şeylerini almaktan çekinmemişlerdir (Alp, 1990: 34). Mesela Dedeagaç'ta Katolik mektebinden çıkartılan Fransız Şimendifer Kumpanyası komiseri Rıza Bey parası alındıktan sonra süngülenerek öldürülmüştür. Beş gün ortada kalan cesedin üstünde ne var ne yoksa alınmıştır (Maranki, 1993: 221). İstila döneminde Bulgarlar yağma edilmedik ev, kırılmadık sandık, soyulmadık adam bırakmamışlardır. Hatta kadınların her şeylerini, ziynetlerine, küpelerine varıncaya kadar kulaklarını yırtmak suretiyle almışlardır (Alp, 1987 B: 48). Ayrıca Kırcaali'nin Kovanlık/ Pçelarovo köyünde 1913 yılında yağma yoluyla kazan, küp, bakır gibi ev eşyalarına el koyulmuştur (Alev, 2002: 265).

Özellikle Niğbolu'da Türk İslamların yiyecek ekmekleri dahi kalmamıştır. Buna karşın bir bölümü seksen çift çarık, diğerleri yüzlerce kilo zahire sağlayıp askeri levazım dairesine teslim etmek zorunda bırakılmıştır. Niğbolu'nun Yukarıpazar mahallesinde ise Raşit Ağa'ya ait pek çok ot tepeleri bir akşam Bulgarlar tarafından yakılmıştır. Ertesi sabah Raşit Ağa, oğlu Hüseyin Efendi ile birlikte evlerinden alınmışlardır. Otlarını orduya vermemek için kasten yakmakla suçlanmışlar, kolları bağlanarak karakola götürülmüşler ve ıslak sopalarla, çamaşırlarından kan fişkırıncaya kadar dövülmüşlerdir (Önelçin, 1986: 103).

Bu konu üzerine muhacirlerin Osmanlı makamlarına verdikleri bilgiye göre, Bulgar ordusu Türk topraklarını işgal sırasında Selanik, Keşan, İpsala, Babaeski, Malkara ve Sofulu'da sadece 13 kişinin 395.060 kuruş değerindeki malını, Sırp ordusu ise Priştine sancağında 4 kişinin 16.000 kuruşluk mal ve hayvanını gasp etmiştir (Ağanoğlu, 2001: 91) .

Dahiliye Nezareti Celilesi'ne gönderilen 1 Kasım 1329 (1913) tarihli "Bulgar tarafından alınan zahair hakkında" başlıklı belgede ise; muharebe esnasında Bulgar ordusu tarafından Edirne'de hicret etmeyen ahalinin elinden yiyeceklerinin alınmasından bahsedilmiştir. Bu konuda Bulgaristan ile imzalanan İstanbul Antlaşması'na uyulmadığı hatta Bulgarların memleketi ele geçirmeye uğraştığı belirtilmiştir (BOA, DH.KMS, No:13/27). Resmî makamlar eliyle örgütlenmiş Bulgar komitacılarından oluşan çeteler uyguladıkları kıyımdan sağ kalabilen zengin Müslümanlardan büyük tutarlarda haraç almışlardır. Daha yoksul durumdaki köylülerin tarlaları, tohumları, hayvanları ve neleri varsa hepsi gasp edilmiştir. Bunların yaşandığı Manastır vilayetinin Kreçevo ilçesinde 600 ev yakılıp, yıkılmış ve 503 erkek, 27 kadın, 25 çocuk öldürülmüştür (McCarthy, 1998: 168).

Ancak Bulgarlar bunları yaparken kazara Hıristiyanlara bir zarar vermemek için aşırı itina göstermişler, yağmalayacakları muhitleri önceden tespit etmişler, Hıristiyanların kılına hanel gelmemesi için evlerinin duvarlarına, kapılarına haç işareti çizmişlerdir. Topladıkları Türklere önce paralarının ve mallarının tamamını verdikleri zaman bağışlanacaklarını söylemişler, ama malların tamamını aldıktan sonra da evleri yakmışlardır. İstrumiça'da bu yolla Türklerin mal ve paralarının tamamı alınmış, daha sonra da 511 Türk, 2 Musevi katledilmiştir. Katliamdan kurtulma bahtına ulaşabilen birkaç kişi üzerlerine giyecek birkaç parça dahi bulamamışlardır. Mamuretil Aziz Fırkası'nın yaptığı incelemeler neticesinde hazırlanan raporda İskenderköy, Köşençiftliği, Karaağaç, Burunsuz, Edirne, Lüleburgaz, Çorlu, Değirmenköy, Silivri, Alacaoğlu köylerindeki Müslüman muhitlerinin taş taş üstünde bırakılmamacasına tamamen tahrip edildiği rapor edilmiştir (Maranki, 1993: 223-224).

Yine Başkumandanlık Vekaleti'ne arz edilen bir rapora göre, Edirne civarından Koşukavak'a kadar uzanan bütün yerlerde, Türklerin erzakları, malları yağmalanmış, köylerde kalanlar ise aç susuz bırakılmışlardır. Ayrıca Ortaköy kasabasından 36 bin altın lira nakit parayı ve bu kazaya dahil köylerin bütün hayvanlarını gasp etmişlerdir. Sonradan ise bu hayvanlardan, 5 bin keçiyi Cisri Mustafapaşa'da satmışlardır (Alp, 1990: 35). Bulgarlar herkesin ambarındaki zahireyi, üzerlerinde buldukları saat ve paraları parasını ödmeden zorla almışlardır. Birçok köyde Türk-İslamlar evlerine beş on asker kabul etmek ve onları doyurmak zorunda bırakılmışlardır. Bunun yanı sıra Türk-İslam halkın çoğunluğu süngülü askerler tarafından zorla götürülüp işçi olarak çalıştırılmıştır (Önelçin, 1986: 110-111).

Dahiliye Nezareti Celilesi'ne gönderilen 23 Ekim 1329 (1913) tarihli belgede; Bulgar çetelerinin hududa tecavüz ederek Mustafapaşa kazası ahalisinin üç yüz kadar koyununu gasp ettikleri, gerek Mustafapaşa gerekse Dimetoka sınırlarına saldırıp hayvan sürülerini aşdıkları bildirilmiştir (BOA, DH.EUM.EMN, No: 3715). Bulgarlar tarafından yapılanları ispatlayan diğer belgeler de köylerden gönderilen vesikalar olmuştur. Korucu köyü 6 bin frank, Çobanlı 10 bin frank, Kayaöyük bin frank ve Kızılcık köyü ise 18 bin frank değerinde zarar ziyan olduğunu bildirmiştir (Alp, 1987 B: 50).

Tüm bunlara rağmen Bulgarlar Kavala'da denetimi ele geçirdikten sonra Müslümanların kendi arazilerine dönmeleri gerektiği yolunda talimat yayınlamışlardır. Buna uymayıp, kentte kalmanın cezasının da kırbaçlanmak olduğunu belirtmişlerdir. Sığınmacılar, eski evlerine dönmüşler, ama oraya varınca köylerinin yakılmış, sürülerinin alınıp götürülmüş, yiyeceklerinin de gitmiş olduğunu görmüşlerdir. Geri dönen bu sığınmacıların halini bildikleri için, yabancı hayır kuruluşları onlara destek sağlamak istemişlerse de, Bulgar makamları bunlara, yardım etme izni vermeyi reddetmiştir (McCarthy, 1998: 168). Hatta faaliyetlerine devam ederek, Radovişte'de bütün genç ve ihtiyar erkekleri katletmişlerdir. İslam evleriyle dükkânları, Duyûn-u Umumîye ve Reji Daireleri dahil olmak üzere tamamıyla yağma etmişlerdir (Alp, 1990: 35). Ruscuk'ta ise Karacaali mahallesinde birçok Türkün evini basarak para ve eşyalarını almışlar, "param yok" diyenleri

boğazlarına süngüleri dayayarak tehdit etmişlerdir. Erkeklerin feslerini, kadınların çarşaflarını yırtmışlardır (Önelçin, 1986: 107).

Nisan 1913 tarihli L'illustration dergisinde Edirne'nin işgali esnasındaki bazı olaylar şöyle nakledilmiştir: *“Bulgar askerlerinin kin ve ihtirasına hedef olan Türk evleri, cehennemi gölgede bırakan bir faciayı yaşadılar. Yağma edildiler. Türk evlerinin kafes arkasında korku ile bekleyen kadınların gölgelerini sezen askerler, tekme ve dipçik darbeleriyle içeriye saldırdılar. Elleri ne geçerse aldılar. Mücevher, halı, elbise, ayna ve her şey... Taşınabilecek ve çalınacak bir şey kalmayınca kadınlara ve küçük kızlara tasallut başladı. Edirne baştanbaşa bir feryat şehri olmuştu... Yağma edilen evlerin kapılarında birdenbire tebeşirle çizilmiş haç işaretleri belirmişti. Sonradan anlaşıldı ki, bu işaretler yağma edilen evde alınacak mal, ırzına geçilecek genç kadın kalmadığını, yeni gelenlere haber veriyordu... Her tarafta açlık başlamıştı. Selimiye'nin kapısında ve Konak Meydanı'nda Bulgar ordusu ekmek dağıtıyordu. Ancak “dağıtmayı” sadece kelime olarak kullanmak daha doğru olacaktı. Feracelerin altında ağlayan çocuklarını susturmayı bile unutan kadınlar, ekmek verilen arabaların kapısında hakaretin her türlüüne şahit oluyorlardı. Ertesi gün bunun neticesi görüldü. Aylardır sadece süpürge tohumu yemiş olan bu gururlu insanlar, Bulgarların dağıttıkları ekmekleri almaya gitmediler bile, malzeme ellerinde kalmıştı. Askerî yenilgi, gururun zafer kazanmasını önleyememişti”* (Bardakçı, 1985: 420-421).

Diğer taraftan Zaveti isimli Rus mecmuasının Şubat 1913 nüshasında Set Vulski imzasıyla neşredilen makale ise Bulgar komitacılarının yaptıklarını şöyle yansıtmıştır: *“...Muharebenin başlangıcından henüz dört hafta geçmişti ki, Sofya'nın bütün kahvehanelerinde uzun saçlı komitacılar ceplerinden Türk paralarıyla dolu cüzdanlarını çıkarıyorlar, altınlarla fiyaka satarak oynuyorlar ve gözlerini kırparak arkadaşlarına : “Bu Türk emeğidir” diyorlardı. “Türk emeği”nin meyvelerini bir bankaya yatırdıktan sonra, yine muharebeye dönerlerdi. Lakin gittikleri yer, makineli tüfeklerin patladığı, kurşunların vizladığı yerler değil, Türk altınlarının bakiyesini bulmak mümkün olan köyler, kasabalar idi”* (Cevad, (tarihsiz) : 126).

Bunların yanı sıra, Bulgarlar hakim oldukları bölgelerde azaların ve muhtarların mühürlerini cebren almışlar, ceplerindeki paraları ve kıymetli eşyaları gasp etmişlerdir. Halk, yapılan zulmü, baskı ve korkudan dolayı şikayet edememiş, ağzını açmaya bile cesaret edememiştir. Kızılılık köyünden gönderilen bir yazıda bu durum şu sözlerle anlatılmıştır: “... *Bulgar memur ve çeteleri mevcut oldukça ağzımızı bile açamazdık. Ceplerimizde ne var ne yoksa, muhtar ve aza mühürlerine varıncaya kadar her şeyi gasp ettiler*”. Buna karşılık dünya kamuoyunu yanıltmak için de, Bulgar ordusunun âdil bir idare sağladığına dair önceden yazılmış, kağıtlar ve bazı belgeler ölümle tehdit edilerek halka imzalatılmıştır. Ancak idareyle icraattan memnun olmayıp üst makamlar nezdinde şikâyetle bulunulursa veya çözüm bulmak üzere derdini bir başkasına açan olursa, Bulgar kanunu gereğince bu davranışından dolayı hemen kurşuna dizilerek, idamla cezalandırılacağı belirtilmiştir (Alp, 1987 B: 49).

3.2. Türk Halkı Üzerine Uygulanan Sosyal ve Dinî Baskılar

Yapılan katliamlar, yağmalar dışında, Balkan Savaşları boyunca Bulgarlar, fethettikleri yörelerin halkını Bulgar Ortodoks Kilisesi’ne bağlı Hıristiyanlığa zorla geçirmek politikasını uygulamışlardır. Müslümanlar için, dinsel bağlılık değişimi çok zordu. Bir Müslüman Türk din değiştirmekle yalnız dinini değil, atalarını, geleneklerinden bir çoğunu, ulusal kimliğini, ailesini de bırakmış oluyordu (ve İslam şeriatına göre, İslam’da kalmış hısımlardan miras alamıyor, onlara miras bırakamıyor, eşyle nikah bağı çözülyordu). Bu nedenle, Müslümanların din değiştirmesi çok geniş ölçüde zorlama sonucu olmuştur. İspanya’da 15. yüzyılda Müslümanlarla Yahudilerin yaptığı üzere, Balkanlarda Müslümanların da din değiştirmesini gerçekleştirmek için zorlama olasılığından kurtulmak amacıyla, ellerinden gelen her çareye başvurmuşlardır. Onların ilk tepkisi, elbette ki kaçıp gitmektir; ama Bulgar ilerleme çizgisinin arkasında kalan Müslümanlar, din değiştirmekle canlarından olmak arasında bir seçim yapmaya mecbur bırakılmışlardır (McCarthy, 1998: 169-170).

Bu doğrultuda Müslümanların Hıristiyanlaştırılması çabaları için Batı ve Orta Rodoplarda vaftiz komiteleri kurulmuştur. Bulgarca toplu vaftiz anlamına

gelen “*Pokrustvane*” adı verilen toplu Bulgarlaştırma hareketi çerçevesinde, bu komiteler o dönemde 150.000 civarında Müslümanın “gönüllü olarak” Hıristiyanlığı kabul ettiği ve Bulgar isimleri aldığı duyurulmuştur (Turan, 2006: 98) Bulgarlar, Avradhisar, Bahçeliköy, Çınar ve Lutisa isimli yerlerde, erkek, kadın ve kızları bir araya toplayarak üzerlerindeki elbiseleri çıkarıp çırıl çıplak bir hale getirdikten sonra, dinlerini değiştirmeye zorlamışlardır. Dinini değiştirmeyenlerin öldürüleceğini bildirerek, Müslümanlara kararlarını vermeleri için dört gün zaman tanımışlardır. Bu şartlar altında Hıristiyanlığı kabul etmek zorunda kalan Müslümanların çocuklarını, benliklerini unutturup Bulgarlaştırmak amacıyla, zorla Bulgar mekteplerine göndermişlerdir (Alp, 1990: 25). Bazı şehirlerde ise kadınlar kamçılanmış ve sonra kiliselere götürülerek zorla Hıristiyan yapılmış, vaftiz edilmiştir (Tüccarzâde İbrahim Hilmi, 1329: 15). Hatta Bulgarlar istasyonlarda bile yakaladıkları zavallı Müslümanları zorla kiliseye götürüp vaftiz ettirmişlerdir. Kaynaklarda bu konuyla ilgili, 8 Kasım 1913’te Yuri (Yuna) istasyonundan dönen 200 Boşnak ailesinin ölüm tehdidiyle Hıristiyan olmaya zorlandıkları, vaftiz için kiliseye götürüldükleri şeklinde bilgi verilmiştir (Alp, 1990: 26).

Yine Rodop Dağları’nın Pomakları da, din değiştirme yolunda Bulgarların hedefi olmuşlardır. Pomaklar, yüzyıllar önce İslam dinine geçmiş olan, Slav dili konuşan Müslümanlardır, ama Bulgar komşularıyla birçok ortak geleneğe sahip bulunma durumunu sürdürmüşlerdir. Onların din değiştirmek için zorlanmaya öncelikli aday seçilecekleri besbelli idi, çünkü onların Bulgar ulusu içinde özümlemesini engelleyen tek özellikleri İslam dininde olmalarıydı. Bu nedenle Bulgar Ortodoks papazları yanlarında silahlı askerler ve komitacılar ile “*Pomak ahaliyi, Hıristiyanlığı kucaklamaya zorlamak amacıyla*” Pomak köylerine gönderilmiştir (McCarthy, 1998:171). Pomaklara “*siz evvelce Bulgar – Hıristiyan idiniz, yine eski dininize dönmeniz gerek*” diyerek, onları zorlamışlardır (Aydınlı, 1971: 180). Bu hususta kaynaklarda şu bilgiye rastlanmıştır : “*...Yüz elli bin Pomak ırkdaşımızı dahi cebren kahren Hıristiyan yapıp başlarına şapka giydirdiler...*” (Dr. Cemil, 1330: 170).

Dahiliye Nezareti’ne muhacirler tarafından gönderilen 5 Kasım 1913 tarihli bir dilekçe bu bilgiyi belgelemektedir. Bulgaristan’da Hıristiyan yapılan Pomakların

(Bulgarlar ile imzalanan İstanbul Muahedesine göre) asıl dinleri olan İslamiyet'e tekrar dönmeleri umut edilirken, aksine oraya giden Ali oğlu Mehmed'in zorla Hıristiyan yapıldığı ve kiliseye sevk edildiği gelen muhacirlerce belirtilmiştir. Dilekçeyi gönderenler, Bulgarlarca bu politika izlendiği müddetçe, anlaşma şartlarında bulunmasına rağmen, mallarımızı ne cesaretle idare edip, kira ya da satışını yapabileceğiz diyerek, antlaşma şartlarının uygulanarak Pomakların kurtarılıp hicretlerine müsaade edilmesini talep etmişlerdir (Ağanoğlu, 2001: 86).

Bunun üzerine Dahiliye Nezareti zorla Hıristiyan yapıp, minareleri yıkılan, camileri ise kiliseye çevrilen ve türlü zulümlere tabi tutulan bu Müslümanlara sahip çıkarak İstanbul Antlaşması hükümlerine aykırı davranan Bulgaristan'a durumun düzeltilmesini diplomatik bir lisanla hatırlatmıştır. Bu hususta anlaşmayı Bulgarlar adına imzalayan Toşef'e gönderilen 8 Kasım 1913 tarihli yazıda şunlar belirtilmiştir:

“Filibe ile civar köylerde yaşayan ahali-i İslamiye'nin merasim-i diniyelerini ifa hususunda muhafaza-i serbesti edemedikleri, ahali-i hükümet-i mahalliyenin cebr ve ikrah altında tanassura sevk edildiklerine dair kati ve mevsuk haberler alınmaktadır. Ezcümle Filibe Sancağı dahilinde Beşire kazasına mülhak ve kamilen İslam Pomaklar ile meskun bulunan Çinebane, İliane, Kurova, Durkova, Ortaköy, Rakilova ve Filibe sancağı dahilinde İstanmeka kazasına tabi Yerköprü, Dranova, Saftışta, Gündüzköy, Cepli, Çukurköy, Bayat karyelerine 1913 senesi Kanun-u Sanî'sinde mücavir Bulgar köyleri kılınmalarıyla sıyanet-i halk ve asayişe memur asakir ve ahali-i saireden mürekkep muhtelif kuva-yi müslimeye bi't-taaruz mevcud mabed-i İslamiye'nin minarelerini hedm ve tahrib, zükur ve inas bütün efrad-ı İslamiyeyi Bulgar adıyla tesmiye ve her köye bir papaz ikame ve tayin etmişler. Gerek bu ruhaninin...evamiri olmayan serbesti-i mezhebini muhafaza ile Hıristiyanlık ayinini kabul etmeyenler hakkında dövmek, hapsedmek ve hatta öldürmek suretiyle mezalim ve fecayi irtikab eylemişlerdir. Hükümet-i mahalliyeden başka bazı mesalih-i muhimme nezdinde icra olunan bütün teşebbüsat ve müracaat akim kalmış, köylüler İstanbul Konferansı'nın bu hususa dair ihtiva edeceği itilafa kadar mecbur-i intizar bırakılmışlardır. Ahkam-ı sulhiye neticesinde her iki devlet serbesti-i edyan esasını mükeffell bulunduğu halde ahali-i mezkure hakkında salifü'l-beyan tazyikatın aynı şiddetle berdevam bulunduğu

ve mabed ve merasimlerin şekl-i aslisine irca edilmediği de istihbarat-ı mevsuk cümlesindedir. Musalahanameye vaz-ı imza ve havi olduğu mevaddın icrasını vaad ve mükeffell suretiyle mal ve dini serbestiye riayetkar olduğunu isbat eden Bulgaristan Hükümeti'nin vekayii bi't-tahkik İslam tebanın temadi-i mazlumiyetine meydan vermeyeceğini ümit ve rica eyleriz.” (Ağanoğlu,2001: 86-87).

Rodop Balkanları ve Arda Nehri havzasında yaşayan Pomakların yaşadığı bölgelere gelen Bulgarlar önce imam, muhtar ve eşrafi öldürdükten sonra, camileri kiliseye çevirip papazları yerleştirmişler ve Hıristiyanlığı kabul etmemekte direnenlerin tırnaklarını, dişlerini sökmüşler, bazılarının ağız ve burunlarını kesmişler ve hatta akıl almaz başka işkencelerle öldürmüşlerdir. İstiladan sonra Gümülcine ve İskeçe'ye hicret edenler köylerine geri döndürülerek kadınların tesettürü ortadan kaldırılmış, isimler Bulgar isimleriyle değiştirilmiş ve Müslüman kızlar Bulgar erkekleriyle, Müslüman erkekler ise Bulgar kızlarıyla evlenmeye zorlanmışlardır (Ağanoğlu, 2001: 87). Öte yandan bazı nahiyelerin erkekleri kesilmiş, kadınlarına tecavüz edilmiş ve sonrasında alınlarına silah dayanıp, ölüm ile Hıristiyanlık arasında bırakılmışlardır. Biçareler de Hıristiyanlığı tercih edince oracıkta birtakım işaretlerle vaftiz edilmişlerdir (Cevad, (tarihsiz) : 129). Hatta bir gün Bulgarlar çanlar çalındığı zaman bütün halkın kiliselere gitmelerini emretmişlerdir. Kiliseye gitmeyecek olanların derhal kurşuna dizileceğini belirtmişlerdir (Cevad, (tarihsiz) : 136).

5 Ağustos Efrencî 1913 tarihli Tanin gazetesinin ikinci sayfasında yayınlanan, bir Fransız memurunun “*Bulgar Mezalimi*” başlıklı raporunda halkın anadan doğma hale getirilip, sokak sokak gezdirildiği, başlarının tuvalet çukurlarına sokulduğu, ırzlarına tecavüz edildiği, tırnaklarının söküldüğü ve diri diri yakıldığı bildirilmiştir. Bu işkenceler yapılarak Hıristiyan olmaya zorlandıkları dile getirilmiştir. Bunlara rağmen, Erikli köyünün muhtarı Hacı Bekir Efendi, “*Ben bir kere Müslüman oldum, bundan sonra asla dinimi değiştirmem*” demiştir (Tanin, No:1682, 5 Ağustos Efrencî 1913, s.2).

Bulgarlar zorla din değiştirme olayları esnasında Müslümanları gruplar halinde sıraya dizmişler, her gruba bir vaftiz adı vermişlerdir. Sonra Bulgar kiliselerinin merkezine (Exarkhos'a) bağlı bir köy papazı grupları dolaşıp, kendine

özgü türde dinsel öğreti öğrencilerini (Türkleri) kenara çekmiştir. Her birinin alınına kutsal suyu sürüp vaftiz ettikten sonra, domuz etiyle yapılmış sucuktan yemeye zorlamıştır. Daha sonra “bu kişi Hıristiyan olmuştur” diye verilen bir vaftiz belgesiyle merasimi sona erdirmişlerdir. Bundan sonra da erkeklerin fes giymesini, kadınların çarşafla dolaşmasını yasaklamışlardır (McCarthy, 1998: 171-172 ; Ağanoğlu, 2001:88). Bu hususta Dahiliye Nezareti Celilesi’ne gönderilen 14 Şaban 1914 tarihli belgede Bulgar zabıtının pazar yerinde Müslüman halka hakaret ettiği, halkın kıyafet ve dinine taarruz ettiği bildirilmiştir. Müftü Efendi’ye, İmam Hafız Hasan ve muallim Hüseyin Efendi’ye saldırdıkları, müftünün fesini, sarığını ayakları altında çiğnedikleri konusunda da şikâyet gelmiştir (BOA, DH.KMS, No:20/41).

Yine din değiştirmeye ilgili İngiliz arşiv belgelerinde yer alan 24 Eylül 1913 tarihli bir belgede Bulgaristan’da zorla Ortodoks yapılan Müslümanların dövüldükleri, mızrak ucuyla itilerek kiliseye götürüldükleri, kadınların peçelerinin açıldığı, kadınlar hamamına zorla girildiği noktasında Bulgar makamları nezdinde şikâyetçi oldukları belirtilmiştir. Aslında yapılan kötü davranışların boyutunu belirtmekte belki de en iyi ölçü, korkmadan şikâyet etmeyi dahi göze almış olmalarıdır. Yani bu şikâyetleri dikkate alınmaz ise Bulgar komitacılarının kendilerini daha kötü şekilde cezalandıracaklarını bilmeleridir. 169 ve 301 imzalı bu iki dilekçe de İngiliz makamlarına ulaştırılmıştır. Bu dilekçelerde, halk camileri yeniden açılmazsa ve zorla din değiştirme politikası sürerse Bulgaristan’da kalamayacaklarını, göç etmek zorunda kalacaklarını dile getirmişlerdir (McCarthy, 1998: 172 ; Ağanoğlu, 2001: 88). Bu şikâyetlerden sonra da “Din (Hıristiyanlık) için, her vasıtaya müracaat ederek yeni taraftar toplamaktan daha büyük bir hizmet düşünülemez” prensibinden hareket eden Bulgarlar, Hıristiyanlığa yeni taraftarlar kazandırmak için Selanik civarındaki havalide, akla gelecek bütün şiddet ve zorlama yollarına başvurmuşlardır. Bunun üzerine dul kadınlar, yetim kızlar, ölümden ve ölümden de ağır olan namuslarının kirletilmesinden kurtulabilmek için, din değiştirmek zorunda kalmışlardır. Hatta bu hususta, Selanik’in kumandan ve kaymakamı Rum metropolitine bütün göçmenlerin Hıristiyanlaştırılmasına dair bir emir göndermiştir. Böylece Bulgar ordusu ve resmi yetkililerinin de Bulgarlaştırma ve Hıristiyanlaştırma işleriyle bizzat uğraştıkları görülmektedir (Alp, 1990: 26).

Bulgar komitacıları da bu konuda resmi makamlardan hiç geri kalmamıştır. Komitacılar Razlık, Nevrekop ve Petriç kasabalarındaki halkı Bulgar yapmak için buralara papaz sevk etmişlerdir. Kabul etmeyenleri ise feci bir şekilde şehit etmişlerdir. Nevrekop ile Drama arasında bulunan köylerin ahalisini büyük küçük demeden, kadın ve erkek cümlesini katletmişlerdir (Dr. Cemil, 1330: 72). Rahmanlı'da da komitacılar yaptıkları katliamlardan sonra sağ kalan Müslümanlara, Hıristiyanlığı kabul etmeleri için baskıda bulunarak, otuzdan fazla köye, istekleri kabul edilmediği takdirde, hepsini camilere kapatıp dinamitle havaya uçuracaklarına dair tehditte bulunmuşlardır. Bulgar hükümetinin siyaseti doğrultusunda, komitacılar ve eşkıya çeteleri, Türkleri zorla vaftiz ederek Hıristiyanlaştırdıktan sonra, Türklerin “dini bütün Hıristiyan Bulgarlar” olabilmeleri için para, dayak ve öldürme gibi cezalar ile her Pazar Hıristiyan ayini yapmaya mecbur etmişlerdir. Yapılanların doğruluğu 18 Temmuz 1913'de Başkumandanlık Vekâleti'ne arz edilen ve Enver Paşa'nın parafesini taşıyan bir rapordan da anlaşılmaktadır. Rapora göre; Gümülcine bölgesinden Bulgar hükümet kuvvetlerinin çekilmesi üzerine, bunların yerini Bulgar eşkıya çeteleri almıştır. Bu çetelerce, kiliseye dönüştürülmüş olan camilerde, Müslümanlara zorla Hıristiyan ayini yaptırılmış, ayine gitmek istemeyenlerden her defası için 15 altın lira ceza alınmış ve gitmemekte ısrar edenler idam edilmiştir (Maranki, 1993:184-186; Alp, 1990: 27).

Ayrıca Bulgar papazları Türk kadın ve kızlarını Hıristiyanlığı kabul etmeleri için işkenceye tabi tutmuşlar, avuçlarını haçlara çivileyerek feci bir şekilde öldürmüşlerdir (Dr. Cemil, 1330: 85). Hıristiyanlaştırma yolunda şehit edilen Türklerin çocukları da rahip ve rahibelerin himayesine verilmiş, Hıristiyan mekteplerinde yetiştirilerek benliğinden koparılmıştır. Haç uğruna işlenen bir cinayetin açtığı yara, yine haçın koruması altında tedaviye çalışılmıştır (Şehbâl, A.86, 15 Kasım 1329, s. 271).

Bulgar Çarı, Prens Boris, Prens Kiril, Başkomutan ve tören elbiselerini giyen Ortodoks rahipler haç eşliğinde, Bulgar askeri ve gayr-i Müslimlerin tezahüratı arasında, işgal edilen Türk şehri Cisri Mustafapaşa'ya girmiştir. Bu tören sırasında taşınan haçlar, hilâlin haçla değiştirildiğini İslamiyet'in yerine zorla Hıristiyanlığın

getirildiğini göstermiştir. Nitekim bu gibi törenlerin hemen arkasından, camilerin tahrip edilmesi veya kiliseye çevrilmesi, Müslüman olan Türklerin, zorla vaftiz edilerek Hıristiyanlaştırılması ve Bulgarlaştırılması faaliyetleri başlatılmıştır (Alp, 1990: 87).

Bulgarlaştırma amaçlı uyguladıkları diğer bir yöntem de Türkleri zor kullanarak Bulgarlarla evlendirmek olmuştur. Askerlerle komitacılar genç kız ve kadınların yakınlarını öldürmekle yetinmemişler, genç kızları baskı yoluyla vaftiz ederek Bulgarlarla evlendirmişlerdir. Henri Nive'nin bu konuyla ilgili verdiği bilgiler kaynaklarda şöyle geçmektedir: *"...Birkaç yerde, bu alçak askerler ve komitacılar, yaptıkları alçaklıkların meydana çıkmaması için çalıştılar. Genç kızlar vaftiz edilerek cebren, ilk gelen Hıristiyanlara verildiler. Yani Bulgarlarla zorla evlendirilerek Hıristiyanlaştırıldılar. Bulgar askerleri ve çeteleri, Korkutova'da bütün kadınlarla erkekleri katletmişlerdir. Bunlardan sadece yirmi kadar güzel kıızı öldürmekten vazgeçip vaftiz etmişlerdir. Vaftiz merasiminden sonra ise bu zavallılar Hıristiyanlar arasında kapışılmışlardır. Yine Kilkış yakınlarında bulunan Korkunove köyünde de, Tane Nikolof ve Dedo Donçov idaresindeki çeteler, bu barbarlıkların aynısını tekrarlamışlardır. Bu çeteler de, sadece güzel kızları sağ bırakarak bunları cebren Hıristiyanlaştırmışlardır. Kızların arasında bazılarını ise din değiştirmeyi kahramanca reddettiklerinden dolayı derhal şehit etmişlerdir."* (Maranki, 1993: 187; Alp, 1990: 27-28).

Din değiştirmenin, evlendirmenin yanı sıra en çok başvurulan usül, Türkçe'yi yasaklamak ve Türk isimlerini Slav-Hıristiyan isimleriyle değiştirmek olmuştur. Kendilerine verilen Hıristiyan isimlerini söylemeyen Türklere para ve idam cezası uygulamaya başlanılmış hâlâ ısrar edenler ise öldürülmüştür (A.Halaçoğlu, 2000 A: 312).

Dolaştır'dan 24 Nisan 1913 tarihinde gönderilen bir mektupta öldürülen esirlerden ve zulümden kurtulmak için kaçmış olanlardan bahsedildikten sonra, Türklerin zorla Bulgarlaştırılıp Hıristiyanlaştırılmasına değinilmiştir. Mektubun devamına göre, Bulgarlar eski Bulgaristan'da ve istilâ etmiş oldukları yeni yerlerde Pomak Türklerini Bulgarlaştırmaya çalışmışlardır. Bu yüzden Türk-Müslüman isimlerini zorla Bulgar isimleri ile değiştirmişlerdir. Mesela Fatma'nın ismini Anka'ya, Ahmed'in ismini Trandafil'e, Safiye' nin ismini

Vasilkaya, Hıfıssıllah'ın ismini Harko'ya, İmam Hafız'ın ismini İstoyon'a, Hafız Ali'nin ismini Üstopan'a dönüştürmüşlerdir. Bunların yanı sıra Bulgar adı yerine eski Türk adını söyleyenlere para ile dayak cezası uygulamışlardır. Önce 15 altın lira para ile, buna da devam ettikleri takdirde, işkence ve ölüm ile cezalandırmışlardır. İşte böylelikle 111.840 Müslüman'ı Hıristiyan yapmışlardır. Her birinin isimlerini değiştirip Petko, Yovan, Marko gibi isimler vermiş, vaftiz merasimi bile yapmışlardır. Ayrıca bîçârelerin başlarına şapkalar giydirip kız almak, kız vermek mecburiyetinde bırakmışlardır (Maranki, 1993: 188-189; Alp, 1990: 28-29).

Bu konuda İsmail Bey'in 1913 yılında kardeşine yazdığı şu mektup da bu olayları kanıtlamaktadır: “...Ey benim biraderim siz oradan tahrir ediyorsunuz ki orada olan familyamı ve çocuklarımı bu taraflara gönderiniz fakat burasının ahvalinden suâl edersiniz eski Bulgaristan'da ve yeni Bulgaristan'da her nerede Pomak köyler var ise Pomakları kâmilen Bulgar yapıyor ve herkese Bulgarca isim koyuyorlar...” (Selimoğlu, Bayram, 1989: 19).

Yani Bulgarların, Bulgaristan topraklarında Bulgar ırkının dışında hiçbir topluluğun ve kültürün bulunmasına tahammülleri olmamıştır. Türk azınlığı milli benliğinden koparmak için örf ve adetleri yasaklanmıştır. Evlerin içine, çeyiz sandıklarına kadar uzanan Bulgar eli, ninelerin sandıklarında buldukları Türk Millî Rumeli kıyafetlerini bile makaslamıştır. Kılık kıyafet konusuna getirilen yasak ile Türk kadınlarının şalvar yerine etek veya pantolon giymeleri mecburi kılınmış, yaşlıların bile başları açtırılmıştır (Maranki, 1993:206). Ayrıca Müslüman cenazelerini Hıristiyan gibi elbiseleriyle gömmeleri de diğer bir yöntem olmuştur (Selimoğlu, Bayram, 1989: 16).

Hatta bu yıllarda Sofya'da ateşe militeri olan Mustafa Kemal de din değiştirme, baş açtırma, zorla şapka giydirme gibi olayları bizzat yerinde tespit edip el koymuş, durumu bir raporla Osmanlı hükümetine bildirmiştir. Baskılar aynen devam ederse de müdahale edileceğini bir nota ile Bulgar hükümetine bildirmiştir (Maranki, 1993: 206).

3.3. Türk-İslam Eserlerine Yönelik Türk İzlerini Silme Teşebbüsleri

Türkleri Türklükten ve Müslümanlıktan vazgeçirmek için kullanılan usüllerden biri de camilerin, türbelerin yakılıp yıkılması, hatta kiliseye çevrilmesidir. Bu şekilde Türklerin hafızalarından İslamiyet ile alakalı bütün mefhumların silinmesi yoluna gidilmiştir. Aynı amaçla, kiliseye dönüştürülmüş camilerde Hıristiyan ayini yaptırmak üzere Türk köylerine Bulgar papazları getirilmiştir (Alp, 1990: 23). Tüccarzâde Hilmi Efendi de Bulgarlar tarafından zorla camilere girildiğini, minarelere çanlar takıldığını, Kur'an-ı Kerim'in ayaklar altına alınıp çamura sürüldüğünü dile getirmiştir. Hatta türbelerin yıkılıp arpa ve saman ambarı yapıldığını, mezar taşlarının söküldüğünü belirtmiştir (Tüccarzâde İbrahim Hilmi, 1329,s.18).

Türklere ait camiler, mescitler kapatılmış, bazıları kiliseye çevrilmiştir. Selanik'te bulunan Ayasofya Camii'ni kiliseye çevirmeleri sırasında kendilerine karşı geldikleri bahanesiyle 500 kişi öldürülmüştür. Varna'da ise Bulgarların müezzinleri minareye çıkarmamaları yüzünden, ezan okumak mümkün olmamıştır (A. Halaçoğlu, 2002 A: 312). Keşan'da on dört cami, bir tekke ve dini kurumlara ait bütün binalar tamamen tahrip edilerek taş yığını haline getirilmiştir. Diğer yandan İstrumica kazası bir cehenneme çevrilmiş, katliamların yanı sıra üç cami tahrip edilmiştir (Maranki, 1993: 172).

Trakya'nın geri alınmasından sonra 12 Ağustos 1913'te tanzim edilen bir askerî raporda (Fatih Fırkası Kumandanı tarafından 30 Temmuz 1329 (1913) yılında Birinci Kolordu Komutanlığı'na gönderilmiştir) : Kara Mehmed köyündeki caminin tahrip edildiği, Hasköy'deki caminin ise ahır yapıldığı belirtilmiştir. Ayrıca Demirhisar'daki Sultan Camii tiyatroya çevrilmiştir (Ağanoğlu, 2001: 89). Bu haberi L'illustration dergisinde çıkan bir yazı da doğrulamıştır. Yazıya göre; Bulgarlar Demirhisar'daki caminin bir tarafını kahvehane, diğer tarafını ise konser salonu haline getirmişlerdir (Maranki, 1993: 173). Yine bu rapora göre; Lüleburgaz kasabasında Sokullu Mehmet Paşa tarafından inşa ettirilmiş olan Cami-i Kebir'in minaresi yıkılarak yerine ağaçtan yapılmış olan çardağa çan takılmış, içerisindeki minber yıkılmıştır. Ayet ve hadislerin üzerleri kireç ve badanayla örtülmüş, masalar

üzerine Hz. İsa ve Meryem tasvirleri konarak duvarlarına haç resimleri çizilmiştir (Maranki, 1993: 176; Alp, 1990: 23).

Başkumandanlık Vekâleti Celilesi'ne gönderilen başka bir rapora göre; Bulgarlar tarafından Edirne civarındaki Çürük köyünden Koşukavak'a kadar olan mıntıkada Türk ve Rum köylerinde bulunan cami ve kiliselerin tamamı tahrip edilmiş, yakılıp yıkılmıştır. Özellikle Ortaköy civarındaki camiler tamamen yerle bir edilmiştir (Alp, 1990: 25).

Yine Dolaştır'dan 24 Nisan 1913 tarihinde gönderilen bir mektuba göre, Bulgarlar din bakımından baskılar yapmış, Müslümanları Hıristiyanlaştırmaya çalışmışlardır. Mektupta, Dolaştır ve civarındaki Türk-Pomak köylerinde Babasıoturdu, Elcandra (İlcandra) (الجاندر), Ereğli, Ilıca, Kozluca, Vahriyan (واخريان), Örbek, Davutköy, Ambardere gibi yerlerde camileri yıkarak kiliseye dönüştürdüklerinden ve İslam köylerine papaz getirdiklerinden bahsedilmiştir (Alp, 1990: 23). Bunun yanı sıra Sofya'da altı kubbeli olan muhteşem bir cami, millî müze haline getirilip ibadete kapatılmıştır (Alp, 1990: 25). Serez'de ise Donço denen eşkiya liderliğindeki Bulgar çetesi, kadın ve çocuklarla dolu camiyi bombalarla havaya uçurmuştur (Ağanoğlu, 2001: 72). Başka bir köyde bulunan cami ise şarap deposu olarak kullanılmıştır. Özellikle Sultan Selim Camii'nin düşman eline geçmesi derin yaralar açmıştır. Selimiye Camii üzerine ağıtlar, şiirler dahi yazılmıştır (Duman, 2005: 146). Dahiliye Nezareti'ne 8 Eylül 1329 (1913) tarihinde gönderilen belge de, Bulgarların Edirne'yi istila ettikleri sırada Sultan Selim Camii Şerifi içinde bulunan taş kütüphanenin dahi kapılarını kırdıklarını ispatlamıştır (BOA, DH. KMS, No:1/4).

Kavala'da ise Maktul İbrahim Paşa Cami-i Şerifi Rumların kışkırtması neticesinde kiliseye çevrilirken, Dedeagaç'ın en büyük camisi de top ateşine tutulmuştur. Gözlemciler cami yakınlarında, Müslüman cenazelerinden oluşmuş yığınlar görmüşlerdir (McCarthy, 1998: 156; Dr. Cemil, 1330: 70). Ayrıca Ruscuk'ta Kara Ali ve Mustafa Paşa Camilerinin camlarını, kapılarını kırmışlardır. Cuma namazını camide eda etmekte olan müftü, camiye saldıran Bulgarlar tarafından dövülüp tehdit edilmiştir (Önelçin, 1986: 107-115).

Bu konuda 28 Temmuz 1913 tarihli İkdam gazetesinde, Keşan'da bulunan Gelibolu mutasarrıfından Dahiliye Nezareti'ne 12 Temmuz 1913 tarihinde gönderilen telgrafnamenin sureti bulunmaktadır. Telgrafta, İslamlara ait birçok dükkân ve minarenin Bulgarlar tarafından bir taş yığını haline getirildiği vurgulanmıştır. Beş cami-i şerif, üç tekke, üç mektep tahrip edilmiştir (İkdam, 28 Temmuz Efrencî 1913, No:5903). Fakat Bulgarlar bunlarla da yetinmemişler, İslam mezarlarındaki taşları tahrip etmek ve mezarlarındaki kemikleri dışarı atmak şeklinde devam etmişlerdir (Maranki, 1993: 210). Meşhur Fransız edibi Piyer Loti "*Deyli Telgraf*" gazetesine konuyla ilgili şöyle bir telgraf çekmiştir:

"...Bulgarların Trakya'da yaptıkları bana anlatılanları gölgede bırakıyor. Bulgarlar, Havza'da cami ve minareleri yıkmış, kabristanın bütün mezar taşlarını kırmışlardır (Beliğ,1936: 53). Ölülerini mezarlardan çıkarıp, parçalanan kemiklerle eğlenmişlerdir. İşte köyde bir kuyu; kuyudan pis bir koku çıkmakta; Bulgar askerleri tecavüz ettikleri çocuk ve kadın cesetlerini bu kuyuya atmışlar, cesetlerin kuyunun dibine çökmesi için ise üzerlerine mezarlardan söktükleri mezar taşlarını yığılmışlardır. Burada binden fazla kişiden, yaklaşık olarak 40 kişi katliamdan kurtulabilmiştir..." (Maranki, 1993: 210).

Bu husustaki önemli bir ayrıntı da, Bulgarların yapmış olduğu mezalimi, Bulgar makamlarınca yazılmış resmi yazıların, tebligatların veya emirlerin ispatlamasıdır. Bulgarların Pınarhisar ilçesinden, bütün nahiye müdürlerine yazmış oldukları 1743 numaralı ve 8 Mayıs 1329 tarihli bir vesikada, imza sahibi Bulgar kaymakamı şöyle emretmiştir : "*Son, yani dördüncü tertibi teşkil etmek üzere, talim için Pınarhisar'a göndermiş olduğumuz bütün gençlerin isimlerini bildiren bir listeyi gönderiniz. Bununla birlikte, Türk mezarlıklarının taşlarını çıkarıp, toplayınız ve mezarlıkları temizleyiniz*" (Şehbâl, A.82, 15 Eylül 1329, s.188). Bu emir üzerine Bulgarlar devam etmiş, Tekirdağ'da bir camiyi yakmış, mezarlıkları tamamen tahrip etmişlerdir. Kırklareli'nde ise bir caminin şerefesinden yukarısını yıkıp, hilâl yerine haç dikerek, kiliseye çevirmişlerdir. Caminin avlusunda bulunan bir türbeyi de tahrip edip kabirdeki kemikleri etrafa atmışlar ve türbenin baş tarafına da haç dikmişlerdir (Dr. Cemil, 1330: 92). Öte yandan Türklerin Dobruca'daki eserlerini imha etmek isteyen Bulgarlar, Türkleri aşağılamak maksadıyla Tekke köyündeki Akyazılı Sultan

Türbesi'nin tepesindeki hilâli indirerek haç takmış ve türbedarı öldürmek için pencereden bomba atmışlardır (Ağanoğlu, 2001: 89).

3.4. Bulgar Mezaliminin Türk ve Yabancı Basına Yansımaları

Balkan Savaşları, Türk basın hayatında hareketliliğin yaşandığı yıllara rastlamıştır. Bundan dolayı araştırmamızı desteklemesi açısından bu dönemde yayımlanan bazı gazete ve dergilere de değineceğiz.

Tanin gazetesinin 9 Temmuz 1913 tarihli “Bulgarların mezalimi cedidesi” adlı makalesinde, Bulgarların yaşlı, çocuk demeden yaptıkları mezalimden bahsedilmektedir. Onların daima uhuddan, sulhdan bahsettiği fakat yine kendilerinin anlaşmayı ayaklar altına aldıkları belirtilmiştir. Konuya şu şekilde değinilmiştir: “... insanlığı, insanları, namusu ayak altına alan bir kavim için ahîdnameyi yırtmak kadar kolay bir şey var mı? Zaman geçtikçe Bulgarlar zulmü arttırıyorlar. Zulüm arttıkça bunun hesabı da çoğalıyor. Devlet-i Osmaniye bu yeni zulümlere karşı yeni hesaplar sormak mecburiyetindedir...”.

Ayrıca makale, Bulgarların Türk esirlerine pek şiddetli davranmasından söz ederek, Bulgarların bu esirlere silah verip Sırlara ve Yunanlara karşı savaşa gönderdiğini belirtmiştir. “Balkanlarda hukukun olduğunu zannediyorduk, fakat bu derece gaddarâne tavır alınacağı aklımıza gelmezdi” diye vurgulanarak devletler hukukunun Balkanlar’da yok edildiğine dikkat çekilmek istenmiştir. Bu fikir “Esirlere eskiden kürek çektirilirdi, fakat düşmana karşı top atılmaz, kılıç sallatılmazdı” cümlesiyle de desteklenmiştir (Tanin, 9 Temmuz Efrencî 1913, No:1656).

Tanin gazetesinin 18 Temmuz 1913 tarihli “Nokta-i Nazırımız” başlıklı makalesinde ise, Bulgarlar tarafından Türkler ve Rumların nasıl katledildiğine değinilmiştir. Edirne’deki bu felaketlerin tüm İslam aleminin içinin parçalanmasına neden olduğu ileri sürülerek şöyle ifade edilmiştir : “Çin’de düçâr-ı zulm olan bir tebaa için donanmalar gönderen Avrupa’nın, Edirne vilayetinde katledilen, namusları heder edilen yüz binlerce biçaregâmi tahlisden bizi men etmeğe çalışması hissiyât-ı insaniye ile kabil-i telif mi? Binlerce fersah mesafedeki bir Avrupalıyı

kurtarmaya çalışmak için şayân-ı takdir bir hareket oluyor da, yanı başımızdaki biçare Müslümanlara yardım etmek şayân-ı tevbih bir cinayet mi olacak? ... Artık Osmanlı Devleti tereddüt etmemeli, ordusuna emir vermelidir. Ordumuz yürüsün. Türkiye'ye karşı mezalimin ne dereceye kadar ileri götürüleceği ordumuz yürüdükten sonra anlaşılın” (Tanin, 18 Temmuz Efrencî 1913, No:1665).

Yine Tanin gazetesinin 4 Ağustos 1913 tarihli “İcrası Zarurî Bir Teşebbüs” “Üsârâmızın Katl ve İdamı Münâsebetiyle” başlıklı makalesinde, Bulgarların bir kasap tavrıyla Rumeli'deki halkı koyun gibi boğazladıkları ifade edilmiş ve şöyle eklenmiştir : *“Bunların hepsinden şer'i, Bulgar asâkiri ve memûrîn-i resmiyesi tarafından esirlerin işkence ile öldürülmesi, kurşuna dizilmesidir. Bununla beraber, birkaç köylümüze önünde zavallı dindaşlarının, zavallı esir silah arkadaşlarının feryad-ı elimi işittirilmiştir”*. Aynı makalede, Bâb-ı Âlî'nin Lahey Antlaşması'nı imzaladığına temas edilerek hükümetten, önce büyük devletlere, onlar dinlemezse de Bulgaristan'a başvurması talep edilmiştir. Devletlerden resmi memurlarını göndermeleri ve tahkikat komisyonları kurmaları, bunun neticelerinin de beklenmesi istenmiştir. Eğer bu tahkikatlardan haklı çıkılırsa, devletlerin Osmanlı Hükümeti'ni serbest bırakması, böylece esirleri, dindaşları kurtarması talep edilmiştir.

Ayrıca Edirne'nin kimde kalacağına da değinilmiştir. *“... Edirne bizde kalırsa Bulgarların intikam hissi ortaya çıkacak denilir. Peki ama Edirne Bulgaristan'da kalırsa bizdeki intikam hissi daha şiddetli daha meşru olmayacak mı? Bulgarların intikam hissini tahrik etmekle, boş yere asker besleyecek, masraf yapacakmıyız. Acaba Edirne'nin berisine çekilirsek daha çok masraf yapmayacağımız temin edilebilir mi? O vakit büsbütün hırsları, emelleri büyüyecek olan Bulgarlar İstanbul'a göz dikecekler. Osmanlı Devleti de işini gücünü bırakıp oraya asker dönecek, para sarf edecek. Bu da gösteriyor ki Edirne Bulgaristan'da kalırsa yapılacak olan masraf daha külfetli olacak...”* şeklinde bir durum değerlendirmesi yapılmıştır (Tanin, 4 Ağustos Efrencî 1913, No:1681).

Diğer taraftan 5 Ağustos 1913 tarihli Tanin gazetesinde, 23 Temmuz 1913'de Edirne'den bir muhabirin yolladığı telgraftan bahsedilmektedir. Bu telgrafta, Bulgarların Osmanlı esirlerine kötü muamele ettikleri, her gün yürekler parçalayan

tafsilat alındığı belirtilmiştir. Telgraf şöyle devam etmektedir : “... *Eski Zağra’da dört bin esir bir ağ ile hapsedilmiş, üzerlerine Bulgar askerleri ateş etmiştir. Çoğu şehit olmuş, yalnız üç kişi nasıl olmuşsa firara imkân bulmuştur. Bunlar on gün idare edip, perişan halde Edirne’ye varmışlar ve bu elim haberleri getirmişlerdir...*”(Tanin, 5 Ağustos Efrecî 1913, No:1682).

Konuyla ilgili bir başka yayın olan İkdam gazetesinin 18 Temmuz 1913’deki “Bulgar Mezalimi” başlıklı makalesinde, bir gün önce Atina Ajansı’ndan gelen haber ele alınmıştır. Bu habere göre; Bulgarlar Demirhisar’da yüz dört kişiyi ve üç Rum rahibi katletmiştir. Bunlar arasında iki kadın ve iki çocuk da vardır. Rahiplerden üçünün gözleri oyulmuş, kolları kesilmiştir. Pek çok genç kız ile kadının namusu çiğnenmiş, mağaza ve haneler yağmalanmıştır (İkdam, 18 Temmuz Efrecî 1913, No: 5894, s.4).

Yine İkdam gazetesinin 28 Temmuz 1913 tarihli “Trakya” başlıklı makalesinde de, Taviran (طويران) kasabasındaki Bulgar vahşetleri ele alınmıştır. Sadece bu kasabada Bulgarların öldürdüğü Müslüman sayısının otuz bin kadar olduğu belirtilmiştir. Makaleye göre kadın ve kızların ırzlarına tecavüz edilmiş, bu yüzden kimse sokağa çıkamaz olmuştur. Bulgarlar kapıları, pencereleri kırmıştır. Malı, mülkü, ırzı heder edilen bu halkı, Yunan askeri felaketten kurtarmış, kiliseye çevrilmiş olan camileri tekrar cami haline getirmiştir. Ayrıca Bulgarların bu vahşetleri Bulgar ruhanî memurları tarafından da doğrulanmıştır. Önceleri bu mezalimi yalnız Bulgar komitacıların yaptığı zannedilirken, Avrupa gazete muhabirleri, konsolosluklar ve Yunan-Sırp kumandanları mezalime Bulgar askerlerinin de iştirak ettiğini bildirmiştir. Bulgarların bu cinayetlerine karşı halk Yunan ordusunu insanî hareketleri nedeniyle bir kurtarıcı olarak görmüştür. Demek ki Yunanlar gelmese oradaki Müslümanlar ölmek ya da zorla din değiştirmek şıklarından birini seçeceklerdi. Makaleye şu cümlelerle son verilmiştir: “... *Zulmün mü, adaletin mi bir hükümeti payidar ettiğine işte Bulgarların uğradıkları son hezimetler birer delildir. Eğer Bulgarlar eline düşmüş olan halkın canını, malını korusaydı, galip iken mağlup olmazlardı. Ahalinin nefretini de kazanmazlardı. Bu mezalimler ile anlaşıldı ki, dünyada Bulgarlar kadar vahşi, zalim, din haini, milliyet düşmanı bir kavim yoktur...*”. (İkdam, 28 Temmuz Efrecî 1913, No:5903).

Aynı tarihte yayınlanan “Bulgar Vahşetleri ve Mezalimi” adlı makalede ise, Bulgar askerinin öncülüğünde Yenice’ye doğru sevk edilen iki yüz kadar Osmanlı esirinin Bulgar efradı tarafından öldürüldüğü 14 Temmuz 1913’de Başkumandan vekili Ahmed İzzet tarafından bildirilmiş diye geçmektedir. Bunun yanı sıra Edirne’den gelen bir başka haber de şöyle aktarılmıştır: *“Memleketimiz düşman istilasına uğradığı dört aydan beri Bulgar askeri ve Bulgar hükümeti tarafından ahali-yi Müslime ve gayr-i Müslime reva görülen mezalim ve tadiyah tarif olunmaz bir dereceyi bulmuş ve adeta ahali-yi merkûme hayatlarından feragat derecesine gelmişlerdi. Bulgar ordusuyla Bulgar memurları bütün kavâid-i insaniyeti ayaklar altına alarak sırf arzu-yu hün-hârânelerini tatmin için binlerce millettaşlarımızı su gibi kestiler. Kadınlarımızın namusuna taarruz ettiler”* (İkdam, 28 Temmuz Efrecî 1913, No:5903).

Bunun yanı sıra İkdam gazetesinin 29 Temmuz 1913 tarihli “Bulgarlar mı medeni imiş, yoksa Türkler mi?” başlıklı makalesinde, Avrupa gazetelerinin Balkan Savaşı’nın başlangıcından itibaren Müslümanlara yapılan katliamı haber verdiği ifade ediliyor. Bulgarlar tarafından öldürülen Müslüman sayısının 200 bin ila 220 bin arasında olduğu belirtilmiştir. Bulgarların amacının arazi sahibi Müslümanların sayısını azaltmak olduğunu, geride varis kalmasın diye pek çok ailenin çocuklarının kesildiğini Bulgar subaylarının bile itiraf ettiğine dikkat çekilmiştir. Makale şöyle devam etmektedir : *“Bu hakikatleri biz Türkler ve Müslümanlar tamamıyla biliyorduk. Bildiklerimizi yazdık ve söyledik, risalelerin ve Hristiyan (!) Bulgarlar hakkındaki sözlerimizin hükmü olmuyordu. Yunanlılar işin içine girdiler de gözleriyle gördükleri mezalimi alem-i medeniyete bildirdiler. Atina şehr-i emini durumu şu cümleleriyle ifade etmiştir: “dünya dünya olalı mezalimin bu derecesi görülmemiş, işitilmemiştir. Barbarların hücumu sırasında bile insaniyet aleyhinde bu derece feci cinayetler olmamıştır”.*

Makaleye göre; Bulgarlar, yerlerine geri dönen Müslümanlara mal ve mülklerini iade edeceklerini söylemişlerdir. Fakat hangi Müslüman onca mezalimin olduğu yere mal, mülk için döner. Ne kadar Bulgar avukat yamağı varsa Edirne’ye gelmişler, Müslümanları tehdit ile mallarını cüz’i bir şey karşılığında ellerinden almak istemişlerdir. Daha muharebe bitmemişken Rumeli’deki Müslüman

köylülerine mallarını zorla Bulgarlara sattırmışlardır. Elleri verilen cüz'i para ise biraz ötede katl ile geri alınmıştır.

Lord Morley (مورلى لورد) ise olayları şöyle değerlendirmiştir :
“Lütfen bir kere de şu Edirne vilayetini tetkik etsinler. Oralardan çekilen Bulgar askeri Makedonya’da yaptığını yapıyor. Kasaba, köy bırakmıyor, yağma ediyor, yıkıyor, yakıyor. Bulgar askeri tahripten başka bir faaliyet bilmiyor. Ayağını bastığı yerlerde sefalet, zaruret, gözyaşları bırakıyor. Yalnızca Taviran (طويران) kazasında otuz iki bini katledilen ve Makedonya eşkıya reislerinin hükmü altına giren Türklerin aza-yı beşeriyetten olduğunu medeni Avrupa’nın nazar-ı insafına arz eyeriz. Hıristiyanlık nâmına ilân-ı harp ediyorum diye Avrupa Hıristiyan alemini aldatan Kral Ferdinand’a bugün vücûd-u Hazreti İsa, ervâh-ı havariyyum âlem-i bâlâdan nefretler yağdırıyorlar. Hıristiyanlık nâmına ebedi silinmez bir leke süren Kral Ferdinand hükümet-i zalimesi ile Bulgar askeri ve gönüllüleri, Makedonya komitacıları kendilerini yine himaye ettirirlerse bütün ervâh-ı maktûlin “ey medeniyet”, senin namına ne kadar cinayetler irtikâb edildi, ey din-i iseviyet senin nâmına ne kadar masum kanı akıtıldı! diye bağıracaklardır” (İkdam, 29 Temmuz Efrencî 1913, No:5904).

Hemen akabinde İkdam gazetesinin 30 Temmuz 1913 tarihli “Bulgar vahşet ve mezalimi” başlıklı makalesinde Matbuat Müdüriyet-i Umumiyesi’nden gelen haber konu edilmiştir. Habere göre, Meriç yakınlarında yirmi Müslüman bağlanarak kurşuna dizilmiş, yine o civarda üç kadının memeleri ve kolları kesilerek katledilmiş, bunların cenazesine tanık olunmuştur. Bulgarlar o havaliyi tahliye ederken Müslüman kadınların ırzlarına tecavüz etmişler, on iki Müslüman’ı yanlarında götürmüşler, kasabayı da ateşe vermişlerdir. Bir İngiliz Bahriye nazırı ise bizzat gördüklerini şöyle aktarmıştır : *“Doksatu’ya (دوقساتو) girdiğim zaman ilk gördüğüm manzara köpek sürülerinin sokakta insan cesetlerini yemekte olmalarıydı. Şehir yıkılmış ve bir harabeye dönmüştü. Birçok kez seslendikten sonra nihayet kayalar arasından bir iki kadın meydana çıktı. İnsan cesedi o kadar çokmuş ki bunları defn için kâfi miktarda mezarıcı bulunamadığından muvakkaten şehrin ortasına yığılmışlardı. Bunların birçoğu evvelce gömülmüş olmasına rağmen*

katliamın ne kadar müthiş olduğunu tahmin etmek kolaydır. Bir havalide takriben 120 kadın ve çocuk katledilmiş. Burayı bizzat ziyaret ettiğim zaman henüz 30 cesedin kaldırılmış olduğunu gördüm. Her cesette süngü yaraları görülmekteydi. Cesetler parça parça edilmişti. Duvar yerden iki metreye kadar kan lekeleriyle doluydu. Hayatta kalanlar, diğerlerinin birden bire öldürülmediğini, yavaş yavaş süngü ile azap içinde katledildiklerini söylediler. Bir odada altı küçük çocuğun cesetlerini birbirini üzerinde gördüm. Buradaki zengin bir Müslüman'ın hanesine kadın ve çocuktan mürekkebe bir kabile, caniler tarafından katledilmek maksadıyla sevk edilmiş, fakat bunlardan bazıları her nasılsa evin yukarısına kaçmayı başarmış, halıların ve kanepelerin altına gizlenmişlerdi. Bütün duvarların, halıların kılıç ile kesildiğini, her tarafın insan kanına boyanmış olduğunu gördüm. Hatta duvardaki bir soba deliğinden dışarı çıkmaya çalışmış yedi yaşındaki bir çocuğun orada saplanıp kalmış olduğunu, arkasından dört süngü yarasıyla katledildiğini müşahade ettim ve cesedi muayene eyledim. Diğer odada bir kadın ile çocuğunun duvara çakılarak öldürüldüğünü gördüm. Ayrıca şehir içerisinde ekseri çocuk ve kadın olmak üzere henüz gömülmemiş 600 cesedi birer birer saydım” (İkdam, 30 Temmuz Efrencî 1913, No: 5905, s. 2).

Ayrıca İkdam gazetesinin 31 Temmuz 1913'deki baskısında da, Başkumandanlık Vekâleti'nden gelen 16 Temmuz tarihli telgrafnamede Müslümanlara karşı uygulanan zulüm anlatılmıştır. Üzerinde birçok insan saçı olan kanlı bir dirgen bulunduğu ve o kadar yağmura rağmen kan görünmesinden, orada birçok insanın koyun misali boğazlandıklarının anlaşıldığı bildirilmiştir. Ayrıca Bulgarların, esirlerin gözlerini oyduğu, yüzlerinin derisini yuzduğu de bu telgrafta kaleme alınmıştır (İkdam, 31 Temmuz Efrencî 1913, No:5906).

Yine Bulgar mezalimini konu edinen Sabah gazetesinin 6 Ağustos 1913 tarihli “Medeniyet Namına!” “Osmanlıların Avrupa'dan Bekledikleri Eser-i Adalet” başlıklı makalesinde, Avrupa'nın da Bulgarların işledikleri mezalimden haberi olduğu, Trakya'nın açık olduğu, vahşetlerin açıkça görülebileceği ifade edilmektedir. Makale, bu noktada şu soruları sormaktadır : “Sorarız ki bu sûretle müttehem bir hükümet, saha-i fecâyi olan Trakya kıt'ası hakkında müddeiyat serd ederse, iddiaları müstemi olabilir mi? Trakya'yı harab etmiş, kasabalarını, köylerini yakıp yıkmış,

âhalinin bir kısım-ı mühimini ordusuna katlettirmiş olan bir hükümetin siyaseten de dikiş tutturamadığı o muhite muavedeti nasıl caiz görülebilir ?” (Kelekyan,1913: 1).

Balkan Savaşları döneminde etkin olan bir diğer basın organı da “Şehbâl” dergisidir. Derginin 1 Ağustos 1329 (1913) tarihli baskısında da Bulgar mezalimine yer verilmiştir. Karaağaç’ta Osmanlı esirlerini tel ile sırığa bağlayarak, cesetlerini kuyuya ve nehre attıkları ifade edilmiş, fotoğrafları da eklenmiştir. Yürüyüş köyünde ise üç kişiyi parça parça etmişler, gözlerini oyup, parmaklarını kesmişlerdir (Şehbâl, A.80, 1 Ağustos 1329, s. 146-147).

Mezalim hakkında Türk basınının yanı sıra yabancı basın kaynaklarında da birçok haber yayınlanmıştır. Örneğin; Sofya’da çıkan **Narod** gazetesinde yazılanları Celal Bayar aktarmıştır: “*Bugün Edirne gayet müthiş bir manzara arz etmektedir. Cisri-Mustafa Paşa’yı Ekim’de, yani Bulgarlar tarafından zaptedildikten iki hafta sonra ziyaret ettik ve orada görmüş olduğumuz perişanlıktan dehşete düştük. Bir tarafta dağ gibi yığılmış insan cesetleri diğer tarafta gene birçok yaralı ve esir görülmektedir*” (Bayar, 1997: 214).

Kiyef’te çıkan **Kiyefska** gazetesinde bir Bulgaristan muhabirinin haberini de Belig söyle kaleme almıştır: “*Kırcaali ve Rodop cihetlerindeki Bulgar askerleri, bütün Pomak köylerini; insan, hayvan ve çocuklarıyla beraber top ateşiyle mahvettiler. Kırcaali’den cenuba giden yollar elleri arkasına bağlanarak boğazlanmış ihtiyarlarla doludur*”. Öte yandan Viyana’da çıkan **Vinersun und montag çaytung** gazetesi ise Kavala’dan gelen bir mektubu nakletmiştir. Mektuba göre, bir gün beş Bulgar komitacısı Kavala’ya gitmiş ve kaymakamı esir etmişlerdir. Arkasından 25-30 kişi daha gelmiş ve Türkleri katliama başlamışlardır (Belig, 1936: 55).

24 Ocak 1913 tarihli, Romanya’nın **Universal** gazetesinde de, Bulgar ordusunun on altıncı piyade taburunun ihtiyar askerlerinden Pote Kançef’in ifadesi yayınlanmıştır. Ahmed Cevad eserinde bu ifadeye de yer vermiştir : “*Üç gün yemek vermediklerinden dolayı firara mecbur oldum. Türklerin esir olmalarının başlıca sebeplerinden biri onların da bizim gibi aç kalmalarıdır. Sırp ve Bulgar askerleri, Müslüman esirlerine çok barbarca muamele ediyorlar. Bize Sofya’ya götürmek*

üzere 1500 esir vermişlerdi. Bunlarda dört kişi kalıncaya kadar hepsini subayların huzurunda katlettik ve yolda hangi köye girdiysek çoluk çocuk bütün Müslümanları kestik” (Cevad, (tarihsiz) : 121).

Dviçes Folks Bilat gazetesinde, Türk Devleti’nde hizmette bulunan bir Fransız Generalinin raporu neşredilmiştir. Ahmed Cevad’ın eserinde rapor şu şekildedir: “*Yerli Rum halkının Bulgar komitacılarına rehberlik ederek, onlara Müslümanların evlerini gösterdiklerine ben bizzat şahit oldum. Hıristiyan evleri, bu katliam sırasında, beyaz bir haç ile ayrılmaktadır. İslam halkı, bilhassa kadın ve çocukları, bir camide gizlenmeye mecbur oldular. Bulgarlar ise bu camiye abluka ederek, yarı açık olan kapıdan içeriye doğru makineli tüfeklerle ateş açmışlardır. Bulgarlar, bununla da yetinmeyip, camiye bomba atarak içeride bulunan halkı, kelimenin bütün manasıyla kasap gibi kesmeye başlamışlardır. Ertesi gün sabahleyin, caminin önünde yirmi beş İslam’ın naaşını gördüm* (Cevad, (tarihsiz) : 145).

Ayrıca Belçika’nın en mühim gazetesi olan **Lösuvor**’daki haberi Belig şöyle nakletmiştir: “*Yunanlar, Sırlar, Bulgarlar geçtikleri yerlerde; çocuk, kadın, ihtiyar bütün Türkleri kesiyorlar, Müslüman köyleri yakılıyor, camiler yıkılıyor; Cuma-i bala, Menlik ve Petriç kazalarında Müslümanlar katledilmiş, yollar cesetlerle dolmuştur. Selanik’te ecnebilerin gözleri önünde bir gecede 150 İslam öldürülmüştür. Bulgarlar cephaneliği ateşe vererek bine yakın Türk askerinin şehadetine sebebiyet verdiler. Selanik’te esir olan 12 bin Türk askeri açlığa mahkûmdur*” (Belig, 1936: 55).

Milano’da çıkan **Sekulu** gazetesinin, Rumeli’deki hususî muhabiri Losyen Mangrini’nin Bulgarlar tarafından yapılanlar hakkında neşrettiği (Selanik, Nisan 1913 tarihli) bir mektubun tercümesi Cevad’ın eserinde şu şekilde aktarılmıştır: “*Artık sükût edemiyoruz. Boğazlanan Makedonya masumlarının toplandığı yerde, Selanik’te, Bulgarlar tarafından Türklere karşı yapılan katliam yağmaları bütün fecaatiyle, bütün vahşeti ile his ve idrak ediyoruz. Bulgarlar ve Yunanlılar, bir kan ve ateş şelalesi gibi hücum ettiler. Binlerce Türk köylüsü evlerinin yakıldığını, yağma edildiğini, zevce ve kızlarının iffet ve namuslarının kirletildiğini*

görmüşlerdir... Selanik'te İtalyanlar, Almanlar ve Fransızlar ile görüşerek Bulgarların neler yaptığını sorduğum zaman "kötülükler... kötülükler" cevabını vermişlerdir" (Cevad, (tarihsiz) : 133-134).

3.5. Diğer Azınlıklara Yapılan Zulümler

Balkan Savaşları sırasında Türklerin yanı sıra Müslüman olmayan pek çok unsur da mezalime uğramıştır. Sırlar ve Karadağlılar Arnavutlara; Bulgarlar Musevi ve Rumlara; Yunanlar da Musevi ve Bulgarlara büyük ölçüde zulüm yapmışlardır.

Bulgarlar, Rumları Bulgarlaştırma yoluna gitmişlerdir. Koşukavak'tan Edirne'ye kadar olan yörede Rum kiliselerini yıkarak, para ve dayak cezaları vererek Rumları Bulgarlaştırmak istemişlerdir. Rum kiliselerini Bulgar kiliselerine çevirmişlerdir. Edirne'ye Osmanlı askerlerinin girişiyle Müslim ve gayr-i Müslim bütün halk, bunu Allah'ın bir lütfü sayarak secdeye kapanmışlardır. Bu arada Meriç'in sularının Rum ve İslam ölüleriyle dolu olduğu bildirilmiştir. Bu sebepten Edirne'nin ileri gelen Ermeni, Rum, Musevi ve Müslümanları Bulgar zulmünü protesto amacıyla bir miting düzenlemişlerdir (Sayılğan, 2006: 261-262). Rumlar da Hıristiyan olmalarına rağmen, sadece milliyet ve kilise değişikliğinden dolayı, Bulgaristan'dan papaz ve öğretmen getirip Rumlara dillerini, milliyetlerini zorla değiştirmek istemişlerdir. Bulgarlara göre, Rumlar Bulgar'dı, ama sonradan Osmanlı olmuşlardı. Bu yüzden yeniden Bulgar olmaları gerekliydi. Nitekim görüşlerine göre Bulgaristan'da Bulgarlardan başka bir millet yaşamıyordu, yaşamaya da hakkı yoktu. Bulgarlar, Rumları kilisedeki ayinlerine ve okullardaki Bulgarca öğretime tabi tutmakla da kalmamışlar, aynı amaçla giyilen kıyafetleri de değiştirmeye kalkışmışlardır. Onlar, özellikle Türklerden diğer milletlere geçen kıyafetlere hakaret ederek karşı gelmişlerdir : *"Artık siz Bulgar oldunuz ve olacaksınız. Size Bulgaristan'dan daskal ve kesiş getireceğiz, neden bu başınızdaki Osmanlı ser-pûşu"* diyerek binlerce küfürle Osmanlı fesine hakaret etmişlerdir (Alp, 1987: 49).

Yine İkdam gazetesinin 28 Temmuz 1913 tarihli "Bulgar Vahşet ve Mezalimi" başlıklı makalesinde Bulgarların Rumlara karşı bu kötü tutumundan bahsedilmiştir. Buna göre; Osmanlı ordusunun halkı mezalimden kurtaracağını anladıkları gün, son bir hatıra bırakmak üzere Edirne ahalisinden 48 Rum'u

kollarından bağlayarak Meriç'e atmışlardır. İstasyonu ateşe verirken yine üç-dört tane Rum'u bodruma tıkayarak beraber yaktıkları da ifade edilmiştir (İkdam, 28 Temmuz Efrencî 1913, No:5903).

Bunun yanı sıra Bulgarlar Yahudilere de zulüm yapmışlardır. Bulgarların bizzat kendi kazandıkları topraklara gönderdiği ve Milli Bulgar Bankası'nın şubesini açmakla görevlendirdiği bir Bulgar memuru yaşadıklarını şöyle anlatmıştır : *“Kasabanın yarısını oluşturan Türk ve Yahudi evleri tamamen boş. 25 kadar komitacı güpegündüz yetmiş yaşlarında bir Yahudi'ye saldırdı ve başını taşla yardılar. Ben müdahale edince bana da saldırdılar. Korkunç bir durum! Sivil Türk köylülerinin nedensiz yere öldürüldüğünü, mallarına, mülklerine el konulduğunu, karılarının çocuklarının açlığa terk edildiğini görünce insanın yüreği parçalanıyor. Radovişte ile İştîp arasında yaklaşık 2000 Türk muhacir (çoğu da kadın ve çocuk) açlıktan öldüler. Sahiden yalnızca açlıktan...”* (Ağanoğlu, 2001: 71).

Bulgarlar Musevilerin sinagoglarını tahrip etmişlerdir. Yunan ve Bulgar baskısından dolayı Musevilerin bir kısmı Ankara'ya göç etmiş, Selanik Boşnaklarının bir kısmı Anadolu'ya gelmiştir. Menlik halkının hemen hepsi Yunanistan'a kaçmıştır (Sayılğan, 2006: 263).

Ayrıca, Selanik'teki Fransız Başkonsolosu Jouselin, 17 Ocak 1913 günü, İstanbul'u aramış ve Büyükelçi Bombard'a durumu şöyle bildirmiştir : *“Bulgar ve Yunan askerleri anarşi halinde, şehirde, Fransızlara ait ne varsa yağma etmişler, çalmışlar, çırpmışlar hatta konsolosluk binasına bile tecavüz etmişlerdir... Bu işgal edilen yerlerden “çığ” şeklinde feryatlar gelmiştir”* (Bardakçı, 1985: 422).

Yine zulme uğrayan diğer bir halk da Arnavutlar olmuştur. Arnavutların çoğu, haklı olarak, topraklarının istilâsı olarak algıladıkları duruma karşı şiddetle direnmişlerdir. Yunanlar, Karadağlılar ve Sırlar buna çok sayıda Arnavut'u öldürerek yanıt vermişlerdir. Kuzey Arnavutluk ve Kosova'da yaşayan Arnavut siviller Karadağ, Bulgar ve Sırp ordularının elinde çok büyük acılar çekmişlerdir (Sayılğan, 2006: 259). Bulgar orduları ve onlara yardım eden Bulgar komitacıları Trakya'da ve Makedonya'da hem Türkleri hem de Arnavutları katletmişlerdir. Ölenlerin sayısı kesin olarak bilinmemekle birlikte Anap adlı Macar gazetesinin 7

Şubat 1913 tarihli sayısında yayınlanan rapora göre sadece Makedonya’da 60.000 Arnavut, 40.000 Türk kılıçtan geçirilmiştir (Ağanoğlu,2001: 69). Özellikle Sırpların Arnavutluk’ta yaptıkları mezalim tüyler ürpertecek derecede olmuştur. Sırp Arnavutları kasten yani Arnavut ırkını tamamen mahvetmek amacıyla öldürmüşlerdir (Tüccarzâde İbrahim Hilmi, 1329: 23). Sadece Komanova ile Üsküp arasında takriben 3000 kişi katledilmiştir. Ayrıca Priştine civarında, çoğu Arnavut olmak üzere 5000 kişi Sırp tarafından öldürülmüştür (Cevad, (tarihsiz): 141).

Sırp Arnavutlara yaptıkları hakkında bir Sırp Sosyal Demokrat şunları ifade etmiştir : *“Öğleden sonra beşe doğru Komanova’ya yaklaşıyorduk. Çevremizde her şey yanmaktaydı. Arnavut köyleri ateş sütunlarına dönmüştü. Bu sahne Üsküp’e varıncaya kadar tekrarlandı. Benim Üsküp’e girişimden iki gün önce kentliler uyandıklarında Vardar’ın büyük köprüsü üzerinde (kent tam ortasında) başları kesik Arnavut ceset yığınıyla karşılaşmışlardı. Bunlar komitacılar tarafından öldürülenler ve cesetleri suyun akıntısıyla oraya kadar taşınanlardı”* (Glenny, 2001: 205).

Balkan Savaşları sırasında çile çeken milletler yalnızca bu noktaya kadar bahsettiklerimiz değildir. Bulgarlar, Yunanlar ve diğerleri de, vahşet olaylarının kurbanı durumuna düşmüşlerdir. Bu olayların çoğu, eskiden Hıristiyan bağlaşıklar durumunda bulunanların birbirine saldırdığı, İkinci Balkan Savaşı’nda gerçekleşmiştir. Bulgarlar Yunanlara, Yunanlar ise Bulgarlara karşı kıyıma girişmiştir.

Öte yandan, Birinci Balkan Savaşı’nın başlangıç aşamasında Müslümanların Hıristiyan köylülere karşı tek tük örnekte görülen zorbalık eylemleri kaydedilmiş ise de, bunlar az sayıda olmuştur. Müslüman askerlerin ve köylülerin, birinci savaşta Hıristiyanları kıyımdan geçirmiş bulunup bulunmadıkları bilinmemektedir. Zaten buna zaman da olmamıştır. Osmanlı birliklerinin çok hızlı yenilgiye uğratılması, onlara hemen çekilip kaçmaktan başka seçenek bırakmamıştır. Fakat Bulgar kaynakları bu dönemde Türklerin olumsuz etkinliklerinden bahsetmiş, hatta Carnegie Raporu bu konuda bilgi vermiştir. Ancak, olaylar sadece bir ya da iki kişinin sözleriyle kanıtlanmaya çalışılmıştır. Tanıkların ifadesi de Bulgaristan’da

alınmıştır, yani raporun Bulgar yanlısı eğilimi açıkça ortaya çıkmıştır (McCarthy, 1998: 174-175).

3.6. Mezalimin Bilançosu

Tüm mezalimin bilançosuna bakıldığında durumun korkunçluğu ortaya çıkmaktadır. 1911 senesinde Osmanlı'nın elinde bulunan Rumeli'nin Müslüman nüfusu 2.415.293 kişidir. Oysaki Balkan Harbi sonrası Yunan, Bulgar ve Yugoslavya'da yapılmış nüfus sayımlarında Müslüman nüfus 870.114 olarak belirlenmiştir. Fark 1.445.179 kişidir ki böylece toplam nüfusun % 62'si eksilmiştir. Bunun ne kadarının göç ne kadarının katliam sonucu öldürüldüğünü kesin sayılarla bilmek imkânsız ise de, Justin McCarthy'nin yapmış olduğu demografik analiz metotlarıyla, yaklaşık bir neticeye varılabilmektedir. Bu metoda göre Balkan Harbi sonrasında Osmanlı Avrupa'sı Müslüman nüfusundan 632.408 kişi katledilmiştir (McCarthy, 1998: 191). Yine İttihat ve Terakki'nin önde gelenlerinden Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın anılarında Balkan Harbi neticesinde Sırp, Yunan ve Bulgarlar tarafından çoğunluğu kadın çoluk, çocuk olmak üzere katledilenlerin sayısının 500.000 civarında olduğu belirtilmiştir (Ağanoğlu, 2001: 94).

Savaştan önce Osmanlı Avrupa'sında 6 milyon 353 bin nüfus olup, bunun 3 milyon 242 bini Müslüman'dır. Savaşta Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan 2 milyon 315 bin Müslüman nüfusa sahip toprağı ele geçirmiştir. Savaş sonrası yapılan sayımlarda bu bölgelerde toplam 870 bin Müslüman kaldığı ortaya çıkmıştır. Aradaki farkın bir bölümü savaş sırasında can vermiş, kalanı da Türkiye'ye göç etmiştir (Sayılğan, 2006: 250).

Anap adlı Macar gazetesinin 7 Şubat 1913 tarihli sayısında yayınlanan rapora göre sadece Makedonya'da 60.000 Arnavut, 40.000 Türk kılıçtan geçirilmiştir. Toplam 100.000 Müslüman yalnız Makedonya'da katledilmiştir. Şimşir, Doğu ve Batı Trakya'da en az o kadar Türk ve Müslüman öldürülmüş olabileceğini düşünerek toplam 200.000 Müslüman ve Türk'ün sadece Bulgarlar tarafından öldürüldüğünü tahmin etmiştir (Şimşir, 1985: 53).

Savaş sırasında basılan Türkçe ve yabancı eserlerde, savaşa katılmayanlar arasından 300 bin veya 300 binin üzerinde Türk'ün öldürüldüğü kaydedilmiştir. Mesela, Henri Nive (henüz savaşın devam ettiği bir sırada), yaptığı incelemeler neticesinde, Makedonya ve Trakya'da savaşa katılmayan Türklerden 300 bin kadarının sakat kaldığını, boğazlandığını veya yakıldığını ileri sürmüştür. Dr. Cemil'e göre ise, yalnız Bulgarlar 300 binden fazla suçsuz Müslüman Türk'ü eziyetlerle öldürmüşlerdir (Maranki, 1993: 213; Alp, 1990: 32).

3.7. Bulgar Mezaliminin Türkler ve Gayr-i Müslim Azınlıklar Tarafından Tel'ini

Balkan Savaşları sırasında yapılan bu mezalim gayr-i Müslimlerin bazı kesimleri tarafından kınanmışsa da Avrupa'dan pek ses çıkmamış, hatta Türkleri suçlu görmüşlerdir.

Batı Trakya Türklerinin durumunu belirtmek amacıyla, 1913'de Batı Trakya Milli Kuvvetler Kumandanlığı tarafından, tüm devletlerin İstanbul'daki elçilerine belge gönderilmiştir. Bu belgede Bulgarların Türklerle ve Müslümanlara yaptıkları mezalimi gören, feryatları işiten olmadığı, bu yapılanlara tepkisiz kaldığı vurgulanmıştır. Müslümanların toplu halde doğrandığı, fakat bunların kokusunun hissedilmediği, halk Hıristiyan yapılırken güya kimselerin duymadığı belirtilmiştir (Aydınlı, 1971: 188). Üstelik bu yapılanlar sahte haberlerle yok edilmek istenmiştir. Tanin gazetesinin 24 Eylül 1912 tarihli sayısında, Sofya'dan çekilmiş Bulgar Telgraf Ajansı'nın 5 Eylül 1912 tarihli telgrafi ele alınmıştır. Uydurma sözler başlığı altında verilen yazı şöyledir : *"Bulgaristan'daki Türk İslamlara zulüm ve kötülük yapıldığı yolundaki Osmanlı-Türk gazetelerinde yayınlanan haberler nefretle karşılanıyor. Bulgarlar yurttaşlarına daima iyi niyet gösteriyor, kesinlikle saldırıda bulunmuyor. Türkçe gazetelerde yayınlanan bu gibi haberler, kamuoyunu Bulgarlar aleyhinde kıskırtmak için uydurulmuştur"* (Önelçin, 1986: 72).

Koyşe Çaytung gazetesinin hususî makalesinde bu konuya değinilmiş, Ahmed Cevad makaleyi şöyle nakletmiştir: *"Hakikaten Avrupa'da mıyız? Avrupa'nın gözleri önünde Avrupa kıtasında her gün tüyleri ürpertecek zulümler yapılıyor da, bu hale son vermek için hiçbir taraftan azıcık bir itiraz bile vuku"*

bulmuyor. Bulgarların uğradıkları zulümler aleyhine evvelce İngiltere Paramentosunun yüksek kürsüsünden irat edilen ateşli nutuklar, şimdi ne oldu? Sonra Fransız milleti tarafından ilan edilmiş olan “İnsan Hakları” nerede kaldı? ... Türk askerleri, Hıristiyanlar aleyhine zulümler işleyen bazı başıbozukların hareketleri yüzünden vaktiyle Avrupa tarafından protesto edilmişti. Şimdi ise Türk başıbozuklarının yerine, onlardan daha kan dökücü Hıristiyan başıbozukları ortaya çıktığı halde, Avrupa bir susuş uykusuna yatmış durumdadır... Meydana gelmiş olan katliamı ve kan dökücü faciaları sükût ile geçiştirmek artık mümkün değildir. Bu kabil tecavüz hareketleri karşısında sesini yükseltmek Avrupa'nın en başta gelen vazifeleri arasındadır. Avrupa bu vazifesinde, maalesef pek ziyade geri kalmıştır...” (Cevad, (tarihsiz): 154).

Mezalime karşı sessizliği eleştiren bir diğer gazete de Sabah'tır. Sabah'ın 2 Mart 1913 tarihli “Balkan Mezâlîmi ve Avrupa'nın Menâfi” “Avam Kamarası Azasından Mr. Sayks'ın Mektubu Münasebetiyle” başlıklı makalesinde, Balkan meselesinin biri savaşa; diğeri insaniyet ve medeniyete ait olmak üzere iki aşaması olduğu belirtilmiştir. İnsaniyete ait aşaması hakkında şunlar söylenmiştir: “*Bu vâdide muharebenin neticesi her sahibi vicdan için Balkanlıların mağlubiyeti, adeta iflasıdır.*” Şu ana kadar Balkan hükümetlerinin yaptığı mezalim ve vahşetin resmî olarak beyan edilmediğine, hatta gizli tutulmaya çalışıldığına değinilmiş; fakat bunun uzun sürmeyeceğinden söz edilerek barışın yapılmasından sonra Balkan sahasının tüm dünyaya açılacağı ve Balkan devletlerinin işledikleri cinayetleri bütün dünyanın ayrıntılarıyla göreceği vurgulanmıştır. Makalede, Avrupalıların Balkanlarda yapılan mezalime sessiz kaldığına değinilerek bu durum onların tarafgirliğine bağlanmış ve şöyle vurgulanmıştır: “*Meselenin bir siyaset-i insaniye meselesi olmadığı aşikârdır. Eğer çizme diğer ayakta olsa idi (yani ahvâl şimdikin zıdd-ı kâmilî denilecek bir şekilde cereyan eyleseydi de, Osmanlılar tarafından ika-ı mezalim edilmiş bulunsa idi) o zaman bütün Avrupa'da ve Amerika'da gayet şedit bir âvâze tehyîç kesilirdi. Hükümetler ister istemez bu sadâ-yı şikâyeti nazar-ı itibare almağa mecbur olurlardı. Fakat şimdi mağlûp olan taraf İslamlar olduğundan Balkanlıların yaptıkları mezalim şayan-ı afv görülmekte ve yâhûd zuhûru şayan-ı teessür ve fakat çaresiz vukuattan ad olunarak tahfîf edilmektedir*” (Kelekyan, 1913:1).

Tüm bunlara rağmen Türklerin haklılığını görenler, anlatanlar da olmuştur. Bunlardan biri de Balkan Savaşı'nda gazeteci olan Georges Remon olmuştur. Remon L'illustration dergisine Türklerle ilgili şunları anlatmış, Bardakçı da aktarmıştır: *“Türkler çekildikleri yerlerde Hıristiyan ahaliyi katletmiş ve her şeye saldırmışlar” diye bahsedilmektedir. Ben Türklerin ric'ati sırasında kendileri ile birlikte bulundum. Şunu hemen söyleyeyim ki, çekildikleri sırada, her şeylerini yitirmiş, hatta Hıristiyan ahalinin kinine hedef olmuş Türk askerinin tek bir şiddet hareketine, yağmasına veya katletme olayına rastlamış değilim. Aksine otuz kadar gazeteci bu yenilmiş askerin ortasında kaldık. Türkçe bilmiyorduk. Şapkalarımıza, pelerinlerimize ve konserve kutularımıza baktıyordu Türk askerleri. Ama saldırmak... Asla... Aksine, zaman zaman çadırlarımızı kurmaya, paketlerimizi taşımaya bile yardım ettiler. Dünyanın başka hiçbir yerinde yenilmiş, bütün kıymetlerini kaybetmiş ve sahipsiz kalmış başka bir askerin hareketlerinde ve çehresinde böylesine bir asalet, tatlılık ve dostluk bulmak kabil değildir...”* (Bardakçı, 1985: 405).

Fransız yazarı Lauzan Stephan, o dönemde Fransız General Beaman ve hastane müdiresi Jörgan ile yaptığı konuşmayı kaleme almıştır. Müdire Jörgan şunları anlatmıştır: *“Hemşirelerimiz arasında korkutulup incitilmiş olan yoktur. Onlardan bir tanesi bile kesinlikle hiçbir tecavüze uğramadı. Hayır kesinlikle... Osmanlılardan şikâyeti gerektirecek bir hareket görmedik. Bizim elbiselerimiz kendi vatandaşlarımızdan çok onların gözünde mukaddestir”*. Generale gelince, o da şöyle devam etmiştir: *“Katliamları daima Osmanlı'nın yaptığını düşünmeyin. Kurbanların çoğunun da Bulgar ve Rum olduğuna inanmayın. Eğer gerçeği öğrenmek istiyorsanız Makedonya olaylarına dair on bir Fransız subayının yazmış olduğu raporları okuyun. Raporlarda Makedonya'da yaşananların Bulgar komitacıları tarafından önceden tertiplenmiş olduğu belirtilmiştir. Buradaki amaçları Osmanlı'nın barbar olduğunu, islahının mümkün olmadığını ayrıca Hıristiyan halka huzur konusunda en ilkel şartları bile sağlayamadığını Avrupalılara ispatlamaktır”* (Lauzan, (tarihsiz): 104-105).

Bu şekilde, Türklerin suçsuzluğunu itiraf eden kişilerin yanı sıra, Türklere yapılan mezalimi kınayan mitingler düzenlenmiştir. Bu mitingler Türkler ve gayr-i

Müslimler tarafından hazırlanmış hatta Osmanlı idaresine teşekkür mektupları dahi gönderilmiştir (Alp,1987 B: 43).

3.7.1. Midye (Kadıköy) Mitingi

14 Temmuz 1329 (1913) tarihinde Midye kasabasında Tevabi, Aksicim, Urgaz köyleri gibi yerlerden toplanan, çoğunluğu Türk ve Rum olan, dört bini aşkın nüfus tarafından bir miting tertiplenmiştir. Mitinge katılanlar : “...*Evvelâ, ordu-yı Osmaniye'nin hareket-i muzafferânesi münasebetiyle Bulgarların pençe-i mezâlim ve gaddaranesinden bizleri tahlis eylediklerinden dolayı hükümetimize ve ordu kumandanlarımıza kemâl-i samimiyetle tebrik ve teşekkür ederiz...*” şeklindeki sözleri ile ilk önce Osmanlı ordusunun başarısını tebrik etmişlerdir. Ayrıca Bulgarların zulüm pençesinden ve gaddarlığından kurtulduklarından dolayı orduya teşekkür etmişlerdir. Mitingde, düşman çizmesi altından kurtarılan yerlerin, büyük devletlerin baskılarına rağmen, Bulgaristan'a terk edilmesine karşı çıkılmış ve Avrupa devletlerinin bu düşünceleri çirkin addedilerek protesto edilmiştir (Alp,1987 B:45).

Bu miting Tanin gazetesinde de “Midye’de Büyük Bir Miting” başlığı altında konu edilmiştir. Buna göre, mitinge katılan halk, ellerinde Türk bayrakları taşıyarak, bütün mevcudiyetleriyle Osmanlı olduklarını, Osmanlı Devleti’nden asla ayrılmayacaklarını, uğrunda canlarını feda etmeye hazır olduklarını söylemiş, bu uğurda yemin etmişlerdir (Alp, 1987 B: 46).

3.7.2. Edirne Mitingi

29 Temmuz 1329 (1913) yılında düzenlenen bu mitinge katılabilmek için esnaf, dükkânlarını kapatmış ve birçok işyerinde de çalışmalara ara verilmiştir. Mitingde Türklerin yanı sıra Rumlar, Yahudiler, Ermeniler de vardır. Türk ve Türk olmayan birçok konuşmacı Balkanlardaki Rum, Bulgar, Slav zulmünü kınayarak, adil Osmanlı idaresini tercih ettiklerini bütün dünyaya duyurmuşlar ve Osmanlı yanında yer aldıklarını dünya kamuoyuna açıklamışlardır (Şehbâl, A.80, 1 Ağustos 1329, s.145). Miting kararlarını kapsayan metinler aynı zamanda Edirne’de bulunan ecnebi devletlerin konsolosluklarına da bir heyet tarafından sunulmuştur. Ayrıca

aralarından temsilci seçerek Avrupa ülkelerine de göndermişlerdir. Temsilciler, Avrupa'nın siyasi ağırlığı olan başlıca merkezlerine giderek, yaşanan Bulgar vahşetini anlatmak suretiyle Edirnelilerin Osmanlı hâkimiyetini istediklerini bildirmişlerdir. Sonuç olarak her iki mitingin de tertip heyetinin gayr-i Müslimlerden oluşması Osmanlı Devleti için büyük önem taşımaktadır (Alp, 1987 B: 46).

3.7.3. Osmanlı İdaresine Gönderilen Teşekkürnameler

Bulgar esaretinden kurtarılan Türk ve gayr-i Müslim azınlıklar, Osmanlı idaresine yeniden kavuşmalarından dolayı memnuniyetlerini bildirmek amacıyla, şükran hislerini yazıya dökerek idarî makamlara mazbatalar şeklinde arz etmişlerdir. Bu şükran metinleri Türkler, Rumlar ve Bulgarlar tarafından gönderilmiştir. Mesela, 19 Temmuz 1329 (1913) tarihinde Türkler tarafından gönderilen mazbatada altı yüz senelik Osmanlı idaresi, geçici işgal sırasında birkaç ay süren Bulgar idaresi ile kıyaslanmıştır. “...İşgalden bugüne kadar icra' edilen mezalim Hükümet-i Osmaniyye'nin altı yüz küsür seneden beri taht-ı himayesinde bulunan bu gibi mesâ'ib-i felakete katiyen tesadüf olunmamıştı...” sözleriyle Bulgar şiddeti dile getirilmiştir (Alp,1987 B:49).

Rumlar da altı yüz sene Osmanlı idaresinden en ufak bir kötülük görmemişler ve Bulgar idaresiyle karşılaştırma sonucu Osmanlı hükümetine minnet duygularını şöyle belirtmişlerdir : “... Osmanlı ordusu ve Osmanlı Hükümeti'nin bizim için mahz-ı saadet ve hayat olduğunu Bulgarların zulmü ta'addisiyle yedi sekiz ay inledikten sonra daha ciddi ve daha samimi surette takdir eylediğimizi itiraf ederiz... Osmanlı namuslu askerimizin gelmesiyle bizim eski rahatımızın yerine gelmesine, malımızın, canımızın muhafazasının taht-ı te'mine alınmasına ne derece de şükretsek azdır...”(Alp, 1987 B: 50).

21 Temmuz 1329 (1913)'da Kabaöyük köyü ahalisi tarafından yazılan bir teşekkürnameye göre, Bulgarlar tarafından kirletilmeyen kadın kalmamıştır. Aynı tarihte Sofilo Türkleri ve Rumları tarafından gönderilen bir mazbatayla, Bulgarların

cana, mala, ırza yaptıkları taarruzun önlenmesinden dolayı, Osmanlı Hükümeti'ne ve ordusuna teşekkür edilmiştir (Dr. Cemil, 1330: 193).

Yine Rumlar gönderdikleri mektuplarda, Osmanlı olarak kalmak istediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca memleketleri Bulgaristan'a terk edilirse bir kişi bile kalmayacak şekilde göç edeceklerini, Osmanlı idaresine geçeceklerini haber vermişlerdir. Bu mektuplar, Türk ve Rumlardan oluşan idare heyetleri azaları, muhtarlar, eşraf ve din adamları tarafından imzalanmıştır. En önemlisi ise Bulgar azınlığı tarafından Osmanlı Hükümeti'ne gönderilen teşekkür yazılarıdır. Bulgarlar, gönderdikleri vesikalarda, Osmanlı askerinin girdiği yerlerde kendilerine hiçbir taşkınlığın yapılmadığını, ırz, can ve mallarının emniyet altında bulunduğunu bildirmişlerdir. Osmanlı Hükümeti ve askerine, dağıttığı adalet, uyguladığı şefkat ve hüsnü muameleden dolayı minnettar olduklarını beyan etmişlerdir. Bulgar ordusu tarafından Türkler katledilmiş ve malları yağmalanmış olmasına rağmen; Bulgar halkı Osmanlı Devleti'nden şefkat ve hüsnü muamele görmüştür. Böylece eski tarihlerden itibaren gelen köklü Türk adalet anlayışı, Osmanlı Devleti'nin harp içinde olduğu bir dönemde bile, Bulgar azınlığına karşı iyi davranmakla yüceliğini ispatlamıştır (Alp, 1987 B: 51-52).

3.8. Mezalim Sonucunda Ortaya Çıkan Göç Hareketleri

Balkan Savaşları'nın yaşandığı sırada, insanların bütün kurulu düzenlerini bozup iç veya dış göçlere kalkışmaları bir takım sebepler dahilinde gerçekleşmiştir. Etnik farklılıklardan dolayı bir ayrıma tabi tutulup baskı, zulüm görme ve en korkuncu sistematik bir şekilde, etnik soykırıma tabi tutulma, din farklılığından kaynaklanan baskılar, bir de ekonomik yönden yaşam şartlarının zorlaşması gibi faktörler, göçün meydana gelmesini sağlayan sebeplerin en önemlileri olmuştur (Ağanoğlu, 2001: 61).

Daha önce ele almış olduğumuz konularda da belirtildiği üzere Türkler savaş sırasında Bulgarlar ve diğer Balkan milletleri tarafından mezalime uğramıştır. Milyonlarca insan katledilmiş, Hıristiyanlığa zorlanmış ve Bulgarlaştırılmaya çalışılmıştır. Hatta halkın evleri, malları yağmalanmış, mezarları açılmış, camileri yıkılmıştır. Türkler bu yaşadıkları karşısında o kadar yıpranmışlardır ki, Anadolu'dan

sonra 550 yıldır kendileri için ikinci anayurt haline gelmiş olan Rumeli'ni bırakıp gitmek zorunda kalmışlardır (Toğrol, 1989: 70). Oysaki Balkan Savaşları (1912-1913) esnasında Rumeli Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan arasında paylaşıldığı için Türkler gördükleri muamele neticesinde dağılmışlar, paramparça olmuşlardır. Büyük çoğunluğu göç etmiş, göçe katılmayanlar ise bu devletlerin hâkimiyetinde kalmıştır (Tufan, 1993: 1316). Bunlar içerisinde Bulgaristan'da kalan Türkler Bulgar baskısı ve zulmüne maruz kalmışlardır. Bu durumda geriye bir tek umutları kalmıştır. O da ölmeden önce ana vatana kavuşmak olmuştur (Hatipoğlu, 1988: 21).

3.8.1. Göç Sırasında Yaşanan Zorluklar

Göç hareketlerinde halkın çoğu ya karayolu ile ya da en yakın liman şehirlerine, istasyonlara gelerek, gemi ve trenlerle Anadolu'ya geçmişlerdir. Bu esnada birçok karışıklık yaşanmış, hastalık, açlık, soğuk gibi sorunlar ortaya çıkmıştır. Örneğin; Babaeski civarından yüzü aşkın göçmen Marmara Ereğlisi'ne geldiği sırada ekmek sıkıntısı baş göstermiş, kâfi miktarda un ve ekmeğin hemen gönderilmesi istenmiştir. Bu muhacirlere yenilerinin eklenmesi sıkıntıyı daha da arttırmıştır. Yine Priştine, Kırklareli ve Lüleburgaz çevresinden gelenlerin çoğu Bursa, İzmir, Bandırma'ya sevk edilmiştir. Bunlardan bir grup göçmen (yaklaşık 400 hane) ise, manda arabalarıyla ancak 17-18 günde İstanbul'a ulaşabilmişlerdir. Bu yörelerin hicret ettiğini duyan diğer nahiyeler de göç isteğini bildirmiş, fakat hükümet, hicretin felakete ve sefaletе sebep olacağını halka anlatılmasını istemiştir (Halaçoğlu, 1995: 47-48).

Gerçekten de geriye dönüp bakıldığında göç esnasında açlık, soğuk, hastalık, ulaşım zorluğu gibi felaketler yaşanmıştır. Özellikle savaşın 1912 sonbaharında başlamasıyla, Balkanlara özgü soğukun ve yağmurun meydana getirdiği çamurlu yollarda ilerlemek neredeyse imkânsız olmuştur. İnsanlar aceleyle ve ancak bir iki parça eşyasını alarak çıkabilmiş, çoğunun ayağı ve üstü çıplak kalmıştır. Balkan Harbi'ni yakından izleyen Fransız gazeteci Stephan Lauzan göçmen kabilelerini şöyle tasvir etmiştir: *“İlk kabileye İstanbul'un 20 kilometre*

ötesinde rastladım. Ondan sonra ardı arkası kesilmedi. İhtiyarlar, kadınlar, çocuklar ufuktan bize doğru, kendilerini kovalayan görünmeyen güçten korkarak, suskun ve telaşlı kaçıyor, kaçıyorlardı... Hepsinin yüzünde korku izleri, hepsinin hallerinde şaşkınlık vardı. Köyler hemen hemen boştu... Bir müddet sonra İstanbul'un yolları geçilmez bir hal aldı. Kaba bir örtü ile örtünmüş öküz arabası konvoyu göz alabildiğine uzanıyordu. Her arabada sandıklar arasında bir saman yığını üzerine kadınlar ve çocuklar uzanmış yatıyorlardı. Bütün bu zavallılar İstanbul'a canlarını zor atmış, sokaklarda ve cami civarında açıkta uyuyorlardı..." (Lauzan, (tarihsiz): 62).

Her bir yandan göçler devam ederken Tekirdağ'da bulunan göçmenlerin acıklı bir durumda oldukları ve günde 20-30 kişinin açlıktan öldüğü bildirilmiştir. Bu yüzden, bunlara sarf edilmek üzere acilen 500 lira gönderilmesi istenmiştir. Diğer taraftan Edirne de kötü bir hal almıştır. Binlerce kişi Edirne'ye girmişken, binlercesi girmek için beklemektedir. İstanbul'a gitmek için Edirne kalesinin bir kapısından göçmen çıkarken, diğer üç kapısından tekrar girmesi sonucu, Edirne'nin nüfusu 120.000'e yükselmiş, bunun sonucunda şehirde erzak sıkıntısı ortaya çıkmıştır (Halaçoğlu, 1995: 50).

Öte yandan Selanik'te, Türk sığınmacılara yardım sağlamak için herhangi bir program yapılmış değildir. Hastalıktan ve açlıktan dolayı nice insan canından olmuştur. Tifüs, tifo, kolera ve çiçek gibi hastalıklar ölüm sebeplerinin en önemlilerindendir (McCarthy, 1998: 178). Bu sorunlarla ilgilenmek üzere Selanik eşrafından oluşan bir iane komisyonu oluşturulmuştur. Bu komisyon şehir dışında çadır ve barakalar kurmuş, geri kalanların bir kısmını cami ve mekteplere yerleştirmiştir. Çiçek hastalığı nedeniyle 2000 kişi ayrı çadıra alınmıştır (Halaçoğlu, 1995: 52). Yürüyüş esnasında ise hastalar ve bitkin vaziyette olanlar, arabalara bindirilmiştir. Yollardaki çamurlar yürüyenlerin diz kapaklarına kadar çıkmaktayken, kadınlar çocuklarını taşımış, erkekler arabaları çekmiştir. Ayrıca, çoğu kişi soğuk hava şartlarından dolayı donarak hayatını kaybetmiştir (Alp, 1990:158).

Bu zor şartların yanı sıra, göç esnasında Bulgar komitacıları sığınmacıların her şeyini ellerinden almış, gasp etmiş, onlara saldırıda bulunmuşlardır. Kavala'ya

kaçmaya çabalayan 1500 Müslüman'dan yalnız yarısı oraya ulaşmıştır. Çünkü 8 ya da 10 gün sonra yolun, kısa zamanda, gömülmemiş ölümlerle kaplanmış duruma geldiği bildirilmiştir (Bilecen, 2004: 200). Diğer taraftan, İstiroanca kazasından memleketlerine dönmek isteyen bir grup göçmen de Bulgar komitacılarının saldırısına uğramışlardır. İngiltere'nin Filibe konsolosu olup, Londra'daki Balkan komitesi tarafından ihtiyacı olanlara malzeme dağıtmak için Makedonya'nın doğusuna gönderilen Vilik Cönk "Balkan müttefiklerinin mezalimi" başlıklı raporunda, Bulgar çetelerinin gasp ettikleri para ve eşyaların 50 milyon kronu geçtiğini ve 40.000'den fazla kişinin de Bulgarlarca öldürüldüğünü bildirmiştir (Halaçoğlu, 1995: 53).

Diğer taraftan deniz yoluyla göçe bakıldığında Osmanlı Devleti'nin elindeki gemilerin çok sayıda göçmeni taşımaya yetmediği görülür. Bu yüzden devlet Mısır, Romanya, Avusturya, Rusya, İtalya, Belçika ve İngiltere'den yardım veya kiralama suretiyle gemi istemiştir. Gemilerin ücreti Muhacirin Komisyonunca karşılanmıştır. Mesela, Kavala'da çaresiz kalan 2500 göçmen Mısır Hidivi'nin özel vapuru ile İstanbul'a getirilmiştir (Halaçoğlu, 1995: 54).

Göçmenler başka bir kurtuluş yolu olarak demiryoluna da yönelmişlerdir. Fakat asker sevkiyatı ile demiryolu yetersizliği yüzünden çok fazla faydalanılamamıştır. Özellikle Kırklareli ve Edirne'den olmak üzere İstanbul'a yakın başka bölgelerden de göçmen sevkiyatı yapılmıştır (Halaçoğlu, 1995: 61). 5 Kasım 1912'de Sirkeci ve Kumkapı'ya 1500 göçmeni taşıyan ikişer tren gelmiştir. Ayrıca Edirne'den İstanbul'a 27 Ekim 1912'de 45 vagon, 29 Ekim 1912'de ise 35 vagon göçmen gelmiştir. Göç esnasındaki sıkıntılar sadece Müslümanlar ve Türkler için olmamıştır. Pek çok gayr-i Müslim de mezalimden kurtulmak için Anadolu'ya gelmiştir. Çok sayıda Rum ve Musevi de hicret etmiştir. (Bilecen,2004: 209).

3.8.2. İttihat ve Terakki'nin Göçmenleri İskân Etme Politikası

Göçmenlerin sorunları; yiyecek, aş ve yatacak yer bulmakla bitmemiştir. Binlerce göçmenin sağlıklı bir şekilde iskân edilmesi için projeler üretilmiştir. Bu projeler dahilinde muhacirler bir an önce üretici hale getirilmeye, yeni yaşam koşullarına adaptasyonları sağlanmaya çalışılmıştır (Bilecen, 2004: 202).

Rumeli'den göç eden Müslüman tebaa arasında yer alan en önemli üç etnik unsur Türkler, Arnavutlar ve Boşnaklar'dır. Gerek ırk gerekse kültürel açıdan çok farklı lisan, örf ve adetlere sahip bu etnik grupları birbirine bağlayan en önemli payda İslam dinidir. Osmanlı Devleti de millet sistemi ile yönetildiğinden bu insanlar nüfus sayımlarında II. Abdülhamit'in takip ettiği panislamizm siyaseti kapsamında Müslüman olarak kaydedilmiştir. Bu uygulamadaki amaç Müslümanları bir arada tutarak güçlendirmektir. Böyle olmasına rağmen Balkan Savaşı sırasında göç eden Müslümanları yerleştirmede farklı iskân siyasetleri takip edilmiştir. Mesela Türkler çoğunlukla İzmir, Edirne, Adana'ya yerleştirilmiştir (Ağanoğlu, 2001: 108).

Hükümet iskân politikasında Türk nüfusun az olduğu yerleri takviye etmeyi düşünmüştür. Mesela Edirne Birinci Dünya Savaşı'na kadar işgallere uğraması ve askeri harekât merkezi olması nedeniyle ilk sırada yer almıştır. Bu konuda Başkumandanlıktan Sadarete hitaben yazılan bir tahriratta şu şekilde araştırma yapılması istenmiştir: *“Bu havalide Müslüman Türkler her ne kadar çoğunluğu oluşturmaktaysa da, bunlar her muharebede göç ederek gittikçe azalmaktadır. Buna karşılık ikinci derecede çoğunluğu teşkil eden Rumların nüfusu gittikçe artmaktadır. Bu duruma mahâl bırakmamak için Makedonya ve Trakya'nın diğer kısımlarından hicret etmekte olan ahalinin keşif suretiyle buralarda iskânı için her sancak dahilinde mülkiye ve askeriyeden bir komisyon teşkil edilerek vilayet dahilinde nerelere, ne kadar göçmen iskân edileceği araştırılmalıdır”* (Halaçoğlu, 1995: 116). Bu tedbirler ile bölgede Müslüman unsurun gittikçe artarak, herhangi bir seferberlikte Anadolu'ya muhtaç olmadan, buradaki kolorduların kendi mintikalarındaki ikmalini yaparak düşmana karşı koyacağı ve böylece zaman kazanılacağı görüşü de savunulmuştur (Ağanoğlu, 2001: 109).

İttihat ve Terakki Hükümeti Anadolu ve Trakya'da Türk nüfusu takviye etmek istedikleri zamanlarda “celp” yönetimine de başvurmuştur. Yani sınırlar dışında yaşayan Müslümanlar Memalik-i Osmaniye'ye getirilmiştir. Bu konuda 31 Ağustos 1913 tarihinde Gümölcine, Koşukavak ve Ahiçelel Pomakları'nın Hıristiyanlaştırılmaktan kurtarılmaları için Edirne'ye nakli ve iskânları söz konusu olmuştur (Dündar, 2002: 71-72).

Özellikle Gelibolu yarımadası, Ayvalık, Edremit gibi yerler Rum nüfusu yoğun olduğu için nüfus dengesi açısından devletin çok önem verdiği yerlerin başında gelmiştir. Bu yüzden buralarda dengenin Müslümanlar lehine sağlanması amacıyla Rumeli'den gelecek muhacirlerin öncelikli olarak bu yerlerde iskân edilme politikası izlenmiştir (Ağanoğlu, 2001: 110). Yine Rumeli'deki Rumların aileleriyle İzmir ve Balıkesir civarına gelmesi üzerine çoğalmalarını önlemek için Osmanlı Hükümeti bu bölgelere de göçmenlerini yerleştirmiştir. Trakya ve Batı Anadolu'da Rumların arasına Türklerin yerleştirilmesindeki maksat, ilerisi için bu coğrafyalarda fitne ve fesatı engellemek olmuştur (Halaçoğlu, 1995: 116-117).

Devlet bazen de Türk dahi olsalar belli bölgelerden muhacir kabul etmemiştir. Bunlar arasında Batı Trakya en önde gelen bölgedir. Hükümetin, Batı Trakya'nın geri alınabileceği ümidini kaybetmemesi sebebiyle buradaki Türk çoğunluğun varlığının devam etmesi açısından böyle bir karar almış olması düşünülebilir. Yine hükümet, mali durumunun kötü olduğu zamanlarda da muhacir kabulünü geçici olarak durdurmuştur (Ağanoğlu, 2001: 111). Ayrıca arazi tahsisindeki anlaşmazlıkları engellemek için kadastro memurları ve komisyonlar görevlendirmiştir. Komisyonun incelemesi sonucunda arazinin gerçek miktarı anlaşılacak, hazineye, diğer kişilere ve evkafa ait kısımlar çıkarılmış, kalan kısımlara göçmen iskân edilmiştir. Arazilerin göçmenler arasında ne şekilde tahsis edileceği ise Maliye Nezaretince kararlaştırılmıştır. Diğer taraftan bu nezaretin kontrolünde Konya, Adana, Eskişehir gibi şehirlerde arazi satın alınıp, muhacir köyleri inşa edilmiştir (Halaçoğlu, 1995: 117-119).

Diğer taraftan devlet, Türk olmayan Boşnak ve Arnavut muhacirlerin iskânı konusunda ise bazı durumları göz önünde bulundurmıştır. Bazı şehirlere iskânları yasaklanmış olan Arnavut ve Boşnaklar dağıtılarak iskân edilmiştir. Böylelikle bu unsurların kısa zamanda, Türk örf ve adetlerine kolaylıkla uymaları ve kaynaşmaları amaçlanmıştır (Ağanoğlu, 2001: 112). Arnavut muhacirler İzmit'e, oradan da İç Anadolu ve doğu taraflarına sevk için Ankara ve Konya'da bir araya getirilmişlerdir. Daha sonra Adana, Ankara, Bafra, Bursa, Diyarbakır, Ereğli, Konya, Maraş, Sivas gibi yerlere iskân edilmişlerdir (Dündar, 2002: 121). Boşnaklara ise Arnavutlar da olduğu gibi çok ihtiyatlı davranılmamış sadece kısa zamanda adetlere uyum

göstermeleri ön planda tutulmuştur. Ayrıca yine Balkanlar'dan göç eden Çingenerlerden Müslüman olanlar kabul edilirken, gayr-i Müslim olanları sınırdan geçirilmemiştir. İttihat ve Terakki, Rumeli'den göç edenlerin dışında diğer etnik unsurlara da daha değişik iskân siyaseti takip etmiştir. Mesela Arap, Gürcü, Laz, Çerkez, Kürt ve Ermeni gruplarına da ayrı ayrı iskân siyasetleri uygulanmıştır (Dündar, 2002: 127).

Balkanlar Osmanlı'nın toprak yitirmeye başladığı ilk coğrafyadır. Rumeli'nin kaybı, devletin bekası kaygısının derinleşmesine neden olmuştur. Yüzyıllardır yerleşik bulunan Müslüman toplulukların kitleler halinde Anadolu'ya göç etmek zorunda kalması bu kaygıyı millileştirmiştir. Üstelik Balkanlar'da bulunan gayr-i Müslimlerin devletleşmeleri Batı'nın himayesinde olmuştur. Bu bağlamda, Türk milliyetçiliği Balkanlar'da görülen ihanete tepki olarak güç kazanmıştır. İttihat ve Terakki'nin izlediği Osmanlıcılık siyaseti son bulmuştur. Yüzyıllarca Osmanlı halkıyla bir arada yaşamış olan gayr-i Müslim tebaanın, dünya güçlerinin etkisiyle Osmanlı'ya ihanet etmesi sonucu gayr-i Müslimleri tasfiye politikası izlenmiştir. Ağanoğlu, Anadolu'daki gayr-i Müslimleri göç ettirme politikasının Rumeli Türklerine karşı yapılan hareketlerin rövanşist bir yaklaşımı olarak da değerlendirilebileceğini vurgulamıştır (Ağanoğlu, 2001: 119).

3.8.3. Göçmenlerle İlgili Çalışma Yürüten Kurumlar

Perişan bir halde yurda gelen muhacirlerin yükü büyük ölçüde devlete kalmaktadır. Fakat cemiyetler, komisyonlar, siviller ve dış devletlerce yapılan yardımlar bu yükü hafifletmiştir. Örneğin; göçmenlere arazi, emlak, iâşe ve hayvan temini, işe yerleştirme ve meslek öğretme gibi yardımlar yapılmıştır (Ağanoğlu, 2001: 217).

İlk göçmen komisyonu olan “Muhacirîn Komisyonu” , gelen muhacirleri sevk etmek, devletin yanı sıra halktan gelecek yardımları toplamak, muhtaç kişilere dağıtmak ve yardım yapanların ismini, yaptıkları yardımın miktarını gazetelerde neşretmek gibi görevleri üstlenmiştir. Muhacirlerin iskân bölgelerine gelip geçmelerini temin edinceye kadar muhacirlerin giyecek, yiyecek, nakil, sağlık ve kira masraflarını karşılamıştır. Yine “Şehremâneti ve İâşe Komisyonu” da birçok defa

halktan makbuz karşılığı yatak, yorgan, elbise bağışı istemiştir. Fırınlardan gerektiğince ekmek toplatılıp dağıtılması hususunda talimat vermiştir (Bilecen, 2004:246).

Muhacirlerin ihtiyaçlarıyla ilgilenmiş olan bir diğer cemiyet de, o zaman Kızılay konumunda olan “Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti”dir. Halk tarafından bağışlanan giyecek ve yiyecekleri muhacirlere ulaştırmada rol üstlenmiştir. Bu cemiyetin yardım programı genellikle İstanbul’da hiç akraba ve tanıdıkları bulunmayan, camilere sığınmış göçmenleri kapsamıştır. Ancak sadece İstanbul ile sınırlı kalmamıştır. Gelibolu, Selanik, Dedeağaç’ta toplanan ve Anadolu tarafına geçen göçmenlere de yardım elini uzatmıştır (Halaçoğlu, 1995: 81). “Rumeli Muhacirîn-i İslamiye Cemiyeti” de muhacirlerle dayanışma içinde olan bir başka yardım kuruluşudur. Bu cemiyet, geliri muhacirler yararına kullanılmak üzere “İane Bileti” adıyla biletler bastırarak halktan yardım toplamıştır. Ayrıca devlete asker toplama konusunda da yardımcı olmuş, gönüllü muhacir taburları oluşturmuştur (Bilecen, 2004: 250-251).

Bu yardımlardan başka, çeşitli yabancı devlet, kuruluş ve şahıslarca da göçmenlere yardım gelmiştir. Özellikle göç esnasındaki en önemli sorunlardan biri olan hastalıklar konusunda Osmanlı kuruluşlarının yanı sıra (Kızıllaç, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti gibi) yabancıların yardım kuruluşları da çok çaba göstermişlerdir (McCarthy,1998: 179). Mısır Hilâl-i Ahmer Cemiyeti İstanbul’daki muhacirlere erzak dağıtımını yapmıştır. Ayrıca Mısır Hilâl-i Ahmer Hastanesi’nde yaralı ve hastalar para almadan tedavi edilmiştir (Şehbâl, A.85, 1 Kasım 1329, s.253). Manastır’da ise muhtaç Türklere, Fransız konsolosu ve Fransız rahipleri tarafından yiyecek dağıtılmıştır (Şehbâl, A.89, 15 Ocak 1329, s.325).

Yabancı devletlerden şahsi yardımlar da yapılmıştır. Mesela, İngiltere elçisinin hanımı başkanlığında 18 Aralık 1912 tarihinde toplanan yardım komisyonu muhacirler için boş ev ayarlamıştır. Rus elçisinin hanımı Osmanlı Hilâl-i Ahmeri’ne 15 Osmanlı lirası bağışlamıştır. Yine İngiltere’nin eski İstanbul büyükelçisinin hanımı Lowther’in başkanlığındaki bir hayır heyeti tarafından muhacirlere ekip-biçme için gerekli olan tohumluk bağışlanmıştır. İzmir’deki göçmenler için İngiliz

konsolosunun çalışmaları neticesinde 1000 İngiliz lirasıyla, 200 yorgan toplanmıştır. Yine çoğunluğu Mısır, İngiltere ve Hindistan'dan olmak üzere toplam 4212 İngiliz lirası göçmenlere yardım olarak gönderilmiştir. Amerika ve İngiltere elçilik mensupları iki araba dolusu eşyayı Edirnekapı dışında yerleştirilen muhacirlere verilmek üzere Şehremaneti'ne teslim etmiştir. Taşıma konusunda ise Rus ve Avrupa vapurları Selanik'teki Milletlerarası İane Komisyonu'na destek vermiştir. Yine bu komisyona Yunan Hükümeti Kral ve Kraliçesi toplam 70.000 frank, Fransa Hükümeti ise 10.000 frank yardım göndermiştir. Ayrıca Yunan, Fransa, Hollanda Hükümetleri de bu komisyona para yardımında bulunmuştur (Ağanoğlu, 2001: 220-221). New York ve Mısır Hilâl-i Ahmer Cemiyetleri de göçmenlerin ve erzakların taşınmasında yardımcı olmuştur (Halaçoğlu, 1995: 86).

3.8.4. 1913 Osmanlı-Bulgar Mübadelesi

Balkan Savaşları sonunda Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında 29 Eylül 1913'te imzalanan anlaşmadan daha önce bahsetmiştik. Bu anlaşma ile Bulgaristan'daki Müslümanların hakları güvence altına alınmıştır. Bunun devamında Osmanlı ve Bulgaristan 1913 Ekim'inde Doğu Trakya'daki Bulgarların ve Bulgaristan'daki Türklerin değiş tokuş edilmesi için bir anlaşma imzalamıştır. Buna göre; yeni Türk sığınmacılar Osmanlı İmparatorluğu'na girecektir (McCarthy, 1998: 183).

Hükümetin mübadele anlaşması yapmasının bir nedeni de, Balkan Harbi'nde hıyanetleri ortaya çıkan unsurları memleketten temizleme politikasıdır. Bu hususta İttihat ve Terakki'nin önde gelenlerinden ve Meclis-i Mebusan Reisliği yapmış olan Halil Mentеше, İstanbul Muahedesi ile Edirne, Kırkkilise ve civarındaki Bulgarların Bulgaristan'a sevk edildiğini dile getirmiştir. Fakat İstanbul Muahedesi'nin bilinen maddelerinde böyle bir göç yoktur. Ancak Cemal Paşa'nın hatıralarında mesele aydınlatılmış ve anlaşmaya eklenen gizli bir protokol ile sınır bölgelerindeki Bulgarlar ile Türklerin mübadele edildiği açıklanmıştır. Cemal Paşa şöyle bir açıklama yapmıştır: “... *Bulgar unsuru olarak memlekette Edirne Vilayeti'nin Kırkkilise sancağının şimal hududunda kalan birkaç köyden başka kimse kalmamıştı. Buna mukabil Bulgaristan'ın komşu bazı kısımlarında bir miktar Türk*

bulunuyordu. İstanbul muahedesine zeyl olarak Bulgarlar ile imza olunan protokol mucebince Osmanlı hududu dahilinde kalan Bulgarların Bulgaristan dahilinde oturan Türklerle mübadelesi karar altına alınmış ve bu karar iki tarafın memnuniyetini mucib olacak tarzda tatbik ve icra olunmuştur". Bu konuyu görüşmek üzere altı Türk ve dokuz Bulgar'dan oluşan Muhtelif Komisyon 2-15 Kasım 1913 tarihleri arasında Edirne'de toplanmıştır. Sınırın her iki tarafındaki on beş kilometrelik bölgede bulunan Müslüman ve Bulgarların mübadelesine ilişkin ilk anlaşma bu komisyonca sağlanmıştır. Bunun sonucunda Bulgaristan'dan 48.570 Müslüman, Türkiye'den 46.764 Bulgar ile mübadele edilmiştir (Cemal Paşa, 1977: 94).

3.8.5. Göçün Demografik, Ekonomik ve Sosyal Sonuçları

Göçün nüfus yapısına ilk etkisi Osmanlı Devleti içindeki Müslüman nüfus oranının artması olmuştur. Bunun diğer bir sebebi de Osmanlı Devleti içerisindeki Rum, Ermeni gibi azınlıkların göç etmesi/ettirilmesidir. Dolayısıyla toplam nüfus içinde Müslümanların oranı da artış göstermiştir. Nüfus bilimciler, göçlerle birlikte ne kadar insanın yerlerini yurtlarını terk ettiğini araştırırken çeşitli yöntemler kullanmışlardır. Araştırma yapılan döneme ilişkin sağlıklı verilerin bulunamaması, istatistiklerin hepsinin gözden geçirilme imkânının olmaması gibi nedenlerle ortaya çıkan rakamlar üzerinde yuvarlama yapılmış, bu yüzden araştırmacıların tespit ettiği rakamlar arasında bazen birbirinden farklı sonuçlar çıkmıştır (Bilecen, 2004: 251).

Balkan Savaşları'ndan önce Osmanlı Avrupa'sında 6 milyon 353 bin nüfus olup bunun 3 milyon 242 bini Müslüman'dır. Savaşta Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan 2 milyon 315 bin Müslüman nüfusa sahip toprağı ele geçirmiştir. Savaş sonrası yapılan sayımlarda, bu bölgelerde toplam 870 bin Müslüman kaldığı ortaya çıkmıştır. Aradaki farkın bir bölümü savaş sırasında can vermiş, kalanı da Türkiye'ye göç etmiştir. Bu arada diğer uluslardan da karşılıklı göçler olmuştur (Bahadır, 2002: 76).

İkdam gazetesinde yer alan bir haberde ise, Balkan Savaşı'nın başlangıcından 10 Nisan 1913 tarihine kadar, Batı Trakya'dan gelen göçmen sayısının yaklaşık 200.000 kişi olduğu bildirilmiştir. Makedonya'dan da 240.000

Türk göç etmiştir. Böylece Balkan Savaşı'nda toplam 440.000 kadar Türk Makedonya'dan ve Trakya'dan Anadolu'ya göç etmiştir. Bilal Şimşir ise, Balkan Savaşı sırasında, aynı dönemde Balkanların başka yörelerinden kopan göçmenleri de hesaba katarak, yaklaşık bir milyon kadar Rumeli Türkü'nün yurtlarından söküp atıldığını, bu kitlenin 200 bin kadarının da savaş sırasında can verdiğini, geri kalanın ise Anadolu'ya sığındığını söylemiştir (Şimşir, 1985: 53). Bazı kaynaklarda ise Balkan Savaşları sırasında Anadolu'ya göç edenlerin sayısının 440.000 olduğu tahmin edilmiştir (Özbir, 1986: 31; Baydar, 1997: 1767).

Balkan Savaşları başlamadan önce, Müslümanlar Balkanlarda çoğunluktaki toplum durumundadır. Nüfus etnik yönden ve dinsel yönden karışıkta da, Müslümanlar en büyük dinsel toplumdur. Hatta en kalabalık dinsel topluluk olmakla kalmamışlar, tüm ahali içinde tek başına çoğunluk durumunda olmuşlardır. 1911'e gelindiğinde ise Osmanlı Avrupa'sında bir "de facto" (oldu bittisel) nüfus değişimi gerçekleşmiştir. Balkan Savaşları ise Balkanlar'daki Müslüman nüfus baskınlığını sona erdirmiştir (McCarthy, 1998: 145). 1911 senesinde Osmanlı'nın elinde bulunan Rumeli'nin Müslüman nüfusu 2.315.293 kişidir. Oysaki Balkan Harbi sonrası Yunan, Bulgar ve Yugoslavya kaynaklarında bu ülkelere Balkan Harbi'nde alınan topraklarda kalan Müslüman nüfus 870.114 kişi olarak görülmektedir. Fark 1.445.179 kişidir ki böylece toplam nüfusun % 62'si eksilmiş olmaktadır. Bunun ne kadarının göç ne kadarının katliam sonucu öldüğünü kesin sayılarla bilmek imkânsız ise de, Justin McCarthy'nin yapmış olduğu demografik analiz metotlarıyla, yaklaşık bir neticeye varılabilmektedir. Bu metotta katledilenlerin sayısı çıkarıldıktan sonra, 812.271 kişinin 1912-1926 yılları arasında Rumeli'den Türkiye'ye göç ettiği ortaya çıkmaktadır (McCarthy, 1998: 191; Ağanoğlu, 2001: 94).

Öte yandan ekonomik açıdan bakıldığında muhacirler için büyük harcamalar yapılmıştır. Muhacirleri yerleştirmek için köylerin inşa edilmesine çalışılmış, onlara ev, arazi, ziraî araç, tohumluk verilmiştir. Hatta yaşamlarını idare ettirecek bir iş sağlanmaya çalışılmıştır. Fakat devlet bu yardımlar konusunda bazı problemlerle karşılaşmış; muhacirlerin bazıları verilen tohumu, zirai aletleri ya da hayvanları satmışlardır. Bu satışları engellemek için çeşitli tedbirler alınmıştır. Bunun yanı sıra muhacirler malî ve askerî vergilerden muaf tutulmuşlardır.

Osmanlı'ya gelen muhacirlerin altı sene müddetle askerlik hizmetinden muafiyeti devletçe kabul edilmiştir. Bu muamelenin, muhacirlerin vakit ve halleri, İstanbul'da yaşamaları göz önüne alınmadan hepsine uygulanacağı belirtilmiştir. Fakat ilerleyen süreçte I. Dünya Savaşı başlayınca 3 ay da olsa askerlik getirilmiştir. Muhacirler bunu da suistimâl etmiş askerlikten kaçmaya çalışmışlardır. Aileleriyle birlikte iskân edilmelerine rağmen bir süre sonra göç kabilelerinin arasına katılarak başka bölgelere gidip kendilerini yeni gelmiş muhacir gibi göstermişlerdir. Böyle yaparak askerlikten kaçmanın yanı sıra devlete ek masraf da çıkarmışlardır. Çünkü gittikleri yerlerde ikinci kez muhacir muamelesine tabi tutulmuşlardır (Bilecen, 2004: 204).

Muhacirler devlete önemli bir malî yük getirmekle birlikte daha sonraki yıllarda ekonomiye ciddi anlamda getirileri olmuştur. İskâna açılan arazilerle birlikte tarım üretiminde önemli bir artış yaşanmış, Anadolu insanına yabancı olan yeni üretim teknikleri ve bitki türleri getirilmiştir. Yine muhacirlerin demiryolu hatları boyunca iskân edilmeleri ve muhacirlerin kullandığı dört tekerlekli arabaların, Anadolu'daki iki tekerlekli kağnılara nazaran daha fazla yükü daha kolay taşıyabilmeleri ihracat imkânlarını da arttırmıştır (Bilecen, 2004: 272).

Son olarak sosyal ve kültürel yönden de muhacirler adapte olmakta zorlanmışlardır. Her ne kadar aynı dinsel inanıştan, aynı etnik kökenden gelseler de, yüzyıllardan beri Rumeli'de kök salan bu insanların Anadolu insanı ile bir anda kaynaşması mümkün olmamıştır. Balkanlar'ın kendine has serbest ortamından Anadolu'nun yer yer tutucu sayılabilecek bölgelerine göç eden muhacirlerin yerleştikleri yerdeki yerli ahali tarafından hor görüldükleri olmuştur. Ayrıca muhacirler için savaş sonrası içine düşülen durum çoğu zaman sosyal bir travma ile sonuçlanmış, kolay kolay kabullenilememiştir (Bilecen, 2004: 275).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GENEL DEĞERLENDİRME

X. SONUÇ

Yüzyıllardır Balkan toprakları üzerinde yaşayan Türkler, Bulgarlar ve diğer etnik gruplar arasında önemli derecede bir ayrılık söz konusu olmamıştır. Tarihi bağların varlığı ile bu topraklarda aynı kaderi paylaşmışlardır. Fakat dünya güçlerinin kendi çıkarları doğrultusunda yaptıkları planlar Balkanları kaynayan bir kazan haline getirmiştir. Uzun süre Rumeli’de Osmanlı halkıyla iç içe yaşayan Balkan milletleri büyük devletlerin himayesinde Türk aleyhtarlığı politikasını izlemeye başlamışlardır. Tek suçları Türk ve Müslüman olmak olan bu insanlara maddi ve manevi zulmün her türlü reva görülmüştür. Özellikle XX. yüzyılda insanların temel hak ve hürriyetleri üzerinde tüm dünyanın gösterdiği hassasiyete karşılık Türkler çok ağır uygulamalara maruz kalmışlardır.

Bu hususta Balkan Savaşları Rumeli’deki Türk varlığını doğrudan etkileyen bir süreç olmuştur. Bu savaşlar esnasında ve sonrasında, Balkan milletlerine bırakılan topraklarda yaşayan Türkler, idaresi altına girdikleri devletlerin baskısına uğramışlardır. Bunlar arasında en çok adı geçen Bulgarlar olmuştur. Bulgarlar, yüzlerce Türk’ü katletmiş, kadınlara tecavüz etmiş, bebekleri dahi öldürmüşlerdir. Halkı vaftiz ederek, domuz eti yedirerek Hıristiyanlığa zorlamışlar, camileri kiliseye çevirmişler hatta şarap deposu olarak kullanmışlardır. Türklere Bulgar isimleri vermişler, Türk kızlarını Bulgarlarla evlendirmişlerdir. Bulgar askerleri Türklerin mallarını, evlerini yağmalamış, yiyecekleri toplayıp halkı açlıkla ölüme terk etmişlerdir.

Bulgarların bu faaliyetleri daha çok, Türkleri göçe zorlayarak Balkanlardan atmak, bu topraklara tek ulus halinde sahip olmak amaçlıdır. Amaçlarına ulaşmak için hiçbir baskı ve zulümden çekinmemişler, istedikleri de gerçekleşmiştir. Türk halkı yaşadığı onca şeyden sonra tek kurtuluş yolu olarak göç etmeyi seçmiştir. Kafiler halinde yağmur çamur demeden yollara düşmüşler ve Osmanlı’ya

sığınmışlardır. Yüzyıllarca egemenliğinde olan kendi azınlıklarının himayesinde yaşamanın ağırlığı bir yana, bu şekilde baskı altında olmaları Türkleri kaçışa zorlamıştır. Rumeli'den göç meselesinde Osmanlı Devleti bir ikilem yaşamıştır. Göçü kabul etse, Rumeli'deki Türk ve Müslüman varlığı sona erecekti. Kabul etmese, mezalimle karşılaşan Rumeli Müslümanları yok olacaktı. Sonuçta, askerî ve ekonomik yönü güçsüz olan devlet, halkı yerinde sabitleyememiş ve böylece Rumeli göçlerle büyük oranda boşalmıştır. Osmanlı Devleti muhacirlere kapılarını açmış, ekonomisinin yettiği kadar yardım etmiştir. Muhacirlere sağlık hizmetleri, yiyecek, giyecek, barınacak yer hatta çalışacak iş bile sunmuştur. Osmanlı Devleti hatta Türkiye Cumhuriyeti dahi bu mezalimden ve mezalimin doğurduğu göç hareketlerinden siyasî, sosyal, ekonomik ve demografik açıdan oldukça etkilenmiştir.

Tüm bunlar yaşanırken batılı devletlerden bir tepki gelmemesi de şaşırtıcıdır. Osmanlı'da gerçekleşen en ufak bir hukuk dışı uygulamada ayağa kalkan batılı devletler, söz konusu Bulgaristan'daki zulüm olunca duydukları üzüntüyü dile getirmekten başka hiçbir şey yapmamışlardır. Batı dünyasının bu kayıtsızlığı “batılı insani değerler” kavramı açısından insanlık ayıbı olarak nitelendirilebilir.

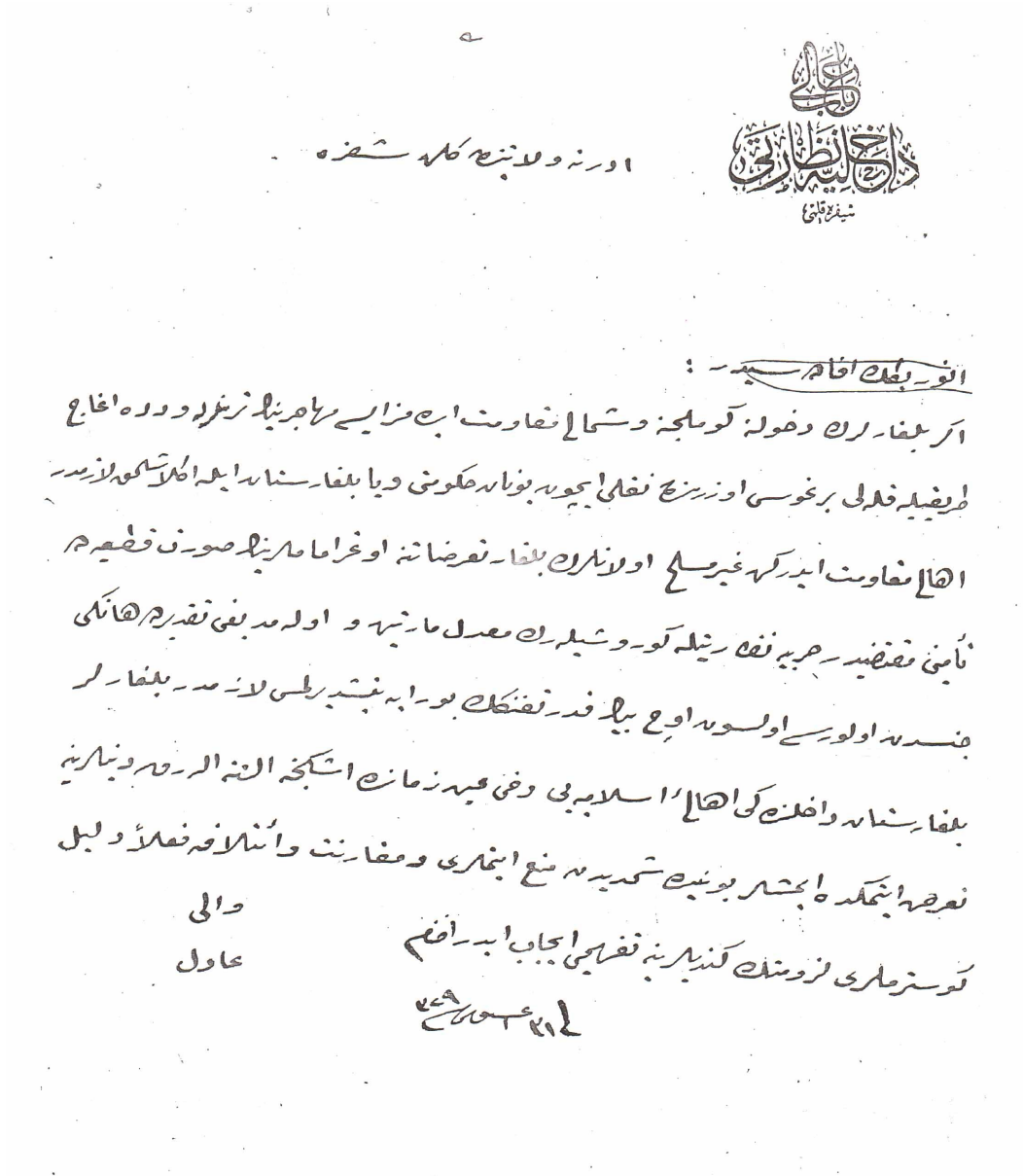
O halde yapılması gereken ulusal acıların unutulmaması, tarihi incelemelere daha fazla önem verilmesinin ulusal bilincimize işlenmesidir. Bir millet kendi tarihini en başta kendisi yazmazsa, başkalarının yazdıklarından kendini öğrenmek zorunda kalabilecektir ki, böyle bir sonucun ulusal bilinçte yaratabileceği yanlış ve olumsuz etkileri, yansımaları görmek mümkün değildir.

Bu doğrultuda araştırmış olduğumuz Bulgar mezalimi ve sebep olduğu göç ile ilgili edindiğimiz bilgiler gerek arşiv belgeleriyle, gerek o dönemin gazete ve dergileriyle, gerekse fotoğraflarla göz önüne serilmektedir. Sivil halka karşı işlenmiş insanlık dışı ve savaş hukukuna aykırı bu karelerden tüm dünyanın ders alması ve aynı karelerin bir kez daha yaşanmaması, yaşatılmaması dileğiyle...

EKLER

A.Belgeler

Belge 1: Bulgar Mezalimini Anlatan Edirne'den Gelen Şifre*

Belge 2: Tanin Gazetesinde "Bulgarların Mezalimi Cedidesi" Başlıklı

Makale*

طنین

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

تاریخ: ۱۳۱۳ - ۱۳۱۴

Header section of the newspaper 'Tanin' with title 'Bulgarların Mezalimi Cedidesi' and 'Başlıklı Makale'.

هوز بلغارلارک تبلیغاتی نه صورتله تلقی ایتدیکلرینه دائر هیچ بر خبر کله مشدر .

مستقل محارمی

سرستان

یونانستان

و نیزه لوسک تظقی

اولان بلغار صاع چاخته چیمیه علیه...

بلغار ارموسی طرفین برهان ایلدند...

بلغار ارموسی طرفین برهان ایلدند...

بلغار ارموسی طرفین برهان ایلدند...

بلغار ارموسی طرفین برهان ایلدند...

بلغار ارموسی طرفین برهان ایلدند...

بلغار ارموسی طرفین برهان ایلدند...

بلغار ارموسی طرفین برهان ایلدند...

بلغار ارموسی طرفین برهان ایلدند...

بلغار ارموسی طرفین برهان ایلدند...

بلغار ارموسی طرفین برهان ایلدند...

بلغار ارموسی طرفین برهان ایلدند...

بلغار ارموسی طرفین برهان ایلدند...

بلغار ارموسی طرفین برهان ایلدند...

بلغار ارموسی طرفین برهان ایلدند...

بلغار ارموسی طرفین برهان ایلدند...

بلغار ارموسی طرفین برهان ایلدند...

بلغار ارموسی طرفین برهان ایلدند...

بلغار ارموسی طرفین برهان ایلدند...

بلغار ارموسی طرفین برهان ایلدند...

بلغار ارموسی طرفین برهان ایلدند...

بلغار ارموسی طرفین برهان ایلدند...

بلغار ارموسی طرفین برهان ایلدند...

بلغار ارموسی طرفین برهان ایلدند...

بلغار ارموسی طرفین برهان ایلدند...

بلغار ارموسی طرفین برهان ایلدند...

بلغار ارموسی طرفین برهان ایلدند...

بلغار ارموسی طرفین برهان ایلدند...

Belge 4: Bulgar mezalimi intikam levhası*

Numara 1

BULGAR MEZÂLİMİ İNTİKÂM LEVHASI KULAĞINDA KÜPE OLSUN UNUTMA!

1

Rumeli'nin dağı, taşı ağlıyor!
Kan içinde her su başı ağlıyor!
Parçalanmış gövdelerin yanında!
Cân çekişen arkadaşı ağlıyor!

2

Bak şu yurda tek bir ocak tütüyor!
İssiz kalmış bülbülleri ötmüyor!
O sevinli ovaları kurd almış!
Bir çobanlık davalarını(i) gütmüyor!

3

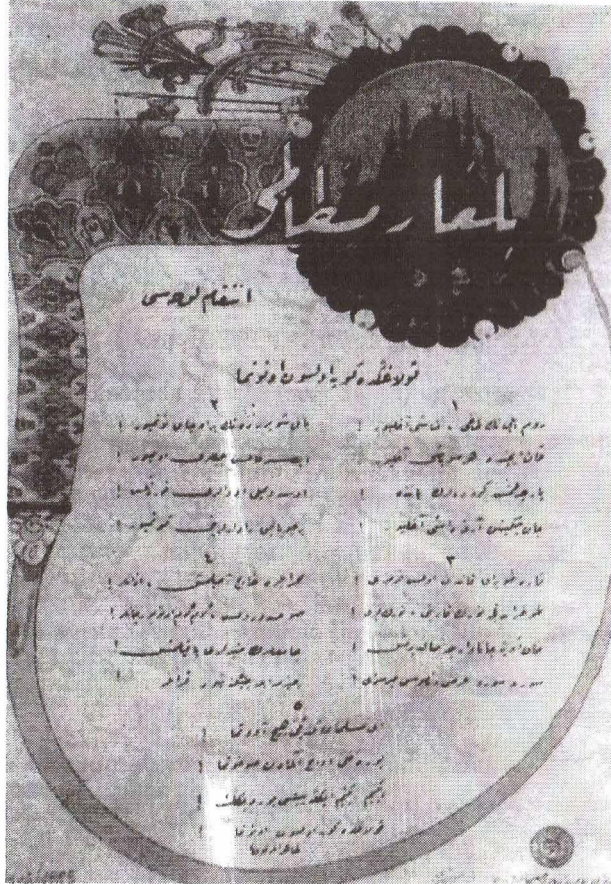
Kara toprak kandan olmuş kırmızı!
Doğrandıkça Türk kadını, Türk kazı!
Cân evine canavarca saldırmış!
Sürü sürü 'ırz ve nâmûs hırsız!

4

Mihrâblara hâc asılmış, ezânlar!
Susdurulmuş, güm güm ötüyor çânlar!
Câmî'lerin minberleri yakılmış!
Çizme ile çiğneniyor Kur'ânlar!

5

Ey Müslimân kendini hiç avutma!
Yüreğini öc almadan soğutma!
İnim inim inleyişi yurdunun!
Kulağında küpe olsun unutma!

Belge 5: Balkan Savaşı'nda Bulunan Bir Askerin Annesine Yazdığı

Mektup (s.1)*

آنه جكم .

بومكتوبى اوقوركن نه حانده بولنديغمى بيلسهك! عسكرلكمى
استانبولده يايوردم . بلغارلرله حرب اوله جق ديههپ سوينيورديق
هله بن اغابكمك او جنى آله جغم ديههپسنندن چوق سوينيوردم محارب به به
كتدك ناصل اولدى بيلمم سببسنر هر كس يوز چويردى . بن بيلمپورم
كوزى آچديغ وقت كندى خسته خانه ده بولدم . قازنمدن كيروب
آرقه مدن چيقان قورشون بنى دورسونه قاوشديره جق ! بونى ابي
بيلپورم هم بومكتوبم الكزه وارنجبه قدر قالماز بن دورسونك ياننده
بولونمش اوله جغم . فقط دردم بويوك . دشمنله ايستديكم كبي
چارپشوب اغامك او جنى آله رق اولسه يدم غم ييزدم! حالبوكه
بعص عسكر قورشون آتمدن سلاحي طوپى براقان قاچدى .
كان ياره ليلر اكلا تيور بلغار كيرديكى كويك دليقانليسنى اختياري نى
چوجغنى الحاصل بوتون ار ككنى كسيور .

قادينلرك عرضنه كچيور كوي طوتوشديريورمش .
بن ! اللهه قاوشپورم . انك اچون هرشى سويله به جكم .

(s.2)*

تورك اويومش اويوشمش بر سر سم اولمش . ايجنده كى دشمنلرى
بيلميور .

آرتق صافلق ايسته مز بر ركزى اويانديد ركز ...
اي تورك دقت ايت سكا سويليورم سكا سندن بشقه يار
اولماز دينكه ابي صاريل دين قاردشلكى سه و اونلرله چاليش
دشمنه بك آلدنمه !! .

آناطولى توركارى چالشماز سه كز يقينده سزكده بوراسى كى
لشلكز سرياه جك عرضكز اياق آلتنه آلتنه جقدر سز چالشك
استانبوله باقمه يك آه بواسكى قچپه !! .

بزم طرف عسكرى چوق قردى ققط نه يه يارار ؟
براق .. براق آرتق كيمسه نك يوزينه باقه جق يوزمز قالمادى
بن اوليورم اما اولكى شهيدلرك يوزينه يوم قيامتده ناصل باقميم ؟
اونلر قانلى شانلى اولدى يا بن ! . هي ! آناطولى اهـ اليسى
هپكز بنى ديكه يك بر دهـ سويليورم اكر اويانماز سه كز .. يقنده
روم ايليده اولان سزك باشكزه كلير ! .

اي تورك دليقانليلى آرتق اويانك انجق سزدن كندكزه خير
كلير بو محاربه ده نه لر كوردك نه لر . مسلمان اولمايان وطنداشلك
هله روملر سلاحى آتدى قارشى يه كچدى روملر قومشو تورك
كويليرنى ياقوب ياغما ايتديلر . روم ايليده كى ارمنيلىر ده بلغارلرله
برابراشقيالىق ايتديلر كوى ياقديلر عرض ياعمال ايتديلر . معصوم

(s.3)*

قانى ايجدىلر . اى تورك اوغلى كندىكى قوللا سندن بشقه سكا
يار يوقش اويان اويان يوقسه !!! .

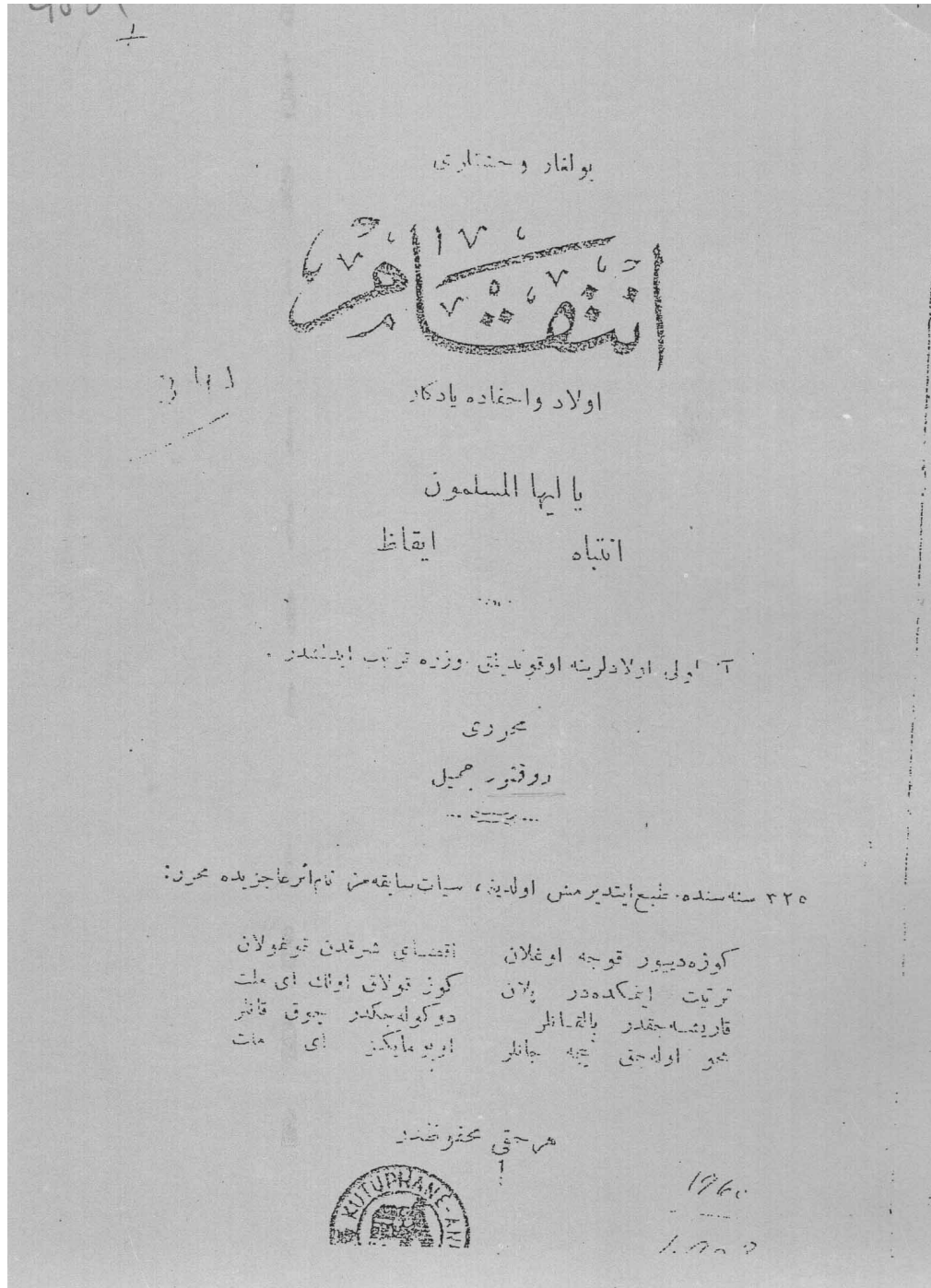
روم ايلي قان ايجنده يوزر كن استانبوله كيرن عمومي بر
دوكون وار صانير قچپه استانبول كولوب اوينايوردى سزى
اللهه اصهار لادم صوك سوزم كندىكى سزى بيلكيز . بوتون ارقداشله
سلام . زواللى عائشه نك انتقامى آلمادى ... نيجه عائشه لرك
آه آرتق يازمه مايه جغم

طاش دنن اوغالرندن

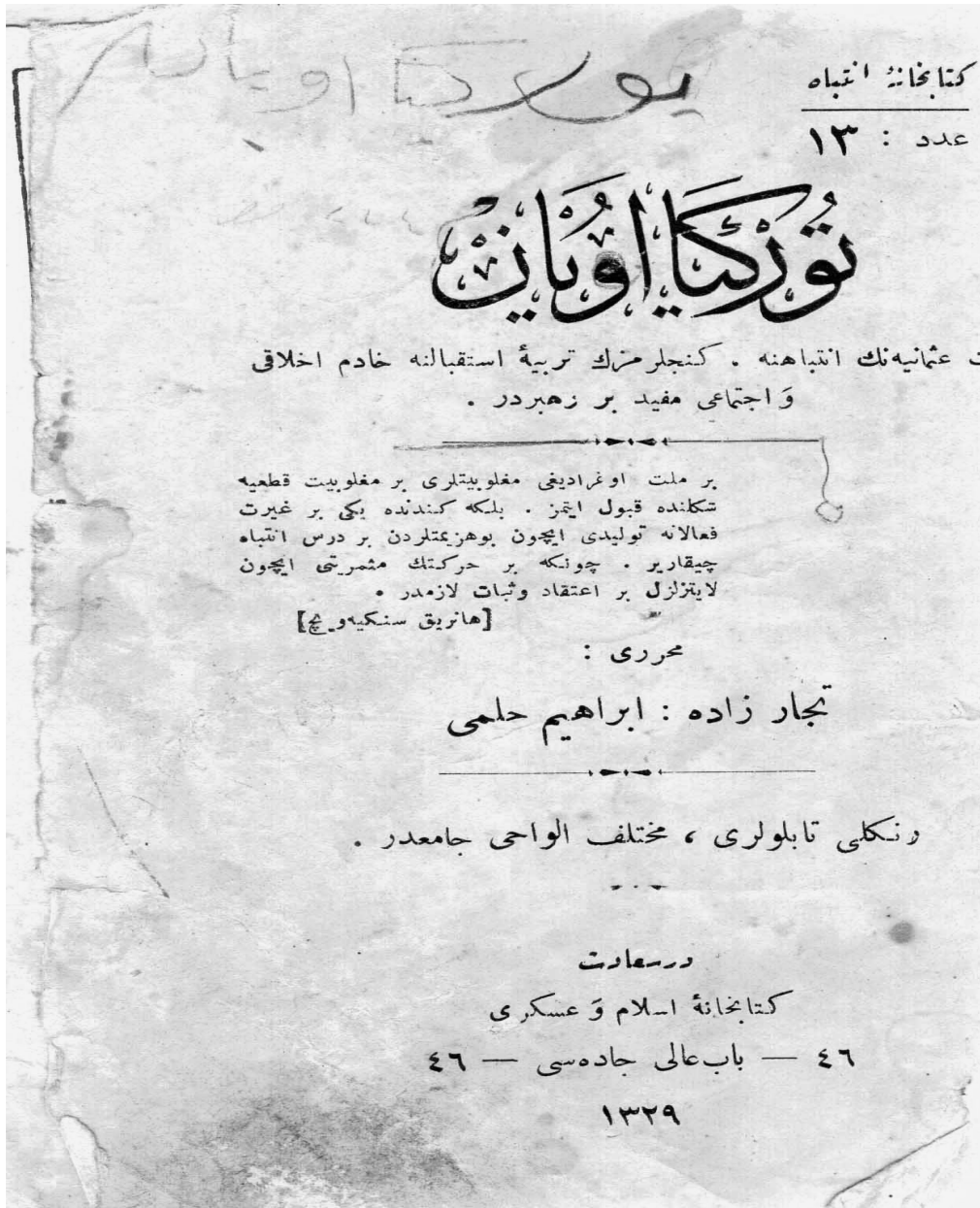
اوغلك

احمد

Belge 6: “Bulgar Vahşetleri, İntikam, Evlad ve Ahfada Yadigâr” İsimli Eserin Kapağı*

Belge 7: "Türkiye Uyan" İsimli Eserin Kapağı*

B.Tablolar

Tablo 1: Batı Anadolu'da 1912'den 1922'ye Dek Müslümanların Ölüm Oranı*

<u>Osmanlı Vilâyetleri</u>	<u>Savaştan önce †]</u>	<u>1922'de</u>	<u>Yitirilen</u>
Aydın	1 887 673	1 400 949	486 724
Hüdavendigâr	1 643 491	1 437 971	205 520
İzmit	271 751	259 712	12 039
Ankara	1 273 207	1 158 376	114 831
Konya	1 550 843	1 123 889	426 954
Toplam telefât			1 246 068

†] Bu, 1912 yılı nüfusuna, Balkan Savaşı göçmenlerinin eklenmesiyle bulunan sayıdır [200].

Tablo 2: 1912-1920 Döneminde Balkanlardan Gelen Müslümanlar Ve İskân Yerleri*

<u>Vilâyetler</u>	<u>Kisi</u>	<u>Bağımsız Sancak'lar</u>	<u>Kisi</u>
İstanbul	6 609	İzmit	6 771
Edirne	132 500	Eskişehir	9 088
Adana	9 059	Bolu	258
Ankara	10 008	Canik [Samsun]	3 875
Aydın [İzmir]	145 868	Çatalca	7 500
Haleb [124]	10 504	Karesi [Balıkesir]	14 687
Hüdavendigâr [Bursa]	20 853	Biga	4 033
Sivas	10 805	Kayseri	6 140
Suriye	3 187	Karahisar [Afyon]	280
Kastamonu	257	Menteşe [Muğla]	855
Konya	8 512	Maraş	5 031
Mamure-t-el Azîz [Elâzığ]	242	Toplam:	413 922

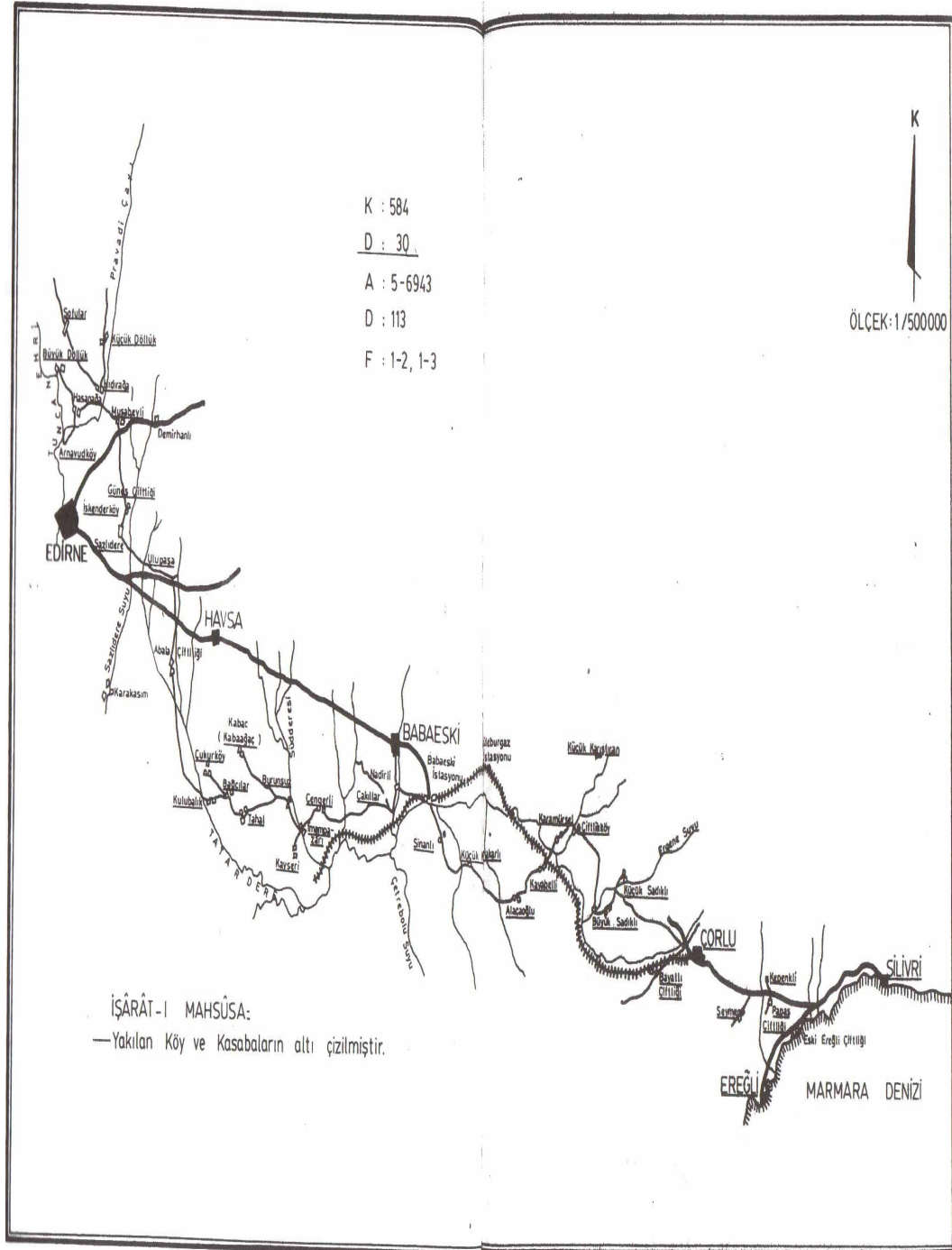
Tablo 3: Müslüman Sığınmacıların Sayıları*

MÜSLÜMAN SİĞİNMACILARIN SAYILARI

<u>Kent</u>	<u>Sayı</u>	<u>Tarih</u>
Selânik	30 000	9 Mart 1913 [113]
Manastır	9 000	9 Mart 1913 [113]
	8 000	30 Kasım 1913 [114]
Serez	4 000	9 Mart 1913 [113]
Drama	1 000	9 Mart 1913 [113]
Gevgili	1 000	9 Mart 1913 [113]
Üsküdar [İşkodra]	8 500	28 Ekim 1913 [115]
	9 000	18 Kasım 1913 [116]
	2 500	20 Aralık 1913 [117]
Kavala	20 000	8 Kasım 1912 [118]
	10 000	26 Ağustos 1913 [119]
Biga	30 000	23 Aralık 1912 [120]
İzmir	65 000	18 Temmuz 1913 [121]

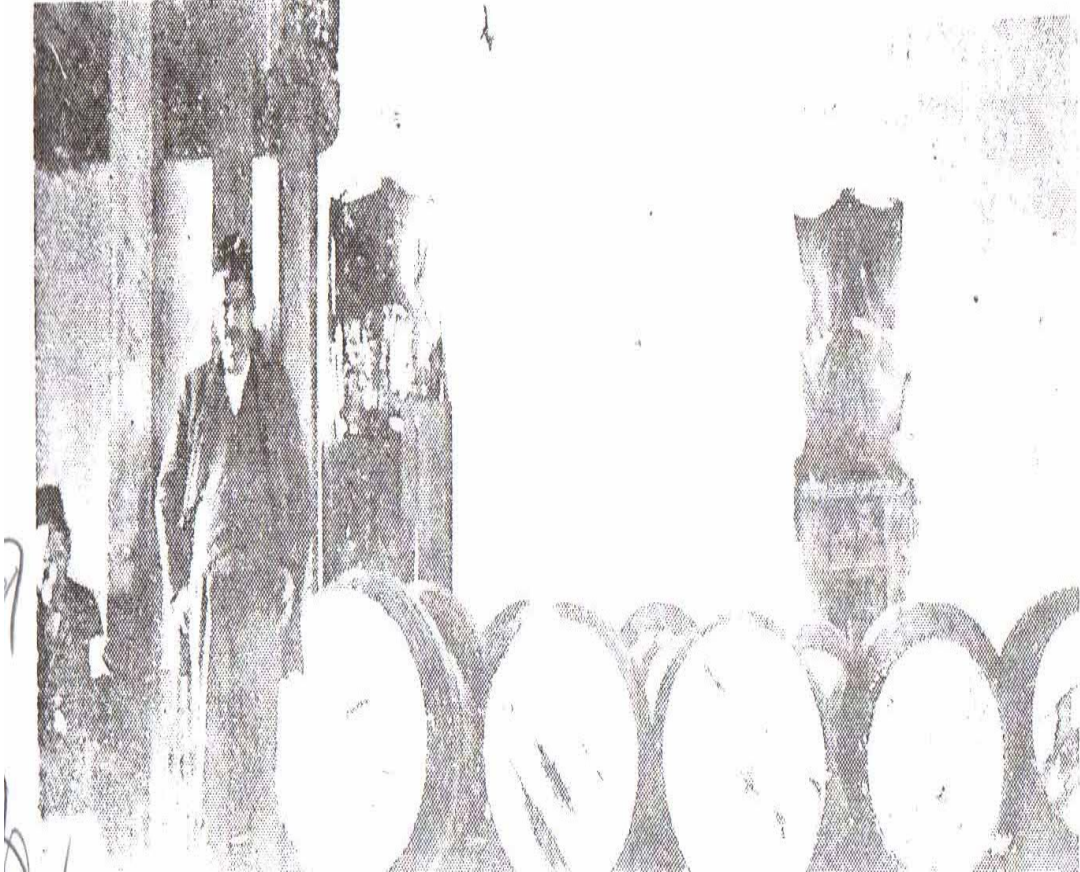
C.Haritalar

Harita 1: Bulgarlar Tarafından Yakılan Köy Ve Kasabalar*

Harita 3: Balkan Savaşları Dönemindeki Balkanlar Haritası*

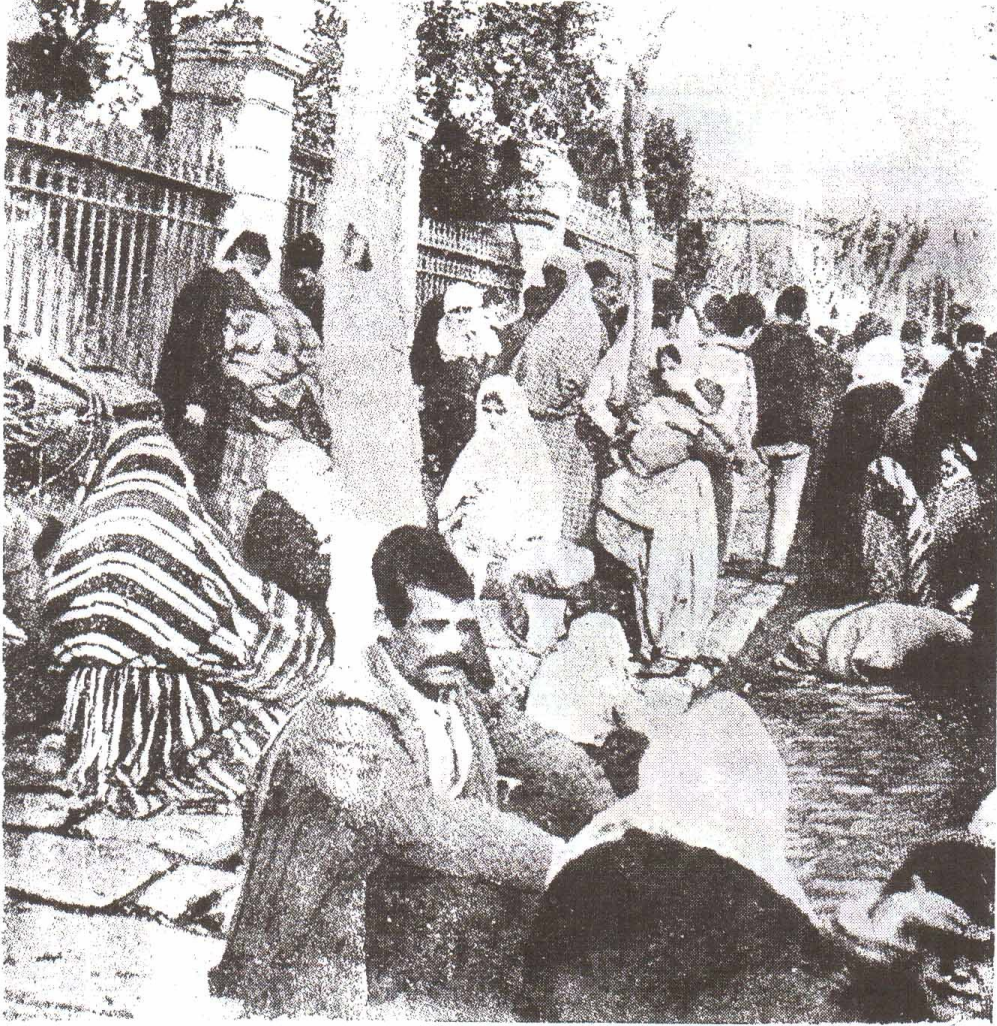
D.Resimler**Resim 1: Bir Caminin Bulgarlar Tarafından Şarap Deposu Olarak Kullanılması***

**Resim 2: Yürüyüş Köyünde Bulgarlar Türk Esirleri Parçalayıp
Kuyuya Atmıştır***

*Şehbâl, A.80, 1 Ağustos 1329:147

Resim 3: Selanik'teki Türk Göçmenlerin Durumu*

Resim 4: Rumeli'den Muhacerât*

Resim 5: Edirne Vilayetinde Katledilen Türkler*

Resim 6: Bulgarlar Tarafından Bir Müslüman'a Yapılan Vahşet*

* Tüccarzâde İbrahim Hilmi, 1329: 70

**Resim 7: Türk Kadınlarını Hıristiyan Yapabilmek İçin Avuçlarından
Çivileyerek Çarmıha Germişlerdir***

Resim 8: Bulgarlar Paşalar Köyünde Kadınları Çırılçıplak Soyarak Oynatmışlardır*

Resim 9: Bulgarlar Müslümanları Hıristiyanlığı Kabule Zorlamışlardır*

Resim 10: Drama'da Bir Anne Ve Yavrusunun Şehit Edilmesi*

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.KMS, No: 63/30

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.KMS, No: 13/27

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.EUM.EMN, No: 37/5

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.KMS, No: 20/41

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.KMS, No: 1/4

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.KMS, No: 63/26

Sürelî Yayınlar

İkdam Gazetesi, 18 Temmuz Efrecî 1913, No: 5894

İkdam Gazetesi, 28 Temmuz Efrecî 1913, No: 5903

İkdam Gazetesi, 29 Temmuz Efrecî 1913, No: 5904

İkdam Gazetesi, 30 Temmuz Efrecî 1913, No: 5905

İkdam Gazetesi, 31 Temmuz Efrecî 1913, No: 5906

Sabah Gazetesi, 2 Mart Efrecî 1913, No: 8425

Sabah Gazetesi, 6 Ağustos Efrecî 1913, No: 8581

Şehbâl Dergisi, 15 Mart 1329, A.72

Şehbâl Dergisi, 1 Ağustos 1329, A.80

Şehbâl Dergisi, 15 Eylül 1329, A.82

Şehbâl Dergisi, 1 Ekim 1329, A.83

Şehbâl Dergisi, 1 Kasım 1329, A.85

Şehbâl Dergisi, 15 Kasım 1329, A.86

Şehbâl Dergisi, 15 Ocak 1329, A.89

Tanin Gazetesi, 9 Temmuz Efrecî 1913, No: 1656

Tanin Gazetesi, 18 Temmuz Efrecî 1913, No: 1665

Tanin Gazetesi, 4 Ağustos Efrecî 1913, No: 1681

Tanin Gazetesi, 5 Ağustos Efrecî 1913, No: 1682

Kitaplar ve Makaleler

AĞANOĞLU, H. Yıldırım (2001), **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talihi Göç**, İstanbul: Kum Saati Yayınları

AHMAD, Feroz (1986), **İttihat ve Terakki (1908-1914)**, (Çev: Nuran Yavuz), İstanbul: Kaynak Yayınları

AKŞİN, Sina (1987), **Jön Türkler ve İttihat Terakki**, İstanbul: Remzi Kitabevi

ALEV, Mehmet (2002), "Bulgar Türk Beraberliğinin Bazı Sorunları", **Balkanlardaki Türk Kültürünün Dünü Bugünü Yarını**, Bursa: Uludağ Üniversitesi Bildiri Kitabı, s.261-269

ALP, İlker (1986), **Bulgar Zulmünü Günümüze Kadar İntikal Ettiren Edirne ve Çevresindeki Şehitlikler**, Ankara: Sevinç Yayınları

ALP, İlker (1987 A), "Balkan Harbi ve Bulgar Mezalimi İle İlgili Edirne Müzesinde Bulunan Birkaç Hatıra", **Türk Dünyası Dergisi**, Sayı:5, İstanbul, s.51-52

ALP, İlker (1987 B), "Balkan Savaşları Esnasındaki Bulgar Mezaliminin Türkler ve Gayr-i Müslim Azınlıklar Tarafından Tel'ini", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı:26, İstanbul: Alaş Matbaa, s.43-53

- ALP, İlker (1990), **Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi (1877-1989)**, Ankara: Trakya Üniversitesi Yayınları
- ANDONYAN, Aram (1975), **Balkan Harbi Tarihi**, (Çev. Zaven Biberyan), İstanbul: Sander Yayınları
- ARMAOĞLU, Fahir (1999), **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- ATASE (1943), **1912 – 1913 Balkan Harbi'nde Türk-Bulgar Harbi (Kırklareli Harekâtı)**, (Çev. Albay Murat Tunca), Cilt 2, I. Kısım, Ankara: Genelkurmay Yayınları
- ATASE (1970), **Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Resmi Yayınları Balkan Harbi**, Cilt 1, Ankara: Genelkurmay Yayınları
- ATASE (1993), **Genelkurmay Başkanlığı Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Balkan Harbi (1912-1913), Garp Ordusu, Vardar Ordusu ve Ustruma Kolordusu**, Cilt 3, II. Baskı, I. Kısım, Ankara: Genelkurmay Yayınları
- AYDEMİR, Şevket Süreyya (1976), **Enver Paşa 1908 – 1914**, Cilt 2, İstanbul: Remzi Kitabevi
- AYDINLI, Ahmet (1971), **Batı Trakya Faciâsının İçyüzü**, Cilt 1, İstanbul: Akın Yayınları
- BABACAN, Hasan (2005), **Mehmet Tâlat Paşa 1874-1921 (Siyasi Hayatı ve İcraatı)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Balkan Türkleri Dayanışma ve Kültür Derneği (1988), **Belgelerle Bulgar Zulmü**, Ankara
- BAHADIR, Gürbüz (2002), **Batı'dan Doğu'ya Uzanan Çizgide Balkanlar ve Türkler**, Konya: Çizgi Yayınları

- BARDAKÇI, İlhan (1985), **İmparatorluğa Veda**, İstanbul: Hülbe Yayınları
- BAYAR, Celal (1997), **Ben de Yazdım (Milli Mücadeleye Gidiş)**, Cilt 3-4, İstanbul: Sabah Yayınları
- BAYDAR, Nazif (1997), “Balkanlar’dan Göç”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Cilt 3, Sayı: 16, Ankara, s.1766-1768
- BAYUR, Yusuf Hikmet (1991), **İnkılâp Tarihi**, Cilt I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- BELİĞ, Mahmut (1936), **Bulgar Komitalarının Tarihi ve Balkan Harbinde Yaptıkları**, İstanbul: Genelkurmay Yayınları
- BIYIKLIOĞLU, Tevfik (1992), **Trakya’da Milli Mücadele**, Cilt I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- BİLECEN, Tuncay (2004), **Balkan Savaşları Sırasında Yaşanan Göç Hareketlerinin Osmanlı İç Siyasetine Yansımaları**, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)
- CASTELLAN, Georges (1995), **Balkanların Tarihi (14.-20.Yüzyıl)**, (Çev. Ayşegül Yaraman-Başbuğu), İstanbul: Milliyet Yayınları
- CEMAL PAŞA (1977), **Hatıralar**, İstanbul: Çağdaş Yayınları
- CEVAD, Ahmed (tarihsiz), **Balkanlarda Akan Kan**, İstanbul: Şamil Yayınları
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1995), “Hetk”, **Osmanlıca-Türkçe Lûgat**, (Haz: Aydın Sami Güneyçal), 12. Baskı, Ankara: Aydın Yayınları, s.359
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1995), “Taşîd”, **Osmanlıca-Türkçe Lûgat**, (Haz: Aydın Sami Güneyçal), 12. Baskı, Ankara: Aydın Yayınları, s.1223

- Dr. CEMİL (1330), **Bulgar Vahşetleri, İntikâm, Evlad ve Ahfada Yadigâr**, Dersa'adet
- DUMAN, Halûk Harun (2005), **Balkanlara Veda (Basın ve Edebiyatta Balkan Savaşı 1912-1913)**, İstanbul: Duyap Yayınları
- DÜNDAR, Fuat (2002), **İttihat ve Terakkinin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)**, İstanbul: İletişim Yayınları
- ERCAN, Yavuz (1990), **Balkan Türkleri ve Bulgarlar**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- GLENNY, Misha (2001), **Balkanlar 1804-1999**, (Çev. Mehmet Harmancı), İstanbul: Sabah Yayınları
- GÜNDÜZ, Aslan (1985), "İki Taraflı ve Çok Taraflı Milletlerarası Anlaşmaların Işığında Bulgaristan Türklerinin Durumu", **Bulgaristan'daki Müslüman Türklerin Dramı**, İstanbul: Türkiye-Suudi Arabistan Dostluk ve Kültür Derneği, s.55-62
- HAKOV, Cengiz (1999), "1913'de İstanbul'da İmzalanan Bulgar-Türk Antlaşması ve Bulgaristan'da Türk-Müslüman Nüfusun Hakları", **Osmanlı Ansiklopedisi**, Cilt 2, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s.474-477
- HALAÇOĞLU, Yusuf (1992), "Bulgaristan", **İslam Ansiklopedisi**, Cilt 6, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s.396-398
- HALAÇOĞLU, Ahmet (1995), **Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- HALAÇOĞLU, Ahmet (2002 A), "Bulgar Mezalimi", **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 13, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s.308-314
- HALAÇOĞLU, Ahmet (2002 B), "Balkan Savaşları", **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 13, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s.296-304

- HALL, C.Richard (2003), **Balkan Savaşları 1912-1913**, (Çev. M.Tanju Akad), İstanbul: Homer Kitabevi
- HATİPOĞLU, Süleyman (1988), “Bulgar Mezalimi ve Bir Mektup”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Sayı: 16, İstanbul, s.21-23
- HATİPOĞLU, Süleyman (1997), “Bulgaristan Türkleri”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları**, Hatay, s.1-8
- HEINZELMANN, Tobias (2004), **Osmanlı Karikatüründe Balkan Sorunu 1908-1914**, (Çev. Türkiş Noyan), İstanbul: Kitap Yayınevi
- İŞILDAK (1332), **Türk Evladına Örnek Yahud Bulgarlarda Dügme Çözmek**, Yeni Turan Matbaası
- İPEK, Nedim (1999), **Rumeli’den Anadolu’ya Türk Göçleri (1877-1890)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- İPEK, Nedim (2002), “1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 13, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s.15-24
- KÂMİL, İbrahim (1989), **İkili ve Çok Taraflı Siyasî Antlaşmalar, İnsan Haklarına İlişkin Belgeler ve Bulgar Anayasasına Göre Bulgaristan’daki Türklerin Hakları**, Ankara: Yükseköğretim Kurulu Matbaası
- KARPAT, Kemal H. (2004), **Balkanlar’da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk**, (Çev. Recep Boztemur), Ankara: İmge Yayınları
- KELEKYAN, Diran (1913), “Balkan Mezalimi ve Avrupa’nın Menâfi” “Avam Kamarası Azasından Mr. Sayks’ın Mektubu Münasebetiyle”, **Sabah Gazetesi**, No: 8425, s.1
- Kendi Mektuplarında Enver Paşa** (1989), (Haz. M.Şükrü Hanioglu), İstanbul: Der Yayınları

- KOCABAŞ, Süleyman (1986), **Avrupa Türkiyesi'nin Kaybı ve Balkanlar'da Panislavizm**, İstanbul: Vatan Yayınları
- KOCABAŞ, Süleyman (2000), **Son Haçlı Seferi Balkan Harbi 1912-1913**, İstanbul: Vatan Yayınları
- KOCACIK, Faruk (1985), "Bulgaristan'da Türklerin Kökeni", **Türk Kültürü Dergisi**, Sayı: 263, Ankara, s.156-160
- KUYUCUKLU, Nazif (1992), "Bulgaristan", **İslam Ansiklopedisi**, Cilt 6, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s.394-396
- KÜÇÜK, Cevdet (1992), "Balkan Savaşı", **İslam Ansiklopedisi**, Cilt 5, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s.23-25
- LAUZAN, Stephan (tarihsiz), **Osmanlı'nın Bozgun Yılları**, (Haz. Seyfettin Ünlü), İstanbul: Beyan Yayınları
- MACFIE, A.L. (2003), **Osmanlı'nın Son Yılları (1908-1923)**, (Çev. Damla Acar, Funda Soysal), İstanbul: Kitap Yayınevi
- Mahmud Muhtar Paşa (2003), **Balkan Savaşı**, İstanbul: Güncel Yayıncılık
- MARANKİ, Ahmed (1993), **Balkan Mezalimi**, İstanbul: Timaş Yayınları
- MCCARTHY, Justin (1998), **Ölüm ve Sürgün**, (Çev. Bilge Umar), İstanbul: İnkılâp Yayınları
- MÜEZZİNOĞLU, Ersin (2004), **Türk Basınında Balkan Savaşları (1912-1913) (İkdam, Sabah, Tanin)**, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)
- OĞUZOĞLU, Yusuf (2002), "Balkanlar'daki Türk Varlığının Tarih İçindeki Gelişmesi", **Balkanlar'daki Türk Kültürü'nün Dünü Bugünü Yarını**, Bursa: Uludağ Üniversitesi Bildiri Kitabı, s.15-20

- ÖKSÜZ, Hikmet (1999), “Osmanlı Devleti’nin I. Dünya Savaşı Öncesi Balkanlarda Yaşamış Olduğu Siyasal Süreç”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, Cilt 2, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s.487-491
- ÖNELÇİN, H.Adnan (1986), **Türk İslamların Üzüntüleri Bulgar Vahşetleri**, İstanbul: Gözen Yayınları
- ÖZBİR, Kâmuran (1986), **Bulgar Yönetimi Gerçeği Gizleyemez**, İstanbul: Son Havadis Yayınları
- ÖZBOZDAĞLI, Özer (2005), **İttihat ve Terakki’nin Balkan Siyaseti (1908-1914)**, Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)
- ÖZTUNA, Yılmaz (1990), **Rumeli’ni Kaybımız, 93 ve Balkan Savaşları**, İstanbul: Ötüken Yayınları
- PAZARCI, Hüseyin (1985), “Uluslararası Hukuk ve Andlaşmalar Yönünden Bulgaristan’daki Türklerin Statüsü”, **Bulgaristan’da Türkler**, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, s.14-22
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali (1995), “Angajman”, **Türkçe Sözlük**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.107
- SANDER, Oral (1994), **İlkçağlardan 1918’e Siyasi Tarih**, Ankara: İmge Yayınları
- SAYILGAN, Gülnihal (2006), **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridelerine Göre Balkanlar**, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)
- SELİMOĞLU, İsmail, Sadi Bayram (1989), **İnsanlığın Yüz Karası; Bulgar Mezalimi ve Bulgaristan’daki Vakıf Eserler, Camilerimiz**, Ankara: Önder Yayıncılık
- SLOANE, M. William (1987), **Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar**, (Çev. Sibel Özbudun), İstanbul: Süreç Yayınları

- Sultan Abdülhamit (1987), **Siyasi Hatıratım**, İstanbul: Dergâh Yayınları
- Şeyhülislam Cemaleddin Efendi (1978), **Siyasi Hatıralarım (1908-1913)**, İstanbul: Tercüman Yayınları
- ŞİMŞEK, Halil (1999), **Türk-Bulgar İlişkileri ve Göç**, İstanbul: Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademisi Yayınları
- ŞİMŞİR, Bilal N. (1985), “Bulgaristan Sorunu ve Göç Sorunu”, **Bulgaristan’da Türk Varlığı**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s.47-66
- ŞİMŞİR, Bilal N. (1986), **Bulgaristan Türkleri**, İstanbul: Bilgi Yayınları
- Talat Paşa’nın Anıları** (1990), (Haz. Alpay Kabacalı), İstanbul: İletişim Yayınları
- TOĞROL, Beğlan (1989), **112 Yıllık Göç (1878-1989)**, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları
- TUFAN, Muzaffer (1993), **Milletlerin Büyük Göçleri İçinde ve Günümüzde Türkler, Ruslar ve Bulgarlar**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- TURAN, Ömer (2006), “Bulgaristan’da Türklere ve Müslümanlara Yapılan Mezalim”, **Uluslararası Suçlar ve Tarih**, Sayı: 1, Ankara, s.89-101
- TÜCCARZADE, İbrahim Hilmi (1329), **Türkiye Uyan**, Dersa’adet : Kitabhane-i İntibah, Adet: 13
- YAVUZ, Nuri (1989), **Türk Arşiv Belgelerine Göre I. Balkan Harbi**, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- YERASİMOS, Stefanos (1994), **Milliyetler ve Sınırlar, Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu**, (Çev. Şirin Tekeli), İstanbul: İletişim Yayınları